ARISTINA POP-SĂILEANU

„SĂ TRĂIASCĂ PARTIZANII PÂNĂ VIN AMERICANII"

- Povestiri din munţi, din închisoare şi din libertate –

Interviu de Liana Petrescu
Postdocumentare şi aparat critic Virginia Ion
Editor Romulus Rusan

Fundaţia Academia Civică
Centrul Internaţional de Studii asupra Comunismului
2008

PREFAŢĂ

Într-o casă din centrul capitalei României, casă ascunsă în adâncul unei grădini cu legume şi pomi fructiferi, locuieşte o doamnă cu o biografie senzaţională. Istoria care i-a modelat-o a şi împiedicat-o să şi-o povestească. Este prima dată când o face acum.

Tatăl său, un vestit pădurar din Ţara Lăpuşului, a salvat mai mulţi copii evrei de la deportarea la Auschwitz, în timpul stăpânirii maghiare, şi figurează la Memorialul Yad Vashem de la Ierusalim „drept al popoarelor”. Dar pentru că, patru ani mai târziu, în 1948, a ascuns în cantonul său mai mulţi fugari anticomunişti, a fost nevoit să se refugieze în munţii Ţibleşului, fiind ameninţat cu arestarea după ce a refuzat să devină informator, cum i-a propus Securitatea. A luat cu el pe doi din copiii săi, adolescenţi. Fată de optsprezece ani cu un nume parcă mitologic: Aristina este eroina acestei cărţi. În urma plecării lor, restul membrilor familiei – soţia, ceilalţi copii, numeroase rude, mai mult sau mai puţin apropiate – au fost deportaţi în Bărăgan. În 1953, după patru ani în care a organizat şi condus grupul de rezistenţă din Munţii Ţibleşului, grav bolnav, Nicolae Pop a coborât din munte şi s-a lăsat arestat de securişti, pentru a nu-şi încurca colegii de luptă şi pentru a-şi salva astfel rudele persecutate câtă vreme el era de negăsit. Securiştii n-au aşteptat ca boala să-l răpună: l-au ucis ei, fără judecată. Cei din munţi – inclusiv cei doi adolescenţi - au fost în scurtă vreme prinşi şi condamnaţi, Achim la 22 şi Aristina la 20 de ani închisoare. Cei unsprezece ani de până la graţierea din 1964 Aristina i-a petrecut în închisori, grav bolnavă ea însăşi, dar protejată de prietenia colegelor de suferinţă, între care era mereu cea mai tânără.

Aristina Pop trece prin cele mai teribile suferinţe, dar găseşte mereu o mână protectoare care o apără. Este omul care se ştie face iubit pentru că nu este în stare de ură. Dezarmează pe anchetatori prin ingenuitate, pe femeile gardian prin faptul că le-ar putea fi copil, pe doctori prin altruismul tinereţii sale. Deşi trăieşte printre bolnave şi vede chiar murind pe câteva alături de ea, nu-şi pierde credinţa, refuză resemnarea, continuă să spere. După ce iese din închisoare şi securiştii încearcă s-o folosească, le cere s-o trimită mai bine înapoi, după gratii. Se căsătoreşte „la prima vedere” cu un tânăr, Nicolae Săileanu, cu care fusese în aceeaşi închisoare şi care se îndrăgostise de ea fără să ştie cum arată, doar auzindu-i povestea. Acelaşi noroc îl are cu părinţii soţului, în casa cărora se mută, şi la serviciu, unde este îndrăgită de toţi ca o fiică.

Cum a reuşit un asemenea caracter să se facă iubit într-o lume a urii, a luptei de clasă? Secretul este numai al Aristinei şi constă, fără îndoială, din ştiinţa înnăscută de a rămâne normală într-o lume a anormalităţii.

Dincolo de aceste date de psihologie, eroina acestei cărţi este un martor şi nu un mărturisitor de excepţie. Relatarea ei este simplă, clară şi luminoasă. Numeroasele personaje alături de care trece - în munţi, în închisori şi în viaţa privată de după detenţie - sunt creionate printr-o simplă trăsătură, prin descrierea unui gest, a unei date biografice, de obicei cea mai favorabilă. O bunătate care nu duce la un idilism ieftin, ci la o plutire existenţială pe deasupra necazurilor lumii, la un fel de „sfinţenie” a stării de jertfă şi suferinţă.

Sub aspectul documentar, mărturiile dau un ordin de mărime neaşteptat de mare numărului celor ce au opus rezistenţă comunismului, ca şi celor ce au umplut închisorile. Prin

orizontul inerent îngust al adăpostului din munţi sau al închisorii ca loc al solidarităţii se perindă sute de personaje în spatele cărora se aliniază alte mii şi mii, mase întregi de oameni demni de încredere, care suferă în tăcere şi ar putea să te ajute. Mult mai mulţi atunci, în teroare, decât astăzi, în libertate. Coincidenţele şi surprizele sunt uimitoare. Se întâmpla uneori (şi notele documentare din subsolul cărţii o confirmă) ca în aceeaşi închisoare să fie ţinuţi captivi mai mulţi membri de familie, fără ca unul să ştie de altul. O deţinută îşi vede sora stâlcită în bătăi la Securitate fără s-o poată recunoaşte. Tatăl octogenar este condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru că nu şi-a denunţat fiul, paraşutat de americani. Într-o aceeaşi închisoare, deţinuţii vin, pleacă şi revin după ani şi ani de zile, ca într-un carusel al terorii. Şi, în sfârşit, „mătuşa Aristina” este recunoscută întâi, la sosirea acasă din detenţie, nu de rudele vârstnice, ci de o nepoată de 12 ani care se născuse în timpul absenţei ei şi o ştia doar din poveştile altora.

Se întâmplă de asemenea lucruri de necrezut: la un moment dat, într-o casă – cu podul oferit ca adăpost partizanilor, se ţine o şedinţă de partid la sfârşitul căreia, stropit cu horincă, cei ascunşi aud cum proaspeţii comunişti cântă refrenul pe care l-am folosit ca titlu al cărţii: „*Să trăiască partizanii/Până vin americanii*”. Oportunism? cinism? speranţă deşartă? Pentru ţara cu puşcăriile ticsite de deţinuţi politici sosirea libertăţii americane era un panaceu universal, dar şi un vis imposibil. Un fel de Calende Greceşti care sunau până la urmă ironic şi zadarnic.

Sunt amănunte care, fie şi aleatoriu, vorbesc despre dimensiunile înfricoşătoare, în spaţiu şi timp, ale sistemului concentraţionar.

*

Cartea pe care o edităm se aşează alături de troiţa pe care am înălţat-o pe locul unde a fost omorât Nicole Pop, ca un omagiu adus celor care au încercat – şi au reuşit, chiar dacă în schimbul vieţii distruse – să reziste comunismului în munţii României. Este un studiu de caz şi în acelaşi timp o sinteză transversală prin activitatea Fundaţiei Academia Civică, prin patrimoniul Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului de-a lungul a 14 ani de lucru. Interviul de istorie orală a fost realizat în anul 1995 de doamna Liana Petrescu, unul din pionierii centrului nostru de studii, şi a fost transcris la scurtă vreme de domnişoara Maria Udrescu, colaboratoare ea însăşi din primii ani ai Centrului. Între timp am completat banca de date a Memorialului Sighet cu sute de mii de documente, pe care le-am analizat în vastul proiect *Recensământul populaţiei concentraţionare* început la sfârşitul anilor ’90. Aproape fiecare nume propriu rostit de doamna Aristina Pop-Săileanu va putea fi găsit de cititor, verificat şi confirmat, în subsolul paginii graţie datelor din acest recensământ. Fotografiile câtorva zeci de colegi de luptă şi de detenţie, ca şi fişele lor de încarcerare, provin şi ele, aproape exclusiv, tot din arhiva CISAC. Cred că este cartea în care am utilizat cel mai complet şi multilateral această arhivă.

Îi mulţumesc în mod deosebit domnişoarei Virginia Ion pentru migăloasa muncă de documentare, de strângere şi corelare a datelor, pentru actualizarea interviului şi în general pentru dificultăţile şi sâcâielile muncii de editare a cărţii.

Romulus Rusan

CUPRINS

Prefaţă (Romulus Rusan)

ÎNTRE PĂMÂNT ªI CER
Copilărie fericită
Începutul durerilor
Ispitirea
Prigoana
Fuga în munţi
Persecuţiile
Creşte numărul fugarilor
Solidari în suferinţă
Încercuire ratată
Deportarea în Bărăgan
Retraşi în colibe
A doua încercuire
În pribegie
„Să trăiască partizanii până vin americanii"
Ultima întâlnire cu tata
Trădarea
Împuşcat, rănit, arestată
Sacrificiu pentru alţii
Ce a rămas în urmă
„Ancheta s-a terminat, dar nu ai vorbit"
La penitenciar: „pe cine au mai adus?"
Procesul
„Daţi-mi un revolver s-o împuşc"

ÎNCHISORILE. ÎNTRE VIAºĂ ªI MOARTE
Spitalul Văcăreşti sau anticamera morţii
Oameni buni
Intelectuale şi ţărănci
Jilava sau începutul unui drum lung
Miercurea Ciuc
Câte şapte zile de izolator
Percheziţie pentru ace şi pâine
Viaţa spirituală în celulă
Dintr-o dată au devenit ca fiarele
Veşti despre cei de afară
Ne-am dat seama că se întâmplă ceva

IEªIREA ÎN LUME
Eliberarea: „Ce se va întâmpla cu mine?"
Primele veşti despre familie
„Tăticule, e mătuşica Aristina!"
„Mai bine să mă duceţi de unde mi-aţi dat drumul"
O căsătorie romantică

„M-a aşteptat zece ani”
Angajată „fără autobiografie”
„Mai bine liberă în închisoare”
Un ocean de suferinţă şi moarte

ANEXE I
Amintiri din închisoare – Spitalul Văcăreşti (Dr. Marina Chiriţescu)
Scurtă prezentare a închisorii Miercurea Ciuc („Din caietele Rezistenţei”, AFDPR, 1992)
Cântec (Hoare) pentru Aristina (Varvara Boga)
ANEXE II. Fişe matricole penale (facsimil)
ANEXE III. Fotografii

PREFAŢĂ

Într-o casă din centrul Bucureştiului, casă ascunsă în adâncul unei grădini cu legume şi pomi fructiferi, locuieşte o doamnă cu o biografie senzaţională. Istoria care i-a modelat-o a şi împiedicat-o să şi-o povestească. Este prima dată când o face acum.

Tatăl său, un vestit pădurar din ºara Lăpuşului, a salvat mai mulţi copii evrei de la deportarea la Auschwitz, în timpul stăpânirii maghiare, şi figurează la Memorialul Yad Vashem de la Ierusalim ca „drept al popoarelor”. Dar pentru că, patru ani mai târziu, în 1948, a ascuns în cantonul său mai mulţi fugari anticomunişti, a fost nevoit să se refugieze în munţii ºibleşului, fiind ameninţat cu arestarea după ce a refuzat să devină informator, cum îi propunea Securitatea. A luat cu el şi pe doi din copiii săi. Fata de optsprezece ani, cu un nume parcă mitologic: Aristina, este eroina acestei cărţi. Băiatul, Achim, avea cu patru ani mai mult. În urma plecării lor, ceilalţi membri ai familiei – soţia, ceilalţi copii, numeroase rude, mai mult sau mai puţin apropiate – au fost deportaţi în Bărăgan. În 1953, după patru ani în care a organizat şi condus grupul de rezistenţă din Munţii ºibleşului, grav bolnav, Nicolae Pop a coborât din munte şi s-a lăsat arestat de securişti, pentru a nu-şi încurca colegii de luptă şi pentru a-şi salva astfel rudele persecutate câtă vreme el era de negăsit. Securiştii n-au aşteptat ca boala să-l răpună: l-au ucis ei, fără judecată. Cei din munţi au fost în scurtă vreme fie împuşcaţi, fie prinşi şi condamnaţi: Achim la 22 şi Aristina Pop la 20 de ani închisoare. Cei unsprezece ani de până la graţierea din 1964 Aristina i-a petrecut în închisori, grav bolnavă ea însăşi, dar protejată de prietenia colegelor de suferinţă, între care era mereu cea mai tânără.

Aristina Pop trece prin cele mai teribile suferinţe, dar găseşte mereu o mână protectoare care o apără. Este omul care se ştie face iubit tocmai pentru că nu este în stare de ură. Dezarmează pe anchetatori prin ingenuitate, pe femeile gardian prin faptul că le-ar putea fi copil, pe doctori prin altruismul tinereţii sale. Deşi trăieşte printre bolnave şi le vede chiar pe multe murind lângă ea, nu-şi pierde credinţa, refuză resemnarea, continuă să spere. Intelectuale, ţărănci, călugăriţe şi doamne din înalta societate formează o lume ideală, un falanster al suferinţei care înnobilează. După ce iese din închisoare şi securiştii încearcă s-o folosească, le cere s-o trimită mai bine înapoi, după gratii. Se căsătoreşte „la prima vedere” cu un tânăr, Nicolae Săileanu, cu care se aflase în aceeaşi închisoare şi care se îndrăgostise de ea fără să ştie cum arată, doar auzindu-i povestea. Acelaşi noroc îl are cu părinţii soţului, în casa cărora se mută, şi la serviciu, unde este primită „fără autobiografie”. Se pierde în furnicarul Bucureştiului, cu precauţie, dar fără complexe.

Cum a reuşit un asemenea caracter să se facă iubit într-o lume a urii, a luptei de clasă? Secretul este numai al Aristinei Pop şi constă, fără îndoială, din ştiinţa înnăscută de a rămâne normală într-o lume a anormalităţii.

Dincolo de datele de psihologie, eroina acestei cărţi este un martor şi un mărturisitor de excepţie. Relatarea ei este simplă, clară şi luminoasă. Numeroasele personaje alături de care trece - în munţi, în închisori şi în viaţa privată de după detenţie - sunt creionate printr-o simplă trăsătură, prin descrierea unui gest, a unei date biografice, de obicei cea mai favorabilă. O bunătate care nu duce la un idilism ieftin, ci la o plutire existenţială pe deasupra necazurilor lumii, la un fel de „sfinţenie” a stării de jertfă şi suferinţă.

Sub aspect documentar, mărturiile sale dau un ordin de mărime neaşteptat de ridicat numărului celor ce au opus rezistenţă comunismului, ca şi celor ce au umplut închisorile. Prin orizontul inerent îngust al adăpostului din munţi sau al închisorii se perindă zeci şi sute de personaje, în spatele cărora se aliniază alte mii şi mii, mulţimi de oameni demni de încredere, care suferă în tăcere şi ar putea să te ajute. Mult mai mulţi atunci, în teroare, decât astăzi, în libertate.

Coincidenţele şi surprizele sunt uimitoare. Se întâmpla uneori (şi notele documentare din subsolul cărţii o confirmă) ca în aceeaşi închisoare să fie ţinuţi captivi mai mulţi membri ai aceleiaşi familii, fără ca unul să ştie de altul. O deţinută îşi vede sora stâlcită în bătăi de Securitate fără s-o mai poată recunoaşte din cauza rănilor. Un tată octogenar este condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru că nu şi-a denunţat fiul, paraşutat de americani. Într-o aceeaşi închisoare, deţinuţii vin, pleacă şi revin după ani şi ani de zile, ca într-un carusel al terorii. ªi, în sfârşit, la sosirea acasă din detenţie, „mătuşica Aristina" este recunoscută întâi nu de rudele vârstnice, ci de o nepoată de 12 ani care se născuse în timpul absenţei ei şi o ştia doar din poveştile altora.

Se întâmplă, de asemenea, lucruri de necrezut: la un moment dat, într-o casă – cu podul oferit ca adăpost partizanilor – se ţine o şedinţă de partid la sfârşitul căreia, stropit cu horincă, cei ascunşi aud cum proaspeţii comunişti cântă refrenul pe care l-am folosit ca titlu al cărţii: „Să trăiască partizanii/Până vin americanii". Oportunism? cinism? speranţă deşartă? Pentru ţara cu puşcăriile ticsite de deţinuţi politici visul american era un panaceu universal, dar şi o iluzie. Un fel de Calende Greceşti, al căror sens era, până la urmă, ironic şi zadarnic.

Sunt amănunte care, fie şi aleatoriu, vorbesc despre dimensiunile şi nuanţele înfricoşătoare, în spaţiu şi în timp, ale sistemului concentraţionar.

*

Cartea pe care o edităm se aşează alături de troiţa pe care am înălţat-o, în luna mai 2007, pe locul unde s-a jertfit Nicolae Pop, ca un omagiu adus celor care au încercat şi au reuşit, chiar dacă în schimbul vieţii distruse, să reziste comunismului în munţii României. Este un studiu de caz şi în acelaşi timp o sinteză transversală prin activitatea Fundaţiei Academia Civică, prin patrimoniul Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului, de-a lungul a 14 ani de existenţă. Interviul de istorie orală a fost realizat în anul 1995 de doamna Liana Petrescu, unul din pionierii centrului nostru de studii, şi a fost transcris la scurtă vreme apoi de domnişoara Maria Udrescu, colaboratoare ea însăşi din primii ani ai Centrului.

Între timp am completat banca de date a Memorialului Sighet cu sute de mii de documente, pe care le-am analizat în vastul proiect Recensământul populaţiei concentraţionare şi început la sfârşitul anilor '90. Aproape fiecare nume propriu rostit de doamna Aristina Pop-Săileanu va putea fi găsit de cititor, verificat şi confirmat, în subsolul paginii graţie datelor din acest recensământ. Multe mărturisiri ale sale consună cu alte şi alte documente testimoniale aflate în colecţiile noastre « Analele Sighet », « Biblioteca Sighet », « ªcoala Memoriei ».

Fotografiile câtorva zeci de colegi de luptă şi de detenţie, ca şi fişele lor de încarcerare, provin şi ele, cele mai multe, tot din arhiva CISAC. Cred că este cartea în care am utilizat cel mai complet şi multilateral această arhivă. Este reconfortant să reconstitui şi să reconfirmi până la ultimul cuvânt, din documente preexistente, biografia unui unui martor, narată de el însuşi.

Îi mulţumesc în mod deosebit domnişoarei Virginia Ion pentru migăloasa muncă de documentare, de strângere şi corelare a datelor, pentru actualizarea interviului şi în general pentru dificultăţile şi sâcâielile muncii de editare a cărţii. Domnului Cicerone Ioniţoiu îi datorez, ca şi de alte dăţi, unele fotografii şi verificarea unor dileme. Fotografia de pe copertă, ca şi alte câteva din Anexă, ne-au fost puse la dispoziţie de departamentele de cercetare şi arhivă ale CNSAS. AFDPR Sighet ne-a dat, la rândul său, alte câteva fotografii ale partizanilor din grupul Pop-Oniga. Tuturor le mulţumim pentru participarea la eforturile noastre, inclusiv familiei Pop-Săileanu, care ne-a răspuns cu sensibilitate şi răbdare nenumăratelor solicitări documentare.

Romulus Rusan

ÎNTRE PĂMÂNT ªI CER

Copilărie fericită

Stimată doamnă Aristina Săileanu, v-am ruga să aveţi amabilitatea de a ne acorda un interviu şi, în cazul în care acceptaţi, să începem printr-o scurtă prezentare a dumneavoastră şi a perioadei care a premers detenţiei.

M-am născut în Lăpuşul Românesc, judeţul Someş, la 13 mai 1931, într-o familie de ţărani. Am fost nouă copii, dintre care patru au murit, cinci suntem în viaţă. Locuiam departe de comună, la paisprezece kilometri distanţă. Duceam o viaţă frumoasă. Am avut o copilărie fericită până în anul 1949.

Până să ajungeţi la acest moment, descrieţi-ne, vă rog, gospodăriile din Lăpuş …

Făceam parte din categoria oamenilor mai înstăriţi din comună, dar, pentru că era o comună de munte, desigur, cei mai bogaţi arareori aveau 30-40 de pogoane, pământ arabil era mai puţin, deoarece era mai mult fânaţ, păşuni. În sfârşit, nu ne puteam compara cu moşierii din Moldova sau din altă parte. Oamenii se ocupau cu creşterea vitelor, aveau oi multe …

Eram aproape singuri în acel loc foarte pitoresc. Casa noastră, înconjurată de o pădure de fag, era compusă din două camere, o bucătărie de vară, şură, grajduri, coteţe de porci, de păsări… Era o gospodărie frumoasă. Părinţii mei au fost foarte muncitori. Tatăl meu era pădurar. Vara, venea foarte multă lume la noi. Casa era deschisă. Tatăl meu era cunoscut de aproape toţi intelectualii din judeţ, întrucât era mare vânător şi mergea la vânătoare cu elita judeţului Someş - cu prefectul şi primarul de atunci, cu medici, avocaţi şi alţi amatori de vânătoare. Era, aşadar, foarte cunoscut şi îndrăgit de lume. Citea foarte mult, erau la curent cu tot ce se întâmplă - şi mama, şi el. Pe copii i-a dat la şcoala primară, iar, ulterior, pe mine şi pe un frate ne-a dat la liceu…

Începutul durerilor

Unde aţi făcut liceul?

La Dej, dar n-am reuşit să-l termin, pentru că a venit prigoana comunistă. Preotul greco-catolic Oniga Tănase oficia liturghia în biserica din comună. Au venit de la Securitate cu motocicletele, au înconjurat biserica, au vrut să-l aresteze – era într-o duminică –, dar s-a răsculat tot satul. El nu s-a mişcat, pentru că preotul nu are voie să întrerupă liturghia şi, la sfârşit, câţiva dintre cei prezenţi l-au dus la ei acasă. Securiştii au plecat pentru că oamenii au aruncat cu pietre în ei. Au arestat mai târziu peste 500 de oameni, pe care i-au dus la Cluj. Noi aparţineam atunci de Dej, de judeţul Someş; pe ei i-au dus la Cluj şi, desigur, unora le-a dat drumul. Alţii au rămas un an-doi la închisoare. Părintele Oniga a plecat în munţi, pe la diferite case care erau mai izolate de comune. Asta se petrecea în 1948. Am omis să vă spun că, după alegerile din 1946, foarte mulţi intelectuali erau urmăriţi, iar mulţi dintre ei au luat drumul pribegiei…

Puteţi să ne daţi nişte nume?

Tatăl meu, fiind un om de încredere, s-a trezit într-una din zile cu un prieten, preotul Nechita Neculai, protopop la Târgu Lăpuş, care i-a spus: „Am un om, un politician, care face parte din Partidul Naţional ºărănesc şi este urmărit de Securitate. N-ai putea să-l adăposteşti?” Tatăl meu i-a răspuns: „Da, dar ştii că la mine este casă deschisă - unii vin, alţii pleacă… foarte mulţi oameni vin la fân sau la săpatul porumbului”. Erau la noi, vara, câte 30-40 de oameni aproape în fiecare zi, până se terminau toate lucrările…

Cu toate acestea, tata a spus să-l aducă. ªi l-a adus. A stat la noi un an de zile. Se numea Vasile Paşca[1]. Era din Târgu Lăpuş… Făcuse cinci ani de prizonierat în Rusia, de unde se întorsese în 1945, iar

din 1947 luase calea codrilor. Timp de un an, cât a stat la noi, a fost văzut de diverse persoane. Temându-se, tata l-a dus la Botiza, o comună din Maramureş, la nişte prieteni, ca să nu mai fie văzut acasă la noi. Fără să ştie tata, aceşti prieteni adăposteau, la rândul lor, doi studenţi, care erau, şi ei, urmăriţi de Securitate. Studenţii au luat legătura cu Vasile Paşca şi ne-am trezit, după două luni de zile, cu ei, toţi trei, înapoi, acasă la noi.

Eu eram la liceu, la Dej. Desigur, cartea nu mergea prea bine, pentru că tot timpul mă gândeam la ai mei… nu ştiam ce se va întâmpla cu ei. De când Ardealul de Nord fusese cedat Ungariei, în timpul prigoanei împotriva evreilor, tatăl meu salvase opt evrei, între care o familie cu trei copii, unul de 2 ani, altul de 6 ani, altul de 8 ani. Încă de la vârsta de 13 ani, am stat mereu cu frică, pentru că le duceam hrană evreilor în munţi. Le duceam eu, împreună cu un frate de-al meu, ca să nu bată la ochi… Nemţii erau la noi în comună, împreună cu jandarmii unguri, dar ei nu umblau prin toate coclaurile după partizani, cum a făcut Securitatea mai târziu. Erau plini munţii de partizani ruşi, erau şi dezertori români din armata maghiară… era şi un cumnat al meu, fugit din armată. Ei bine, nemţii şi ungurii veneau acasă la noi, se întâlneau cu alţii din alte părţi ale Maramureşului, din Someş, şi apoi plecau, fiecare la unitatea lui. Nu se împrăştiau prin păduri să-i caute pe dezertori. După 1947-1948 s-a schimbat situaţia. A venit Securitatea, care cred că a fost unică în felul ei. Au dat năvală toţi securiştii la noi acasă. Eu tocmai venisem după mâncare, de la liceu, de la Dej. Era 11 mai…

În ce an?

1949… Ne-am trezit cu Securitatea de la Dej - peste treizeci, nu exagerez. Cei trei, care erau urmăriţi de Securitate, stăteau în camera mare. Când i-am văzut pe securişti în curte, am strigat: „Aţi ştiut să veniţi pe la noi?", ca să afle cei din cameră că a venit Securitatea. Studenţii şi Vasile Paşca s-au uitat pe geam şi, văzându-i pe securişti, au sărit pe o fereastră direct într-un pârâu care trecea pe lângă casa noastră şi au dispărut în pădure. Trei dintre securişti au intrat în casă, s-au dus la geam şi au văzut urme de var căzut. S-au uitat unul la altul în tăcere. Eu am încremenit. Mama făcea pâine - începuse deja să scoată pâinea din cuptor… Vă daţi seama prin ce a trecut familia mea – mai întâi istoria cu evreii şi, cinci ani mai târziu, aceasta prigoană.

Ispitirea

Cei trei securişti au mers afară la ceilalţi şi, după ce au discutat, l-au chemat pe tatăl meu şi i-au spus: „ªtim că eşti un om de vază în comuna Lăpuş. Vrem să-ţi propunem ceva. ªtim că ai salvat nişte evrei şi că ai fost împotriva horthy-ştilor." În paranteză fie spus, tata avea mulţi prieteni unguri. El nu se gândea că omul e ungur, că e ţigan,… om să fie… Era înconjurat de unguri foarte de treabă, ca, de pildă, Kiss Janko, care, tot timpul cât au fost evreii ascunşi în munţi, ştia că avem grijă de ei. Acesta l-a ţinut la curent pe tata cu mersul războiului ca să fie liniştit.

În sfârşit, securiştii i-au spus tatei: „Tu ai salvat evrei, eşti un om bogat, uite, sunt nişte băieţi tineri, care au părăsit facultatea şi au fugit în munţi. ªtii cum este tineretul… vrem să-i readucem la facultate. ºara noastră este după război, avem nevoie de intelectuali, aşa că te-am ruga să colaborăm. Mai mult, o să-ţi dăm şi o funcţie foarte mare dacă ne faci servicii, dacă-i predai. Eşti mare vânător, umbli prin munţi, iei legătura cu ei, în sfârşit, le dai de mâncare şi pe urmă ne anunţi." Tatăl meu i-a privit îngândurat şi le-a

---

Note:

[1] **Vasile Paşca**, născut la 10 decembrie 1909, la Târgu Lăpuş, profesor. Membru al grupului de rezistenţă „Ţibleşul" (Pop-Oniga). A fost arestat în ianuarie 1953 şi condamnat la 22 ani muncă silnică. (*Arhiva Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului din cadrul Memorialului Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei*, proiect *Recensământul populaţiei concentraţionare. 1945-1989* - în continuare *ACISAC*, proiect *RPC* -, nr. inv. 53603.)

spus: „Eu nu port haină militară, ci haină de pădurar; sunt ţăran, am gospodăria mea, copiii mei, cinci copii, familia mea, în sfârşit…, ce să vă dau eu? Dumneavoastră faceţi-vă datoria dumneavoastră, aşa cum eu mi-o fac pe a mea.” „Dacă accepţi, spun ei, o să te facem şef la Securitate.” Tata le-a spus: „Nu. Nu mă încântă acest lucru; niciodată nu mi-a plăcut haina militară, iar dacă am îmbrăcat haina de pădurar, am îmbrăcat-o pentru că din moşi-strămoşi ai mei au fost pădurari şi vânători. Eu însumi sunt vânător pasionat”. „Totuşi, totuşi, au insistat ei, te rugăm foarte mult să iei legătura cu ei şi să ne anunţi, căci eşti un om vestit pe aici şi ei o să aibă încredere în dumneata.” Tata le-a spus: „Eu nu pot să promit acest lucru.” Alţi doi, dintre care un locotenent-major, Rusu, m-au luat pe mine deoparte şi mi-au spus: „Nu cumva ai văzut pe la taică-tu nişte oameni îmbrăcaţi în straie de ciobani? Uite, o să treci clasele fără să înveţi, o să termini liceul, o să-ţi iei bacalaureatul, examenele toate, fără ca să te sileşti să înveţi. Până la urmă, te poţi căsători cu unul dintre noi; eşti tânără, ai şaptesprezece ani, eşti drăguţă…”, mă rog, au început să-mi facă tot felul de complimente. „Poţi uşor să-i atragi pe aceşti tineri, şi noi o să te ajutăm să termini facultatea, în sfârşit, să-ţi faci un viitor frumos.” Eu zic: „Nu ştiu despre ce vorbiţi, eu am venit acasă să-mi iau ceva de mâncare. Fiţi, vă rog, mai clari.” „Da. Uitaţi, au fugit atâţia studenţi, sunt în munţi, au făcut organizaţie, poate vor să te atragă, să le duci mâncare, aşa cum ai făcut cu evreii, că noi ştim totul, şi apoi vii şi ne anunţi.” Le-am spus: „Eu, mâine, plec la şcoală şi, oricum, nu ştiu nimic despre lucrurile astea. Vorbiţi cu tata, vorbiţi cu mama, vorbiţi cu fratele meu, care e mai mare ca mine, în sfârşit, eu nu ştiu la cine vă referiţi. Atâta ştiu, că am mulţumit lui Dumnezeu pentru că evreii au scăpat de Auschwitz, iar tatăl meu a făcut fapte bune… Noi am crescut cu frica lui Dumnezeu.” Pentru că era vânător, foarte multă lume se temea de tata. De exemplu, se întâmpla că treceau hoţii prin pădurile acelea, dar ne ocoleau casa, pentru că se temeau de tata, căci era un om foarte sever. „Nu cred că ar trage la casa noastră”, le-am spus. ªi eu când vorbeam cu ei, mă uitam, aşa, spre munte, şi ei au zis: „Unde te uiţi? Te uiţi în pădure? Te uiţi *după ei*? Tu ştii şi nu vrei să ne spui.” „Domnule, lăsaţi-mă-n pace că eu nu ştiu despre ce vorbiţi dumneavoastră!”

Prigoana

M-au lăsat şi s-au dus la mama să mănânce. Mama le-a dat lapte şi brânză. Erau pe-aproape şi lucrătorii din Maramureş, care lucrau la noi, peste 40 de persoane. În sfârşit, mama a făcut şi ea faţă şi au plecat. Noaptea următoare, tatăl meu s-a dus să-i caute pe cei trei, care erau urmăriţi. Era destul de frig, pentru că era luna mai şi la munte ştiţi că este rece. Unul dintre cei urmăriţi, Vasile Paşca, se dusese la o stână, într-o colibă, să se încălzească. Între timp, Securitatea primise ordin de la Dej să se întoarcă să-l aresteze pe tata. Au greşit însă drumul şi au văzut de la distanţă focul acela de la colibă. S-au îndreptat într-acolo, crezând că este lampa aprinsă de la casa noastră. S-au tot apropiat şi au văzut o colibă şi doi oameni, care stăteau de vorbă, dintre care unul era Paşca. Când i-a zărit, Paşca a tresărit, şi ei şi-au dat imediat seama că ceva e în neregulă. ªi l-au luat la întrebări - cine eşti, de unde eşti, cum eşti?

Cu cine era Vasile Paşca la colibă?

Cu un unchi de-al meu, care se ocupa de oi. Aşadar, securiştii l-au luat imediat, i-au legat mâinile cu sfoară şi l-au adus acasă la noi. Era întuneric beznă. Au venit cu lanternele. Noi dormeam. Au izbit în uşă, au lovit cu cizmele, eu am ieşit din cameră şi am întrebat cine este. „Securitatea. Unde este Pop? Pop Nicolae. Cine eşti?” Zic: „Sunt fiica lui.” „Deschide uşa!” Au izbit iar cu cizmele, au spart uşa şi au năvălit. Au căutat cu lanternele pe sub pat, peste tot. Vasile Paşca stătea legat cu sfoară în mijlocul curţii, rezemat de târnaţul de la bucătăria de vară. Nu ştiam cum să intru în bucătărie ca să iau un cuţit să îi tai sforile, să scape. Dar m-am temut pentru că era păzit de doi securişti. Între timp, a sosit şi tata. „Ce doriţi?”, i-a întrebat el. Paşca spuse: „Mă cunoaşte badea Nicolae”, crezând că aşa o să-i dea drumul. Atunci securiştii i-au arătat, la lumina lanternei, ordinul de arestare şi i-au spus tatălui meu că este arestat. Tata le-a răspuns: „Poftiţi, luaţi arma mea de serviciu - întotdeauna avea arma de serviciu la el –, dar lăsaţi-mă să mă duc până în cameră să-mi iau hainele de serviciu ca să le pot preda la ocolul silvic.” A intrat în cameră, a luat arma de vânătoare, a sărit pe geam şi dus a fost în munţi. Atunci ei au vrut să mă aresteze pe mine. M-am trântit jos şi am început să plâng şi să ţip: „Eu de-aici numai moartă mă duc.” „Las-o dracului, au spus

ei, că-i anunţă pe partizani şi vin şi ne omoară.” ªi l-au luat pe Vasile Paşca legat şi au plecat cu el spre comună.

M-am dus imediat la marginea pădurii şi am strigat: „Tată, au plecat!” A venit tata şi m-a întrebat pe unde s-au dus. I-am arătat cum au coborât spre pârâul străjuit de păduri de fag. El l-a luat pe Vasile Hotea[2], care avea pistol automat… au mers prin pădure, au ieşit înaintea lor şi i-au aşteptat. Securiştii nu cunoşteau drumul, mergeau foarte greu - erau hârtoape, pâraie… ªi, când au trecut pe lângă ei – era pădure, deal -, Vasile Hotea, care era student la Politehnică, a tras câteva rafale de armă, iar ei s-au speriat foarte tare din cauza ecoului. Au crezut că sunt cine ştie ce mitraliere. Sigur că Hotea n-a tras în ei…

A tras în aer.

Sigur, în aer. Securiştii s-au speriat aşa de tare încât au fugit spre comună, lăsându-l baltă pe Vasile Paşca, care, rămas mai în urmă, şi-a rupt legăturile de sfoară cu o piatră… N-am mai ştiut de el aproape un an de zile. Până la urmă, sora mea şi-a luat băiatul şi a plecat în sat, aşa că am rămas la pădure numai eu cu o mătuşă şi cu un frăţior al meu de doi ani. Tata, bineînţeles, stătea mereu prin jurul casei şi urmărea tot.

Fuga în munţi

În ziua următoare, cam pe la ora 12, uitându-mă în vale, văd câmpul plin de securişti. M-am speriat. Am lăsat-o pe mătuşa cu frăţiorul meu şi m-am dus la moara de apă din pădure - acolo era izvorul pârâului. L-am întâlnit pe tata şi l-am întrebat „Ce să fac, căci vin zeci şi zeci de securişti… e plin câmpul de ei?” Tata mi-a spus: „Vino cu mine.” Am început să urcăm împreună prin pădure. Între timp, securiştii au venit acasă, au devastat totul, au bătut-o pe mătuşa, frăţiorul meu de doi ani a plâns, pe toată lumea pe care au întâlnit-o au bătut-o - veneau oamenii de la munca câmpului, căci fiecare avea câte o bucăţică de pământ, şi mai erau oamenii care lucrau la noi. Pe toţi i-au bătut. Le cereau „să spună” şi îi băteau. Mai era un vecin, care avea nişte fete de vârsta mea. Le-au bătut într-un hal fără de hal.

Apoi, au început să urce prin pădure, dar noi plecasem deja - stâna noastră era sus, de tot, în pădure, departe de casă. Fratele meu era la stână şi, când au ajuns securiştii acolo, au întrebat: „Care este băiatul lui Pop?” Ciobanii i-au spus fratelui meu: „Uite, Achim[3], a venit Securitatea şi a întrebat de tine.” Atunci, el a fugit şi-au tras după el, dar nu l-au nimerit. Noi eram ceva mai departe de stână, în pădure. Fratele meu ne-a găsit şi am rămas amândoi cu tata. Pe urmă ne-am întâlnit şi cu Vasile Hotea şi am constituit un grup de patru. Asta s-a întâmplat la 13 mai 1949. Împlineam chiar în acea zi optsprezece ani.

Persecuţiile

După ce am fugit, sigur că au început persecuţiile. Întâi au arestat-o pe mama… Noi aveam două case în sat, iar într-una dintre ele stăteau surorile mele împreună cu mama. I-au luat pe cumnaţii mei şi i-au bătut, i-au luat pe fraţii tatei, pe fraţii mamei, pe toţi. I-au dus la miliţie, acolo, la postul de jandarmi sau de Securitate.

Toţi membrii familiei dumneavoastră au fost luaţi şi bătuţi?

Note:

[2] **Vasile Hotea (zis Hrincu)**, născut în comuna Hărniceşti, student, membru P.N.Ţ.-Maniu. Membru al grupării Popşa. În mai 1949, se alătură grupării de rezistenţă Pop-Oniga din munţii Ţibleş.Prin sentinţa 1/1950 dată de Tribunalul Militar Cluj a fost condamnat, în contumacie, la 15 ani muncă silnică pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale”. În martie 1953, într-una din acţiunile întreprinse de Securitate pentru capturarea partizanilor, Vasile Hotea va fi împuşcat mortal într-un schimb de focuri. (Camelia Ivan Duică, *Rezistenţa Anticomunistă din Maramureş. Gruparea Popşa (1948-1949)*, INST, Bucureşti, 2005, p. 417.)

[3] **Achim Pop**, născut la 14 martie 1927, în Lăpuşul Românesc, fratele Aristinei Pop. Membru al grupul de rezistenţă „Pop-Oniga”. Arestat în 1953, a fost condamnat la 22 ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinii sociale. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 56321.)

Nu numai ei, ci şi orice om care venea la noi acasă, indiferent dacă era rudă, frate sau cineva care nu avea nici o tangenţă cu noi. Toţi erau bătuţi. Dar nu erau bătuţi aşa, oricum, erau bătuţi crunt, doamnă.

Erau bătuţi acolo unde îi găseau, pe loc?

Pe loc sau la noi acasă. Fac o paranteză: casa noastră era situată lângă Ruoia, un afluent al râului Lăpuş. De o parte şi de alta era câmp deschis şi, pe urmă, începea pădurea de fag. Acest teren întins fusese al statului, dar, în 1934, Constantin Brătianu a dat această parte de teren Lăpuşului Românesc. ªi tata i-a făcut atunci primirea de onoare lui Brătianu. Casa noastră era în apropierea râuşorului.

Iar dumneavoastră, împreună cu alţi trei, eraţi în munţi.

Da. După ce mama a fost crunt bătută…

ªtiţi cumva unde a fost dusă mama dumneavoastră?

În comună. Toţi au fost bătuţi în comună, la primărie sau la „sfat", cum i se spunea atunci… Cumnatul meu a fost şi el bătut crunt.

Cum se numea?

Gheorghe Bendrea. A fost legat de mâini şi de picioare şi atârnat de un drug, care se sprijinea pe două birouri. L-au bătut cu sălbăticie până i-a ţâşnit sângele pe nas şi pe gură… După aceea, au luat-o pe mama, au bătut-o până la leşin, apoi au turnat apă rece peste ea. A venit şi rândul surorilor, în fine, al tuturor rudelor şi servitorilor noştri. Aveam vreo trei servitori, care au fost bătuţi la sânge… După ce au terminat cu ei, o săptămână-două mai târziu, au lăsat-o pe mama să vină sus, la gospodăria din pădure, dar au urmărit-o zi de zi. Noi aveam foarte mulţi câini de vânătoare, ciobăneşti, care păzeau foarte bine casa, şi securiştii nu puteau să se apropie fără ca aceşti câini să latre. Noi ştiam: atunci când ciobăneştii noştri nu lătrau şi erau liniştiţi, ne puteam apropia de casă. Mama venea cu mâncare sus la noi sau ne-o trimetea prin oameni de încredere, bineînţeles…

Creşte numărul fugarilor

Cum v-am mai spus, în Munţii Maramureşului era foarte multă lume care fugise: erau ţărani, erau dezertori din armată, erau copii de chiaburi, pe care comuniştii nu voiau să-i ia în armată, să le dea arme, ci îi treceau la munca de jos, pe şantiere, ca, de pildă, la Salva-Vişeu. Copiii chiaburilor au umplut munţii. Atunci tata a luat legătura cu câţiva dintre ei şi s-a constituit un grup de circa 20 de persoane. Am fost urmăriţi continuu. În fiecare an, securitatea împânzea munţii de trei-patru ori. Casa noastră a fost devastată. Aş vrea să precizez, în legătură cu fraţii mei…

Da, l-aţi menţionat pe fratele dumneavoastră, Achim…

Achim avea 21 de ani când a fugit în munţi. A fost urmărit de Securitate din pricina tatălui meu… Era apoi Nicolae, fratele mai mic, de doi anişori, care rămăsese cu mătuşa mea, care-l îngrijea, deoarece mama nu era acasă. Erau apoi cele două surori ale mele…

Cum se numesc?

Victoria Ciontea, căsătorită cu Simion Ciontea, învăţător, şi Elena Bendrea, căsătorită cu un băiat din comună. Apoi, mai era fratele meu mijlociu, Ion Pop, care, în perioada aceea, era elev la Liceul Silvic din Năsăud.

Solidari în suferinţă

Aşadar, toţi membrii familiei au fost urmăriţi?

Da, toţi am fost urmăriţi. După fuga noastră, fiecare membru al familiei care rămăsese acasă a fost obligat să se prezinte de trei-patru ori pe zi la postul de miliţie. După circa trei săptămâni, fiecare putea să se întoarcă la gospodăria lui, dar rămânea tot timpul sub supraveghere. Pe mama au lăsat-o să se întoarcă

acasă cu un scop. S-au gândit că noi o să venim acasă să luăm mâncare, căci nu aveam cu ce trăi în munţi. ªi, de aceea, au lăsat-o liberă, acasă, doi ani de zile, sub urmărire continuă. Ne-au alimentat mama, unchii, prieteni de-ai tatălui meu din comună şi din comunele din împrejurimi, din Groşii ºibleşului, din Ungureni, din Libotin şi din toate satele de pe-acolo, fiindcă el avea foarte mulţi prieteni. Fiecare ne-a adus de mâncare – în orice caz, foame, noi, în munţi, nu am răbdat. Pot să spun că, în munţi, am avut ceea ce poate nici cel mai bogat om din comună n-a avut. Fiecare ne aducea tot ce avea mai bun. Erau nişte români extraordinari.

O solidaritate extraordinară.

Extraordinară, pentru că toţi, toţi, toţi erau împotriva comunismului - asta trebuie precizat. Erau oameni care şi-au dat viaţa sau şi-ar fi dat viaţa pentru noi toţi. Când au aflat ce s-a întâmplat, toţi au rămas cu sufletele cernite şi nu ştiau cum s-o ajute pe mama. Îi aduceau de toate, o încurajau, îi ridicau moralul. Vă daţi seama ce era în sufletul mamei: soţul cu cei doi copii în munţi, iar securiştii care scotoceau toţi munţii să ne găsească. Nu vă puteţi imagina cât am fost de hăituiţi – iar tatăl meu, dacă nu ar fi fost aşa credincios, ar fi putut omorî sute şi sute dintre ei. Dar a fost un om cu frica lui Dumnezeu. Iar ei ce făceau? Puneau în faţă soldaţi în termen, iar ei stăteau în spate, ca nişte laşi. Îi scoteau în faţă pe copiii aceia de douăzeci de ani care-şi făceau stagiul militar, ca să fie ei primii împuşcaţi. Noi ştiam trucul lor - tata, care a condus tot grupul, deoarece cunoştea toate văgăunile şi toţi munţii, ştia acest lucru. N-a tras în soldaţi şi i-a salvat totodată pe aceşti tineri fugari, urmăriţi, despre care Securitatea spunea în mod perfid că „ţara are nevoie de ei". Tata s-a gândit că, într-adevăr, ţara va avea nevoie de ei. ªi de aceea şi-a sacrificat familia pentru ei. ªi nu, nu cred că a regretat vreodată. Am stat, aşadar, patru ani…

De când până când aţi stat în munţi?

Din 13 mai 1949 până în l953. Eu, fratele meu Achim şi Vasile Hotea, care a fost până la urmă împuşcat mortal, am fost ultimii prinşi.

Încercuire ratată

Între timp, prin iunie sau iulie 1951, am avut o confruntare cu Securitatea. Am plecat să ne ridicăm alimentele. Am spus că vreau să merg şi eu să o văd pe mama, pentru că îmi era dor de ea. ªi tata m-a luat cu el, pentru că i s-a făcut milă de mine. Aşadar, am plecat tatăl meu, Ioan Rus[4], Ioan Mâţ[5] şi cu mine. Aveam un locşor în pădure de unde se vedea foarte bine în curte la noi şi casa. Parcă o văd pe mama prin curte… Era linişte, câinii nu lătrau, semn că ne puteam apropia. Tata era ca o pisică sălbatică, mergea numai în vârful picioarelor şi simţea totul. I s-a părut o linişte prea mare. Când ştia, însă, că este pericol, mătuşa mea punea un batic negru pe o frânghie, ca să nu ne apropiem de casă. Când nu era acel batic, ştiam că ne putem apropia. Tata se ducea până în pârâul de lângă casă şi arunca cu un lemn – acesta era semnalul. Mama ştia, de fapt, zilele în care venea tata. Dar în acea zi de iunie sau iulie - nu-mi amintesc data exact, dar ştiu că era destul de cald – ne-am pomenit în mijlocul celor care pândeau casa. Eram încercuiţi. Casa era înconjurată de Securitate. Un securist a pus mâna pe unul dintre noi, pe Ioan Mâţ, şi a întins o mână după mine. Eu atunci am ţipat: „Vai, tată!" Ei nu ştiau că eram deghizată. Eram îmbrăcată în

---

Note:

[4] **Ioan Rusu**, născut la 8 noiembrie 1926, Vad, student la Politehnică. Membru al grupării Popşa. În mai 1949, se alătură grupării de rezistenţă Pop-Oniga din munţii Ţibleş. În 11 martie 1953 este prins de Securitate. Prin sentinţa nr. 577/27 august 1953 este condamnat la 25 ani muncă silnică, după ce în 1950 fusese condamnat în contumacie la 15 ani muncă silnică. A trecut prin închisorile de la Satu Mare, Oradea, Gherla, Jilava, Aiud. Eliberat la 18 aprilie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 61815, 61816; Camelia Ivan Duică, *op.cit.,* p. 434.)

[5] **Ioan Mâţ**, membru al grupului de rezistenţă „Ţibleşul", arestat în 1953 şi condamnat la 25 ani muncă silnică. Eliberat în 1964. A murit în august 2007. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 43138.)

portul ţăranilor de acolo: cioareci, cămaşă, căciulă – eram îmbrăcată băiat – opinci în picioare, pentru că nu puteai să umbli cu bocanci ca să nu se confunde urmele cu bocancii securiştilor. Tata era foarte precaut, aşa că aveam toţi opinci. Desigur, ei nu şi-au dat seama că sunt fată. Când am strigat "Vai, tată!" şi unul şi-a întins mâna să mă prindă, eu m-am smuls şi am intrat în pădure după tata. Ei au aruncat cu grenade. Cel care-l prinsese pe Ioan Mâţ şi-l trântise la pământ, când a vrut să arunce grenada după noi, a întors o clipă capul. Atunci Mâţ s-a desprins din mâna lui, a intrat şi el în pădure şi a ajuns înaintea noastră la coliba pe care o aveam în codru. Ei au început să tragă într-una, iar noi ne-am retras fără să deschidem foc de armă. Au început să tragă unul în altul, s-au încurcat, s-au zăpăcit în pădurea aceea mare de fag, înverzită. ªi tot trăgeau, şi trăgeau… Noi eram departe… şi tot mai auzeam focuri de armă. Sigur că ne-am speriat că unul dintre noi, Vasile Hotea, a rămas în pârâul acela adânc, cu lemne răsturnate. Ne-am gândit că poate pe el l-au prins, dar noaptea s-a reîntors şi el la colibă. Securiştii au împuşcat un cal al unui om care mergea cu căruţa după lemne în pădure. Au luat-o pe mama şi pe toţi cei pe care i-au mai găsit prin preajma casei, i-au dus în sat şi i-au bătut. Pe mama mea au arestat-o, au dus-o la Cluj şi au vrut să-i intenteze proces.

Asta s-a petrecut în 1951.

Da. Toate lucrurile noastre pe care le dusesem ca mama să ni le spele au rămas acolo, în pădure, de unde le-au şi luat securiştii. La tribunalul din Cluj i s-au arătat lucrurile noastre că să le recunoască. Dar, pe când o duceau miliţienii la proces, a trecut un ofiţer – avea grade superioare – şi i-a spus foarte încet, printre dinţi: „Nu recunoaşte nimic!" ªi atunci mama a prins curaj şi a spus: „Nu cunosc aceste lucruri, pentru că la noi este cu totul alt port, iar aceste lucruri nu sunt ca cele din satul nostru…" Într-adevăr, noi purtam portul naţional din altă comună. Mama nu a recunoscut nimic. Sigur că a fost bătută iarăşi crunt, crunt, dar pe urmă i-au dat drumul. Asta s-a petrecut în '51. Pe mama au lăsat-o până în 1952 sub urmărire, dar trebuia să se prezinte de trei-patru ori pe zi la miliţie. Atunci nu a mai avut voie să stea sus, la casa din Ruoia. A trebuit să stea în localitate, ca să se prezinte, împreună cu surorile mele, la miliţie, de trei ori pe zi.

Pe zi sau pe…?

Da, pe zi. Dimineaţa, la prânz şi seara. Asta… o perioadă; pe urmă iar au lăsat-o,… au crezut că o să ne întâlnim din nou, o să venim după mâncare. Sigur că tata avea şi alte rude, alte cunoştinţe, şi aprovizionarea noastră nu s-a întrerupt… Continua, totuşi, să vină şi să se întâlnească cu mama din când în când. Când au văzut ei că nu ne pot prinde şi că tata cunoaşte aşa de bine munţii, au făcut-o pe mama chiabură, în august 1952, şi au dus-o departe, în Bărăgan.

Deportarea în Bărăgan

Noaptea, au ridicat-o pe ea şi pe toată familia - pe surorile, pe fratele meu, care împlinise cinci ani, pe nepoţi - şi i-au dus în Bărăgan. I-au luat noaptea, fără nimic, numai cu ce aveau pe ei, în august 1952. Nouă ni s-a tăiat orice mijloc de a mai afla ceva despre ei.

Cam câţi au fost ridicaţi?

Peste 15.

ªtiţi în ce aşezare din Bărăgan au fost duşi?

Lângă Feteşti, într-o comună de acolo, un sat… Rămăseseră nişte căsuţe de la unii bănăţeni, cărora li se dăduse deja drumul.

Acasă, nu vă spun ce persecuţie a început asupra rudelor: cumnaţii tatălui meu, fraţii, toţi bătuţi, arestaţi… Comuna a fost, pur şi simplu, maltratată de Securitate. Doar câţiva oameni din sat au fost scutiţi de acest tratament. Tata avea o vorbă: „Sunt două categorii de oameni: gospodarii, cărora le place munca, şi nevoiaşii, care-i ajutau pe cei bogaţi la munca câmpului, dar aveau ce mânca, aveau o vacă cu lapte, aveau porc." Dar nu toţi cei nevoiaşi erau la fel. De o parte dintre ei, care erau leneşii satului, s-a folosit Securitatea. I-a pus în funcţii în comună şi, apoi, i-a luat pe cei care cunoşteau munţii şi umblau împreună după noi. Vreau să precizez că aceşti oameni erau lipsiţi de scrupule, fără teamă de Dumnezeu.

Cumnatul meu, Simion Ciontea, împreună cu familia lui, nu au fost duşi pe Bărăgan. Doar că îi urmăreau. I-au lăsat ca momeală că, dacă au ridicat familia şi au dus-o pe Bărăgan, noi vom trage la ei. Erau mereu urmăriţi. Sora mea s-a urcat în pod într-una din zile şi a găsit acolo ţigări şi chiştoace, cum fuma Securitatea şi îi asculta pe ei ce vorbesc în casă.

Ceilalţi cât timp au fost ţinuţi pe Bărăgan?

Din 1952 până în 1956. În 1956 le-a dat drumul. Împreună cu mama, pe Bărăgan au mai fost duşi: unul dintre fraţii mei, Ion, care avea 18 ani în momentul deportării, fratele mai mic, Nicolae, care avea 5 ani, sora mea, Bendrea Elena, cu băieţelul ei de 6 ani, Viorel, cumnatul meu, Gheorghe Bendrea, şi mătuşa mea, Palaghia Pop, care a şi murit pe Bărăgan. Fratele meu, Ion Pop, tocmai absolvise liceul înainte de deportare. Noroc că îşi luase bacalaureatul, graţie profesorilor din Năsăud. Secretarul de partid al liceului a vrut să-l dea afară de nu ştiu câte ori, dar profesorii au luat atitudine şi au spus: „Acest elev trebuie să-şi ia bacalaureatul... Este un elev bun.” ªi l-a ajutat Dumnezeu de şi-a luat bacalaureatul.

Aceştia erau din familia noastră. Dar au fost şi alte familii care au fost în grup cu noi, pe toţi i-au luat. A lui Mâţ Ion toată familia au luat-o.

Retraşi în colibe

Cum trăiaţi în munţi?

Ne făceam colibă în munţi, în pădure, şi nimeni nu pleca nicăieri toată iarna, ca să nu se vadă urme pe zăpadă, altminteri ne-ar fi luat ca din oală.

Spuneţi-mi, cum erau colibele?

Coliba era făcută din lemne din pădure, cu pământ şi frunze deasupra, ca să fie camuflată bine. Înăuntru, în mijloc, făceam foc. Coliba era destul de mare, aşa încât dormeau câte zece-doisprezece de o parte şi de cealaltă a focului. Colibele le făceam toamna, prin noiembrie, pentru că până atunci erau ciobanii în munţi cu oile, pădurea era foarte circulată, se mergea după lemne; în sfârşit, nu le făceam din timp pentru că ne putea găsi cineva.

Dar vara unde stăteaţi?

În timpul verii dormeam pe jos, cu capul pe rădăcina fagului sau a bradului. Asta era…

ªi aveaţi pături?

Nu, sumane. Umblam toţi în costumul ţăranului român din regiunea respectivă: cioareci, cămaşă, căciulă…

Ce mâncaţi? Cine vă gătea?

Bucătarul nostru era Vasile Paşca, iar eu eram ajutor de bucătar. Noi eram foarte bine aprovizionaţi, încât nu ştiu dacă omul bogat din Lăpuşul Românesc era mai aprovizionat decât noi, pentru că toată lumea ne aducea ce avea mai bun: oi, carne de porc, butoaie cu brânză, cu varză murată, cartofi, dulceţuri, tot ce era într-o gospodărie de la ţară. Familia Paşca ne trimitea tot felul de ghiveciuri, de zacuscă, bomboane, ciocolată.

Sigur, vara era ceva mai greu pentru că nu aveai o colibă unde să ţii mâncarea. ªi atunci aduceau o cantitate mai mică şi trebuia să facem raţii, să nu se strice: brânză, caş, urdă şi, bineînţeles, ciorbă, că ne trimitea mama. Mergea tata cu Mâţ şi cu fratele meu să le ia. Cam o dată pe săptămână mâncam ciorbă, vara.

Aveaţi de toate.

Eram extraordinar de bine aprovizionaţi. Proviziile ni le aduceau de la un timp ţăranii din jur, din Groşii ºibleşului… Îmi aduc aminte de Badea Ichim, din comuna Groşii ºibleşului, care, deşi era aşa de sărac,

venea cu căruţa cu mâncare. Ne aducea de toate. Lui i le aducea o verişoară primară a tatei, căsătorită cu un învăţător din Groşi, care a făcut pe urmă şi el închisoare.

ªtiţi cum îl chema?

Dumitru Bud[6], iar soţia lui se numea Dochiţa[7]. După ce mama nu a mai putut să ne aprovizioneze, ne aproviziona această mătuşă. Ea ne-a mai adus şi alţi fugari, din altă parte, pe părintele Oniga Tănase[8], care, v-am spus, în 1948 era preot la noi în comună, pe Mircea Dobre[9], student la medicină, pe Teodor Jurj, un băiat care fugise din armată, pe Vasile Blagu[10], de pe la Târgu Mureş. Întâmplarea a făcut că numele acestuia din urmă l-am văzut ulterior, la televizor, pe lista celor morţi la Gherla. Revin acum la iarna anului 1951…Eram aprovizionaţi, aveam colibă, aveam căldură, aveam tot ce ne trebuia… doar radio nu aveam, pentru că am fi putut fi…

…Reperaţi.

Da. Aveam, în schimb, cărţi şi citeam. Unii dintre cei care erau cu noi îmi dădeau lecţii de franceză. Ei studiau, discutau - era un anturaj foarte plăcut. Dimineaţa, aveam program de rugăciune. Toţi băieţii din Maramureş erau foarte credincioşi. Făceam rozariul toţi, împreună, Părintele Oniga a oficiat zilnic liturghia cât a stat cu noi, aveam împărtăşanie, în sfârşit, duceam o viaţă… poate că nu de invidiat, pentru unii, dar în ceea ce priveşte credinţa, au fost nişte clipe unice.

A doua încercuire

Foarte mulţi dintre fraţii noştri de suferinţă erau din Ieud, din Maramureş, şi aveau familii. Li s-a făcut dor de copii, de soţii, şi l-au rugat pe tata să-i lase să se ducă să-şi vadă familiile. Au spus că o să-şi anunţe familiile, prin nişte ciobani, să vină la hotarul Ieudului să se întâlnească la nişte colibe. Tata n-a vrut în nici un chip, pentru că era zăpadă mare şi ar fi rămas urmele lor… În toamna anului 1951, Securitatea ne-a căutat şi cu avionul, au fotografiat toţi munţii. Cei care fuseseră în război au spus că după fumul care iese din colibă putem fi descoperiţi. De aceea tata nu a vrut să-i lase. Ei au insistat să se ducă. Au intervenit şi alţii: „Lasă-i să se ducă, că sunt tineri!" ªi au plecat – Dumitru Hotico[11], Gavrilă Chindriş[12], Ilieş Dunca[13],

---

Note:

[6] **Dumitru Bud**, arestat în 1952 şi condamnat la 5 ani închisoare corecţională şi 500 lei amendă în baza articolului 209 c.p. (uneltire contra ordinii sociale) pentru ajutorul dat partizanilor din grupul Pop-Oniga. Eliberat prin graţiere în octombrie 1955. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 10866.)

[7] **Eudochia Bud**, arestată la 12 ianuarie 1952, condamnată la 3 ani închisoare corecţională, în baza articolului 209 (uneltire contra ordinii sociale) pentru ajutorul dat partizanilor din grupul Pop-Oniga. Eliberată la 10 ianuarie 1955. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 10864.)

[8] **Atanase Oniga**, născut la 10 aprilie 1907 în com. Suciu de Jos, jud. Maramureş, preot greco-catolic, alături de Nicolae Pop este conducător al grupului de partizani. Înainte de a se alătura, a fost urmărit şi persecutat de Securitate datorită refuzului de a trece la ortodoxie. Prin sentinţa 500/11 februarie 1950 este condamnat în contumacie la 1 an şi 6 luni închisoare. În noaptea de 5/6 ianuarie 1953, în urma unei altercaţii cu Securitatea, este grav rănit. Moare la spitalul din Dej. (Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Grupul Pop-Oniga: rezistenţă armată anticomunistă sau nesupunere civică?* în *Mişcarea de rezistenţă anticomunistă din România. 1944-1962*, coord. Gheorghe Onişoru, Ed. Kullusys, Bucureşti, 2003, pp. 133-140; C. Ioniţoiu, *Victimele terorii teroriste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar N-O*, Ed. Maşina de Scris, Bucureşti, 2005, p. 210; Ştefan Bellu, *Pădurea răzvrătită*, ed. Gutinul, 1993, pp. 73-85; Mircea Dobre, *Jertfe pe munţi. Din rezistenţa anticomunistă din Munţii Ţibleşului – Maramureş şi Ţara Lăpuşului*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2003.)

[9] **Mircea Dobre**, născut la 27 iunie 1922 în com. Retişul, jud. Mureş, student, membru al grupului Pop-Oniga. Arestat în noaptea de 5/6 ianuarie 1953 şi condamnat prin Sentinţa nr. 577/27 august 1953 la 22 ani muncă silnică şi 10 ani degradare civică pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale". Eliberat la 29 iulie 1964 prin graţiere. (*Jurnale din rezistenţa anticomunistă: Vasile Motrescu, Mircea Dobre*, ediţie îngrijită de Liviu Ţăranu şi Theodor Bărbulescu, Editura Nemira, Bucureşti, 2006, pp. 215-216; Mircea Dobre, *op.cit.*, *ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 22122.)

[10] **Vasile Blagu,** membru al grupului Pop-Oniga. Arestat în decembrie 1959 şi condamnat la 20 ani muncă silnică în baza articolului 209 c.p. (uneltire contra ordinii sociale). A decedat la 28 noiembrie 1961 în penitenciarul Gherla. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 7950.)

[11] **Dumitru Hotico**, membru al grupului Pop-Oniga, împuşcat în 1952 într-o luptă cu oamenii Securităţii. (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii teroriste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar H,I, J, K, L*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2003, p. 68; Ioan Ţiplea, *Ieudul sau obştea ţărănească martirizată* în *Anale Sighet 1. Memoria ca formă de justiţie*, editor Romulus Rusan, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1994, pp. 125-126.)

Dumitru Chindriş[14] şi ªtefan Chindriş[15]. Imediat după plecarea lor, tata a pus pază în jurul colibei. Fiecare făcea cu rândul. Eu aveam un presentiment. Mă trezeam noaptea şi parcă vedeam un miliţian în uşa colibei. Asta era pentru mine un semn. Atunci îmi trăgeam sumanul pe cap şi mă rugam până adormeam. Cei care au plecat, desigur, au fost prinşi. S-au dus pe la nişte colibe în hotarul Ieudului, unde securiştii i-au întâmpinat deghizaţi în straie preoţeşti, pentru că printre cei fugiţi din comuna Ieud erau şi doi preoţi: Părintele Chindriş[16] şi Părintele Dunca[17], zis Joldea. Securiştii au pretins că sunt preoţi, iar fugarii le-au promis că o să-i aducă şi pe ei la noi. Dar când şi-au dat seama era târziu… de sub sutană au scos pistoale automate şi i-au somat. Unul dintre ei, un băieţel de 20 de ani, de o frumuseţe rară, care dezertase din armată, Dumitru Hotico, a încercat să fugă şi ei l-au împuşcat mortal. A rămas acolo, inert, pe zăpadă. Pe ceilalţi i-a luat Securitatea şi i-a adus spre noi, la colibă. ªi s-au întors pe propriile lor urme, n-au avut încotro. Când au intrat în pădure şi s-au apropiat de colibă, unul dintre ei, foarte curajos, a strigat: „Aveţi de grijă, măi!” Tata a auzit din timp, pentru că coliba era păzită, şi a spus: „Toată lumea îşi ia numai strictul necesar şi se îmbracă ca să putem pleca.” Era zăpada foarte mare, n-am fi putut pleca, dacă nu aveam hârzoabe. Hârzoabele sunt nişte cercuri de nuiele…

---

[12] **Gavrilă Chindriş zis Adam,** născut la 26 iunie 1912, în Ieud. În casa sa din Ieud s-au întrunit mai mulţi consăteni, convocaţi de preotul Dunca-Joldea, şi s-au constituit într-un grup de ajutor pentru grupul Popşa. Le-au oferit acestora adăpost, hrană şi informaţii. A fost arestat la 22 octombrie 1949. Prin sentinţa 79/1950 dată de Tribunalul Militar Cluj, a fost

Note:

condamnat la 6 ani închisoare corecţională pentru crima de uneltire contra ordinei sociale, 5.000 lei cheltuieli de judecată. La 23 octombrie 1955 a fost eliberat. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 14278bis; Camelia Ivan Duică, *op.cit.,* p. 409.)

[13] **Ilieş Dunca**, născut la 18 august 1928, la Ieud. Membru al grupului de rezistenţă „Pop-Oniga”. În 1952 este condamnat la 25 ani muncă silnică. Eliberat prin graţiere în iulie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 24694.)

[14] **Dumitru Chindriş**, născut la 6 octombrie 1928, în Ieud, muncitor. Membru al grupului de rezistenţă „Pop-Oniga”. În 1952 a fost condamnat în baza articolului 209 c.p. la 23 ani muncă silnică. Eliberat prin graţiere la 28 iulie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 14277; Ioan Ţiplea, *op.cit.*, p. 125.)

[15] **Ştefan Chindriş,** născut la 4 aprilie 1928, la Ieud. Membru al grupului de rezistenţă „Pop-Oniga”. Arestat în octombrie 1952, este condamnat la 25 ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinii sociale (art. 209 c.p.). Eliberat prin graţiere în iulie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 14283; Ioan Ţiplea, *op.cit.*, p. 126.)

[16] **Alexandru Chindriş,** născut la 4 mai 1908, comuna Ieud, judeţul Maramureş, preot greco-catolic, nu a acceptat să treacă la ortodoxie. A fost membru marcant al PNŢ-Maniu. Alături de preotul Ioan Dunca-Joldea a organizat rezistenţa din comuna Ieud. A fost unul din principalii susţinători ai grupării Popşa, furnizându-le alimente şi găsindu-le adăposturi. Prin sentinţa din 11 ianuarie 1950 a grupului Popşa este condamnat în contumacie la 10 ani temniţă grea pentru crima de uneltire contra ordinii sociale. Rămâne fugar până în noiembrie 1952, când este arestat de Securitate. În cei doi ani autorităţile au apelat la toate mijloacele de care dispuneau pentru arestarea preotului – anchetarea membrilor familiei şi a cunoscuţilor, infiltrarea informatorilor etc. În 1954 Tribunalul Miltiar Oradea confirmă pedeapsa de 10 ani temniţă grea. Prin sentinţa nr. 1/1956 dată de Tribunalul Militar Oradea este admisă cererea de revizuire a procesului şi este condamnat la 5 ani închisoare corecţională. Totodată, conform art. 4 D. 421/1955 este graţiat. (*ACISAC,* proiect *RPC*, nr. inv. 14276; Camelia Ivan Duică, *op.cit.,*pp. 408-409.)

[17] **Ioan Dunca-Joldea,** născut la 24 noiembrie 1907 la Ieud, preot greco-catolic. A fost membru în delegaţia permanentă şi vicepreşedintele organizaţiei judeţene P.N.Ţ-Maniu din Maramureş. Desfăşoară o propagandă intensă contra alipirii Maramureşului la Ucraina. Din 1949 intră în relaţii cu fraţii Popşa, oferindu-le întreg sprijinul său. A fost un adevărat conducător spiritual al grupării. Formează un grup de sprijin în Ieud, în care sunt implicaţi preoţi greco-catolici, călugăriţe şi foarte mulţi ţărani. Organizează slujbe clandestine. După ce stă multă vreme ascuns, este arestat la 19 octombrie 1950.Prin sentinţa nr. 1/ 1950, dată de Tribunalul Militar Cluj, a fost condamnat în contumacie la 15 ani muncă silnică pentru crima de uneltire contra ordinii sociale. La rejudecarea procesului, în 1952, a fost condamnat la 10 ani temniţă grea pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale”. A trecut prin închisorile de la Baia Sprie, Aiud, Gherla. I s-a stabilit, la expirarea pedepsei, DO la Valea Călmăţui. A fost eliberat la 16 octombrie 1960. A murit la 30 mai 1968. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 24695; Camelia Ivan Duică, *op.cit.*, pp. 413-414; Ioan Ţiplea, *op.cit.*, p. 125.)

…ªi în interiorul cercului…

În interior alte nuiele, pe care se pune piciorul, şi cu aceste hârzoabe înaintezi şi zăpada te ţine la suprafaţă şi poţi să înaintezi mai repede. Nu te scufunzi. Tata mergea înainte şi noi după el.

În pribegie

Securiştii au venit şi au tras în colibă – de departe auzeam focuri de armă. Încet-încet, ne-am îndepărtat. Am mers o zi şi o noapte. Înaintând prin pădure, am dat de un om care păzea oile, că aveau fânaţ acolo şi stăteau cu oile la iernat. Nu puteau duce fânul în sat, pentru că terenul era de aşa natură încât nu puteai să ajungi cu căruţa acolo. De aceea, oamenii se deplasau cu oile şi rămâneau acolo cu animalele peste iarnă. Omul ne-a dat de mâncare, ne-am încălzit puţin la foc – noaptea am plecat iar şi am ajuns în hotarul Lăpuşului, aproape de satul nostru. Înainte de a pleca, tata i-a spus omului: „ªtiu că o să vină pe urmele noastre. Dacă ne caută, să recunoşti că am trecut pe aici, ca să nu te aresteze.” Au ajuns la el, l-au bătut, l-au arestat şi pe el, şi pe băiat - au făcut doi ani de închisoare.

ªtiţi cum îl chema?

Teodor Pop, şi pe băiatul lui, Nicolae Pop, al lui Soficău, din Lăpuşul Românesc. Noi ne-am apropiat de sat. Era întuneric, doar zăpada ne mai ajuta să vedem ceva. Am trecut un pod, mai sus de sat, şi ne-am dus în comuna Libotin, la un verişor de-al tatălui meu. Când am intrat în comună, nu vă pot spune ce frică ne-a fost, pentru că eram mulţi.

Cam câţi eraţi?

Eram destui, deşi o parte din grup s-a despărţit de noi şi a luat-o pe alt drum, spre alte comune, pentru că nu puteam să intrăm atâţia într-o comună. Am rămas tata, fratele meu, Vasile Paşca, Vasile Hotea, Ioan Mâţ şi cu mine. Am mers la acest verişor al tatălui meu, care ne-a urcat în podul şurii, în fân. Era un frig extraordinar, era ianuarie sau februarie…

În 1952?

Da, în iarna 1951 spre 1952. ªi avea acest văr al tatei două fete de vreo 18 ani, care ne-au adus lapte cald şi mâncare acolo, în fân, dar nu am putut să intrăm în casă căci ne-am temut. În primul rând, le-am fi făcut lor rău, iar pe noi ne-ar fi prins. De-acolo tata a luat legătura cu alte rude din comuna Libotin. ªi am mers, aşa, de la o casă la alta. Vasile Paşca s-a desprins de noi, s-a dus în altă parte şi am rămas cu unul mai puţin. ªi am stat pe la diferite case în Libotin, dar şi acolo comuna era supravegheată, deoarece se ştia că tatăl meu avea acolo multe rude. Libotenii sunt oameni extraordinari, oameni dintr-o bucată, oameni cu pământ puţin, dar pe care ştiu să-l lucreze, să producă ceva. Sunt oameni harnici, credincioşi. În aceşti oameni puteai avea încredere, indiferent dacă ţi-era rudă sau nu. Ei erau toţi ortodocşi, pe când comuna noastră era greco-catolică. Când au aflat că suntem acolo, fiecare venea cu câte ceva. Verişorul tatălui meu era om îndestulat, dar, totuşi, eram cinci, câţi mai rămăsesem. Ne-au ţinut oamenii cât ne-au ţinut, dar, venind primăvara, am ieşit printre sate, unde erau păduri mai mici, şi am stat acolo, iar ei veneau şi ne aduceau mâncare. Acolo nu era aşa de supravegheat locul, pentru că ei căutau tot pe munţi. A fost în Libotin un anume Pavel Boga, care avea mulţi copii, săracul, şi avea şi un frate, Ion Boga, care avea două fete… Aceşti doi fraţi, împreună cu alţi prieteni de-ai lor şi de-ai tatălui meu, din Libotin, ne aduceau de mâncare. La un moment dat, însă, Securitatea a aflat că noi am fi prin regiunea Libotin şi Pavel Boga a fost chemat la Securitate. Nu ştiu mai mult decât că acest om a murit în bătăi.

„Să trăiască partizanii până vin americanii”

Am trecut, apoi, în altă comună, în Dobric, aproape de Libotin. Tata avea acolo un bun prieten, Ion Perhaiţa, care avusese un frate senator, cred că liberal. Acesta avea mulţi prieteni în Dobric. Ne-a pus în legătură cu ei, iar aceştia ne-au adăpostit în casă. Unul dintre ei era Alexa Moşuţ, care, la rândul lui, ne-a pus în legătură cu un prieten de-al lui din comuna Costeni, care era secretar de partid. Acest om ne-a ţinut

în podul casei lui, în timp ce jos veneau membrii de partid şi discutau politică. Până la urmă, au început să cânte: „Să trăiască partizanii până vin americanii."

Comuniştii cântau?

Comuniştii, secretarul de partid, în timp ce noi eram în podul casei. S-au îmbătat şi au încins o horă acolo. Vă daţi seama ce comunişti erau…

Ultima întâlnire cu tata

ªi am stat aşa, doamnă, până în toamna anului 1952. Securitatea începuse deja să intre prin sate şi să facă percheziţii din casă în casă. Atunci noi ne-am dus în Hărniceşti, Maramureş, şi am luat legătura cu familia lui Vasile Hotea, care era, oarecum, odrasla politică a lui Vasile Lazăr, fratele d-lui Ilie Lazăr. Tatăl meu a venit un timp cu noi, dar n-a vrut să rămână, pentru că nu cunoştea comunele şi oamenii de pe-acolo şi nu avea încredere. „Eu rămân, totuşi, în preajma Lăpuşului, în ºara Lăpuşului, că acolo sunt stăpân pe mine", a spus el. Eu am rămas cu fratele meu şi cu Vasile Hotea în Hărniceşti, iar pe mine m-au dus pe la diferite familii din comună. Stăteam singură în podul cu fân; şi acum mă gândesc că era ceva foarte periculos: era un butoi mare, acoperit tot cu fân şi eu mă ascundeam în el, pentru că Securitatea umbla din casă în casă, intra în podurile oamenilor şi înfigea baionetele în fân până la duşumea. Din fericire, Securitatea a ajuns în comună abia după plecarea noastră. Stăteam singură la această familie, la Vasile al Parascăi. Nu-i reţin numele, doar porecla.

Fratele meu, Achim, cu Vasile Hotea, care era din comuna aceea, au stat la Nicoară al Lupului, cumnatul lui Vasile al Parascăi, şi la Gheorghe al lui Ciontoş. Am stat aşa locului vreo două-trei săptămâni, pentru că Vasile Hotea era foarte urmărit - făcea parte din tineretul ţărănist, studenţimea ţărănistă - şi începuseră arestările: i-au ridicat pe fratele lui, Nicoară Hotea, pe sora lui, pe toţi, şi i-au dus la Sighet, unde i-au maltratat. Apoi am mers în altă comună, în Hoteni, unde am stat la Mihai al Axentei, pe urmă în Deseşti, la nişte rude de-ale acestuia… nu le mai reţin numele. În orice caz, în cele din urmă, a trebuit să părăsim şi aceste comune…

Iată ce se întâmplase: tatăl meu şi cu Ioan Mâţ rămăseseră în preajma Lăpuşului…, iar noi ne perindam prin satele de lângă Sighet: Hoteni, Deseşti, Hărniceşti, Sat ªugătag, Juleşti…. La 15 octombrie 1952, ne-am întâlnit cu tata în munţii Secului. Trecuse o lună-două de când nu ne mai văzusem. Atunci, am observat că tata făcuse o pareză şi vorbea foarte greu. După ridicarea mamei, el s-a întristat foarte tare, a suferit mult, probabil că avea tensiune, era abătut. Mergea, totuşi, şi vorbea, dar cu greutate. Îşi găsea cu greu cuvintele. Am stat o zi de vorbă cu el, pe urmă el s-a întors din nou cu Ioan Mâţ în hotarul Lăpuşului, pe la diferite case, iar noi a trebuit să părăsim aceste sate. Până la urmă am ajuns la familia Moşuţ din Dobric, în zona Lăpuşului, unde mai stătusem cu o vară în urmă (1952). Cred că era luna martie când am mers la acest om.

Trădarea

Numai că, după câte ştiu acum, acest Moşuţ îl predase Securităţii pe Ioan Mâţ, cu două luni înainte… Cum era de aşteptat, Securitatea l-a bătut într-un hal fără de hal. Când m-am întâlnit cu Mâţ, după 1964, mi-a arătat mâinile şi mi-a spus cum a fost bătut. L-am întrebat: „De ce-ai spus oamenii la care ai stat în Maramureş?" Mi-a răspuns: „Dacă cineva îmi spunea «ai omorât pe mama ta», aş fi spus «Da, am omorât-o pe mama», numai să mă lase. Îmi puneau mâinile în apă ca să se mai desumfle şi o luau de la capăt… Apoi picioarele, laba, toţi mă băteau la tălpi, m-au schingiuit într-un hal fără de hal, încât n-am mai rezistat şi a trebuit să spun măcar câţiva - nu i-am destăinuit pe toţi". După ce a spus numele gazdelor, sigur că au început arestările prin Maramureş, prin Deseşti, iar noi a trebuit să părăsim acele sate.

… Deci ne-am întors la Dobric, la acest Alexa Moşuţ. Am plecat noaptea, vă daţi seama, de lângă Sighet, am trecut munţii - Sermentieşul, apoi ªatra Pintii - prin zăpadă până la brâu. Era martie şi era încă zăpadă mare pe munte. După o zi şi o noapte, am ajuns la Dobric.

Moşuţ avea casa la marginea satului… Am intrat în curte, unde era şi casa unui frate de-al lui. Am bătut la uşă, dar nu ne-a răspuns nimeni. I-am spus fratelui meu: „Să ştii că ăştia sunt arestaţi şi de aceea nu răspunde nimeni.” La un moment dat, n-aveam ce face, doamnă, eram îngheţaţi de frig, am bătut la geam. ªi într-un târziu, s-a deschis uşa şi a apărut el.

Ne-a invitat înăuntru fără să aprindă lampa. Avea două fetiţe, una de vreo şapte ani, alta de vreo opt-nouă ani. I-am spus că nu mai avem alimente, nu mai avem unde să stăm… El a spus: „Nici eu nu pot să vă ţin în casă pentru că a fost Securitatea şi pe-aici.” Fuseseră arestaţi Ion Perhaiţa, prietenul tatei, şi mulţi alţi oameni de pe-acolo. Singur el nu fusese arestat, restul, toţi cei la care stătusem în vara lui 1952, erau arestaţi. „Vă pot, însă, ajuta”, a spus. „Este un căsoi – aşa se spune pe la noi unei case cu o singură cameră – în hotarul Rogozului.” Ne-am dus acolo – mai fusesem în vara aceea la acel căsoi… Dar, ce să facem? Foc nu puteai să faci, pentru că s-ar fi văzut fumul. „Mergeţi acolo, staţi acolo şi la ora zece vin cu mâncare la voi.”

Ne-am dus… N-am să uit niciodată: pe când îmi făceam rugăciunile, înainte de culcare, am văzut scrisul tatălui meu pe o scândură: „*Dumnezeu să binecuvânteze casa aceasta.*” Îmi era dor de tata. Mi-am tras sumanul pe cap şi am început să plâng. În timp ce plângeam, Vasile Hotea a ţipat: „Te rog să nu mai plângi!” Atunci mi-am ridicat sumanul să văd ce face Hotea. Îşi luase cărţile de rugăciune şi se ruga. Pe barba lui mare - pentru că nu se mai bărbierise de câtăva vreme - îi curgeau lacrimi. „Doamne, cum se roagă! Ia să încep să mă rog şi eu!”, mi-am spus şi m-am rugat până am adormit. Într-un târziu, ne-a trezit Hotea: „Sculaţi-vă, nu vă speriaţi, suntem înconjuraţi de Securitate.”

Aceasta era masa pe care ne-a pregătit-o Alexa Moşuţ.

Împuşcat, rănit, arestată

Fratele meu a vrut să iasă primul, să deschidă foc. Hotea l-a tras de o parte şi a ieşit el în uşa căsoiului şi a deschis foc. Securiştii au dat drumul la câini, doamnă, şi tot puhoiul de securişti după noi trei… Căsoiul era pe un deal, şi-n jos, după o porţiune abruptă, era un pârâu. Eu am luat-o la fugă în jos, am intrat în pârâu şi am început sa mă caţăr pe cealaltă colină. Era lapoviţă şi ninsoare şi erau fire lungi de iarbă, de pir, rămase din anul precedent. De firele acelea mă prindeam, doamnă, şi nu ştiam ce se întâmplă în spatele meu. Mă tot prindeam cu unghiile de pământ, scormoneam dealul, ca să pot să ajung pe culme, şi iar alunecam. Nu vă pot reda prin ce clipe am trecut. Am reuşit să ajung sus. Eram toată numai noroi, pe mâini, pe faţă, pentru că ei trăgeau în stil mare în acel dâmb, şi tot noroiul sărea pe faţa mea. Câinii m-au prins de cioareci, dar pentru că cioarecii erau din stofă de lână, nu m-au sfâşiat. Hotea a împuşcat un câine. Sus era un loc mai neted şi, când mă uit, fratele meu zăcea acolo, căzut, iar pistolul lui, „Oritza”, mai departe de el. „Da ce-i cu tine, Ichim?”, îi spun. „Ce să fie? – zice – Sunt rănit.” Era ciuruit de gloanţe, doamnă…. tot abdomenul era ciuruit, curgea sângele şiroaie din el… N-am mai putut să fug şi l-am strigat pe Vasile: „Bade Ioane!”, că aşa-i spuneam. Nu-i spuneam pe nume. Fiecare avea câte un nume ştiut doar de noi, ca să nu ne recunoască lumea. Mie mi se spunea Costică, altul era badea Ion, altul badea Gheorghe, badea Vasile…

Securiştii se apropiaseră deja de noi. Unul dintre ei mi-a dat o cizmă, de-am sărit în sus şi apoi am căzut cu faţa la pământ. Au strigat: „Mâinile sus!” Eu n-am vrut să ridic mâinile şi le-am spus să mă împuşte şi pe mine ca pe fratele meu. ªi, cum era fratele meu căzut acolo, lângă mine, mi-a ridicat el mâinile. Atunci ei s-au apropiat şi s-au uitat la noi… Văzând că Achim se face din ce în ce mai palid, le-am spus: „Ce faceţi cu el, nu vedeţi că moare?” Ei s-au trezit şi au spus: „Unde este Hotea? Îl scăpăm pe Hotea!” Aşadar, ei ştiau cu lux de amănunte tot. I-am strigat lui Hotea: „Să ştii că eu nu mai pot să fug.” „ºine-te după mine!”, a spus el, dar eu am rămas lângă fratele meu. ªi s-au luat securiştii după el, iar lângă noi au mai rămas vreo patru-cinci. Pe Hotea l-au împuşcat. Am aflat ulterior că din partea cealaltă veneau alţi securişti, pe drumul Lăpuşului, între Rogoz şi Lăpuşul Românesc. Acolo era plin de maşini cu securişti care l-au încercuit şi l-au prins.

Între timp, starea fratelui meu se agravase. „Faceţi o targă şi duceţi-l pe fratele meu, că moare!”, le-am spus. Atunci, ei s-au dus la căsoi, au adus nişte scânduri şi au făcut o targă. Pe mine m-au legat şi ne-au dus până în comuna Dobric. Cu şuturi, nu vă pot descrie, cu paturi de armă în spate,… numai eu ştiu

prin ce am trecut. Era 8 martie 1953, într-o zi de duminică. Ne-au urcat într-o dubă şi ne-au dus la Securitate, la Târgu Lăpuş. Mie mi-au pus nişte ochelari negri, atât de strâmţi, încât mi-au rămas urme la tâmple. M-au ţinut o noapte întreagă cu ei. ªi de-acolo m-au dus la Baia Mare, la Securitate. ªi de la Baia Mare la Satu Mare.

Cât aţi stat la Baia Mare?

24 de ore, cam aşa. La Securitatea din Satu Mare m-au băgat într-o celulă la subsol, cu pământ pe jos, unde simţeam că mă sufoc din cauza lipsei de aer. Am tot întrebat de fratele meu şi, ulterior, am aflat – desigur, nu de la ei – că l-au dus la un spital.

Sacrificiu pentru alţii

Despre tatăl dumneavoastră nu ne-aţi spus. Ce s-a întâmplat cu el?

Da. Am omis să vă spun. De fapt, nu a fost arestat. După cum v-am spus, se îmbolnăvise. Avea tensiune şi făcuse pareză. Nu putea să vorbească bine. Se simţea din ce în ce mai rău. Ioan Mâţ, băiatul cu care a rămas împreună, mi-a spus, ulterior, când ne-am întâlnit după ani de închisoare, că s-a dus în comuna Ungureni, la preotul din comună, s-a spovedit, s-a împărtăşit şi i-a rugat pe cei care la care stătea ascuns să-l ducă la marginea drumului Lăpuşului, care făcea legătură între Băiuţ şi Lăpuşul Românesc, să-l lase acolo, lângă un pod. Era o iarnă foarte grea, era în ianuarie…

Ianuarie 1953?

Da, 1953. Localnicii l-au lăsat lângă pod[*]. A văzut într-un târziu o sanie cu cai, a făcut semn cu mâna, căruţaşul a venit şi l-a luat. Aşa greu cum vorbea, l-a rugat pe acel om să-l ducă la postul de miliţie. Când l-au văzut cei de la miliţie, au dat telefoane în toate părţile, spunând că l-au prins pe Pop, şi au sosit zeci de securişti. Toţi erau fericiţi şi se felicitau între ei… Nu l-ar fi prins niciodată dacă tata nu ar fi hotărât să se predea... Oamenii la care a stat l-au rugat să nu se ducă la Securitate şi i-au promis că o să aibă ei grijă de el şi poate se va face bine. Iar dacă nu se va face bine, o să moară şi o să-l înmormânteze creştineşte şi va fi aproape de satul lui. Dar el a spus: „Nu, pentru că dacă eu mor şi mă îngropaţi aici, toată armata o să mă tot caute ani de zile şi familia mea va suferi." În sfârşit, a venit Securitatea, n-au vrut să creadă că-i bolnav şi că nu poate vorbi. Au zis că nu vrea să vorbească şi unul i-a dat cu patul armei în faţă, de i-a ţâşnit sângele şi pe gură, şi pe nas. Ulterior am aflat că a fost împuşcat mortal chiar în ziua în care s-a predat la Târgu Lăpuş. Nu ştiu unde este înmormântat. A fost un om extraordinar, care şi-a jertfit întreaga familie şi pe el însuşi pentru a face bine aproapelui. Nu a fost un om egoist, un om care să trăiască numai pentru el... A fost un model. Nu spun asta pentru că este tatăl meu. Desigur, a avut şi duşmani, ca fiecare om. Dar duşmanii lui…

Erau comuniştii din sat.

Da, comuniştii din sat.

Ce a rămas în urmă

Mi-aţi relatat, într-o conversaţie anterioară, un lucru pe care v-aş ruga să îl amintiţi şi acum; în momentul în care oamenii puterii au venit în casă la dumneavoastră, ce s-a întâmplat cu lucrurile… cu animalele…?

Note:

[*] În acest loc, Fundaţia Academia Civică a înălţat o troiţă închinată lui Nicolae Pop şi celorlalţi membri ai grupului de rezistenţă. Troiţa a fost sfinţită la 18 mai 2007, în prezenţa doamnei Aristina Pop-Săileanu, a domnului Ioan Mâţ, a doamnei Ana Blandiana şi a echipei de la Academia Civică, a autorităților din Lăpuşul Românesc, a numeroşi invitaţi din Bucureşti, Timişoara, Baia Mare, Cluj, Buzău, Braşov, Călăraşi şi Sighet, pe care FAC îi invitase la Memorialul Sighet cu prilejul Zilei Eroilor.

Când au dat foc casei, tata era în pădurea de fag aproape de casa noastră, dincolo de care începeau pădurile de brad. De acolo de unde se afla, el a putut să vadă foarte bine tot ce se întâmpla acasă. Securiştii au dat foc casei, apoi s-au încălzit la focul acela mare... Au luat stupii de albine, i-au spart pe toţi, au luat toată mierea din ei, au luat butoaiele cu brânză, au scos brânza şi au pus-o în cearşafuri, au cărat tot ce-a fost de cărat. Au luat mieii, i-au jupuit, i-au făcut friptură acolo, pe loc. Au făcut un foc mare, vă daţi seama, dacă a ars o casă întreagă... După aceea, au luat un miel, l-au jupuit de viu, i-au pus capul pe un bolovan şi l-au zdrobit cu un alt pietroi, spunând: „Stăpânul tău să fie aici!" Înainte de a da foc casei, au luat toate fotografiile din interior, şi acolo unde apărea tatăl meu, îi străpungeau ochii cu acul. După ce au dat foc casei, au luat vitele. Aveam un păstor la vite care era omul lor. Nu le-a mai dat de mâncare vitelor şi le-a bătut până au ajuns piele şi os. Aşa avea ordin să facă. Era un servitor rău.

Au distrus tot, au devastat, nu a mai rămas nimic. După ce au ridicat-o pe mama şi au dus-o în Bărăgan, într-una din casele noastre din sat au făcut maternitate, iar în cealaltă au făcut magazie de cereale. Pe casa în care era maternitatea, au scris: „Această maternitate s-a făcut sub actualul regim comunist etc, etc." ªi oamenii care treceau pe drum îi înjurau şi spuneau: „Nu vă e ruşine să umblaţi cu minciuni? Doar ştiţi că Nicolae al lui Ichim a făcut casa asta." Vă daţi seama, dacă ne-ar fi prins în perioada aceea, prin 1950-'51, execuţia ar fi fost o moarte prea uşoară. Ne-ar fi chinuit într-un hal fără de hal. Nu ştiu dacă vă amintiţi - dumneavoastră sunteţi tânără, nu aveţi de unde să ştiţi - era o perioadă, după câte îmi aduc aminte, când a venit un ordin de sus, prin care toţi cei suspectaţi că ar găzdui fugari erau împuşcaţi. Aşa a fost împuşcată o întreagă familie din hotarele Suciului, care se numea, după poreclă, Ripu. Mama ne-a avertizat să fim foarte atenţi, după tot ce s-a întâmplat cu acea familie. A mai fost, apoi, un diac - cântăreţ la biserică - din comuna Cufoaia. Era un om bogat, un om stimat de tot satul. L-au prins acolo, în sat, şi, pur şi simplu, l-au împuşcat.

Nu ştiţi cum se numea?

Diacul din Cufoaia[18], aşa îl ştiam. Au fost nişte orori, doamnă, mai ales în perioada aceea. Noroc că nu a fost de prea lungă durată. Probabil că, ulterior, au primit ordin de sus să mai relaxeze cât de cât persecuţia… Oricum, familia Ripu fusese un avertisment pentru cei care adăposteau fugari...

Ulterior, au adoptat şi alte metode.

Au adoptat alte metode. Norocul nostru a fost că ne-au arestat la trei zile după moartea lui Stalin.

Stalin a murit în 5 martie 1953, iar pe noi ne-au prins în 8 martie 1953. Dacă ne-ar fi prins în perioada cât Stalin era în viaţă, ne-ar fi jupuit de vii sau ne-ar fi executat pe toţi.

„Ancheta s-a terminat, dar nu ai vorbit"

Să ne întoarcem la Securitatea din Satu Mare, unde v-au dus după arestare…

Da, la Satu Mare. După ce m-am văzut în celulă, am început să plâng… am plâns mult. Nu ştiam ce să fac. Auzeam şoapte în celula de lângă mine şi m-am gândit: „Vai de mine, ăştia se roagă. Ia să-ncep să mă rog şi eu." ªi-am început să mă rog. La început n-am vrut să iau masa, n-am vrut să mănânc nimic. Au venit cu furtunul să-mi dea; îmi dădeau cafea, iar eu o aruncam pe duşumea. Îmbrăcată cum eram în straiele acelea…

Bărbăteşti…

Note:
[18] Probabil este vorba de **Alexa Bel**, ţăran înstărit din Cufoaia, comună din apropierea Lăpuşului, arestat şi dus la Securitate, după care a fost executat în ziua de Crăciun a anului 1949 în curtea casei, în faţa întregului sat. (Claudiu Secaşiu, *Execuţiile sumare din anul 1949 – un studiu de caz* în *Anale Sighet 7. Anii 1949-1953 – mecanismele terorii*, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp. 396-400; C. Ioniţoiu, *Victimele terorii teroriste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar A-B*, Ed. Maşina de Scris, Bucureşti, 2000, p. 173.)

Cu cioareci ţărăneşti… Luam obielele de la opinci şi ştergeam cafeaua de pe jos, să nu vadă ei. Vroiam să mor… Pe urmă îmi veneam în fire şi-mi spuneam: „Vai de mine, asta este împotriva credinţei mele, ia să încep să mă rog, că numai Bunul Dumnezeu mă poate ajuta; nu pot să fac asta.” ªi am început să mănânc, deşi nu aveam poftă de mâncare. Mă rugam mult.

Mă scoteau la anchetă. Anchetatorul meu era la început un tânăr, la vreo 28 de ani, cizelat. M-a pus să-i spun toţi oamenii la care am stat, să înşir satele, comunele pe unde am trecut. M-am uitat la el şi i-am spus: „Eu nu am stat în nici o comună, am stat pe munţi, am avut o căldare în care puneam apă, făceam mămăligă, fratele meu mergea şi lua mălai de la ciobani, nu ştiu cum îi chema. Noi aşa am trăit, în pădure.” Mai târziu au apărut alţii. „Cum, nu cunoşti pe cutare, nu cunoşti…?”, au spus ei. „Nu, nu cunosc.” „Dar în ’49, ’50, ’51, cine v-a dat de mâncare?” „Nu ştiu, tata mergea, aducea hrană, eu nu ştiam nimic. Ce, îmi dădea tata socoteală, mie sau celorlalţi, de unde aduce mâncare? El mergea, el ne aproviziona.” Asta am susţinut. Puteau, doamnă, să mă calce-n picioare cu cizmele, că eu tot nu spuneam. M-au chemat aşa la anchetă vreo două săptămâni. În final, mi-au spus: „Da, ancheta s-a terminat, dar să ştii că n-ai vorbit şi ai să iei ani grei de închisoare.” Răspunsul meu a fost: „O să vă rămân datoare.”

Cum arăta celula de la Securitate?

Era o hrubă sub pământ, fără aerisire… Nu avea geam, avea doar o uşă închisă…

Nu avea nici lumină?

Bineînţeles că nu. Paznicii de pe sală, miliţieni sau securişti, ce erau, aveau lumină. Dar Dumnezeu a făcut în aşa fel încât să fie o crăpătură în uşă, prin care puteam vedea. La mine, fiind întuneric, ei nu vedeau crăpătura. Gardienii veneau, îmi băgau gamela în celulă, împingând-o cu cizma, în bătaie de joc. Prin acea crăpătură minusculă, i-am văzut pe fiecare dintre deţinuţi când îi ducea la bărbierit. I-am văzut pe rând pe toţi băieţii pe care i-au prins din grupul nostru din munţi. I-am văzut pe Vasile Paşca, pe Mircea Dobre, pe Ioan Rus, pe nişte oameni care, săracii, ne aduseseră de mâncare… Acum ştiam de ce nu m-au bătut, doamnă, pentru că am fost ultima prinsă şi ei aflaseră deja totul de la ceilalţi, în bătaie, desigur…Nici unul nu vroia să aducă alţi oameni la închisoare, dar chinurile la care-i supuneau erau atât de cumplite, încât ei nu au mai rezistat. M-am întristat foarte tare când i-am văzut. Speram ca măcar ei să nu fie prinşi. I-am văzut, însă, în viaţă şi asta era important. Mă bucuram, totuşi, că n-au fost împuşcaţi. Pe Vasile Hotea nu l-am văzut. Au venit doar cu pistolul lui şi mi l-au arătat: „Îl recunoşti?” „Da, îl recunosc.” „Acum îţi dai seama ce s-a întâmplat cu el?” Am zis: „Ce-a vrut Dumnezeu. Ce pot să fac eu?” „Dar fratele tău?” „Fratele meu… doar ştiţi că l-aţi împuşcat, nu mai ştiu dacă trăieşte.” „Trăieşte, este în spital”, mi-au spus. Într-o zi am văzut cum l-au luat mai întâi pe Vasile Paşca. I-au dat cu patul armei în spate şi i-au zis: „Boule, mişcă-te mai repede!” Din celula aceea, am văzut cum i-a luat pe fiecare şi mi-am dat seama că o să mă ia şi pe mine. Aşa s-a şi întâmplat.

Ne-au dus pe toţi la penitenciarul din Oradea, în dubă. Separaţi, bineînţeles. Pe mine m-au scos cam a doua.

La penitenciar: „pe cine au mai adus?”

Când v-a dus la penitenciarul din Oradea?

Cam pe la 15 aprilie. Trebuie, însă, să rectific ceva: de la Securitatea din Satu Mare m-au mai dus la penitenciarul din Satu Mare, unde am stat două săptămâni, şi de-abia de-acolo m-au dus la penitenciarul din Oradea.

Am ajuns la Oradea, la penitenciar, noaptea. Eram îmbrăcată tot în straie ţărăneşti, pentru că, de la Securitate, mi-au spus să dau nişte adrese ca să-mi trimită haine, dar eu, temându-mă că vor să aresteze din nou lumea din sat, am dat adresa unor verişori primari de-ai mamei, care eram sigură că nu o să-i primească pentru că nu am avut legătură cu ei… ªi, într-adevăr, nu i-au primit. Securiştii au venit foarte nervoşi. Anchetatorul meu i-a înjurat pentru că n-au vrut să-mi dea nici o rochie, deşi erau cei mai bogaţi oameni din sat. Cum să-mi dea ei rochie, când erau îngroziţi de teroarea instalată în Lăpuşul Românesc? Tocmai de aceea îi trimesesem la ei, ca să nu-i primească. Au crezut că vor să-i aresteze.

Am intrat într-o celulă la penitenciarul din Oradea. Am şi acum în faţa ochilor imaginea aceea: păturile sure şi fiecare ridicându-şi capul: „Pe cine au mai adus?” Dintr-odată, văd că se ridică o tânără şi-mi spune: „Aristina!” Era o fostă colegă de liceu, Jenica Sigărtău. Am omis să vă spun că înainte de a intra în această celulă, m-au dus în altă cameră, unde mi-au făcut o percheziţie… cum să vă spun… la pielea goală.

Când am revenit în celulă, cam pe la miezul nopţii, m-am bucurat că o revăd pe Jenica. Fusesem prietene în liceu. Când s-a făcut ziuă, s-a deschis uşa şi ne-a adus zeama aceea de cafea. Desigur, eu nu eram în porţie, dar nici nu puteam să mănânc pentru că nu aveam poftă de mâncare. Fiecare a făcut porţie şi pentru mine. Era acolo şi o miliţiancă din ºara Moţilor, o chema Rafila. Când m-a văzut, a spus: „Da’ pruncul ăsta ce-a făcut?”. ªi mi-a adus o gamelă cu cafea cu lapte; n-am s-o uit niciodată. În schimb, cealaltă miliţiancă, care era în schimb cu ea, Viorica, din „binguini” nu ne scotea.

Ce înseamnă asta?

Pinguini. „Haide, binguinilor”, ne spunea când ne scotea la plimbare sau ca să intrăm mai repede în celulă. Jenica şi altele aveau, totuşi, nişte lucruşoare de-acasă.

De ce fusese arestată Jenica?

Jenica a fost arestată pentru o chestie foarte banală. Lucra la Telefoane, ca operatoare, şi un prieten de-al ei o suna mereu la serviciu. La un moment dat, a omis sa închidă staţia, pe când vorbea cu el, şi a spus: „M-au înnebunit ăştia cu avioanele lor, că mă tot sună Securitatea.” Pentru aceasta au arestat-o, au spus ca a divulgat nu ştiu ce. I-au dat vreo trei-patru ani pentru aceste cuvinte.

ªtiţi cumva de unde era?

De la Dej. Am fost colegă cu ea până-n clasa a cincea.

Să reluam firul relatării… A doua zi, dumneavoastră…

A doua zi, Jenica îmi spune că mătuşa mea, Dochiţa Bud, din Groşii Tibleşului, care ne adusese de mâncare, fusese luată şi dusă la Mislea, de unde s-a şi eliberat. A făcut doi ani de închisoare. Pe mătuşa aceasta şi pe toţi cei care ne ajutaseră, rude şi prieteni de-ai tatei, îi arestaseră încă de atunci…

Cine mai era în celulă?

Era doamna preoteasă Bota, care a avut multă grijă de mine. Avea vreo 52 de ani atunci… vă daţi seama că acum nu mai trăieşte…

ªtiţi de unde era?

Nu ştiu. Fusese arestată pentru soţul ei, preot greco-catolic… Mai erau apoi nişte ţărănci din Berbeşti, Juleşti şi nişte iehoviste; ţărăncile din Juleşti erau arestate tot pentru preoţi, din câte am înţeles… Dar noi nu întrebam „de ce eşti închisă?” Nici nu aveai putere, nici nu te mai interesa să auzi de necazurile altora când le ştiai pe ale tale.

ºărăncile au luat cioarecii mei, au desfăcut lâna, au scărmănat-o, au tors-o şi mi-au făcut cipici şi o vestuţă. Jenica mi-a dat o fustă, iar doamna preoteasă mi-a dat un jerseu… M-au îmbrăcat din cap până în picioare. Să ştiţi că la proces am fost foarte elegantă [*râde*] cu lucrurile Jenicăi. Ziua, ne scotea la aer 10-15 minute, după care intram în celulă, ne dădea mâncarea aceea de penitenciar…

Ce mâncare vi se dădea?

Vai, era pe vremea Festivalului pentru Tineret, care avea loc în Bucureşti. Ne dădeau o mâncare infectă: dimineaţa, o cafea neagră, mai exact o apă neagră. Nu ştiu ce puneau în ea, dar nu avea zahăr şi nici vreun gust. La prânz, ne dădeau arpacaş, dar trebuia să te uiţi cu lupa ca să-l vezi în zeama aceea gri. Zăreai doar câte o boabă ici-colo.

Mai mult zeamă.
Da. Nu aveai cum să trăieşti cu asta. M-am şi îmbolnăvit de tuberculoză.

Acolo?
Da, sigur. Am făcut TBC pulmonar. Ani de zile am rămas bolnavă… Am stat la penitenciarul din Oradea până în noiembrie… Pe urmă, restul anilor, până în 1964, la Văcăreşti, Jilava şi Miercurea Ciuc…

Procesul
Când, în sfârşit, a avut loc procesul, la câţi ani aţi fost condamnată?
Am fost condamnată de Tribunalul Militar Oradea, cu sentinţă definitivă, la 20 de ani muncă silnică.

Cu degradare?
Opt ani degradare civică, trei ani închisoare corecţională, doi ani interdicţie. Pedeapsa a fost maximă - 20 de ani muncă silnică. Procesul a avut loc la 27 august 1953.

Spuneţi-mi, aţi avut apărători din oficiu?
Da.

ªtiţi cum se numeau?
Nu.

Nu ştiţi cum se numea nici un membru al completului de judecată?
Generalul de justiţie Alexandru Petrescu.

Da, renumit prin milioanele de ani de închisoare pe care i-a dat. Apărătorul din oficiu a pledat într-adevăr pentru cauza pe care urma să o apere, sau nu?
Doamnă, el a spus doar atât: „Copiii au fost luaţi de tată, ca să nu divulge că acesta i-a ajutat pe cei fugiţi în munţi.” La sfârşitul procesului, preşedintele ne-a întrebat pe fiecare din lot dacă avem vreo dorinţă. Un membru al grupului nostru, Ioan Rus, l-a recunoscut pe procuror, fuseseră colegi la Facultatea de Drept, la Cluj, şi i-a spus: „Azi suntem noi în boxă, mâine veţi fi voi”. Eu, când mi-a dat sentinţa şi mi-a zis că am 20 de ani, şi am aflat că ceilalţi au primit câte 25, iar fratele meu 22, am spus să mi se dea şi mie aceeaşi condamnare ca fratelui meu şi ca fraţilor mei din munţi.

Aţi pledat împotrivă.
Da.

„Daţi-mi un revolver s-o împuşc”
Când aţi făcut acel TBC, aţi solicitat asistenţă medicală?
Da, a fost un medic ungur, un om în vârstă. Eu aveam atunci 22 de ani, şi sigur că îl vedeam în vârstă, dar el avea, probabil, vreo cincizeci…

ªtiţi cum îl chema?
Nu ştiu cum îl chema, dar a făcut tot ce se putea. A făcut intervenţii la director, ca să mă trimită la spital, pentru că îşi dădea seama cât de bolnavă eram. A venit un medic militar, pentru că nu l-au crezut, şi m-au dus să-mi facă radiografii. Au văzut ce am şi am fost pusă pe listă să mă ducă la Spitalul Văcăreşti, dar m-au tot amânat… Spuneau că nu au dube, pentru că acestea erau tot timpul ocupate să ducă deţinuţi în toate colţurile ţării. Pretindeau că trebuie să se strângă mai mulţi deţinuţi bolnavi ca să-i ducă la spital. Pentru mine, în mod special, nu puteau să pună la dispoziţie o dubă.

Pentru arestat oameni aveau dube, dar pentru dus la spital nu aveau?

Da, şi acest doctor s-a enervat aşa de tare încât a intrat odată în celulă şi i-a spus ofiţerului politic: „Mâncare nu mă lăsaţi să-i dau - pentru că a vrut să mă treacă la un regim TBC -, la spital nu mă lăsaţi s-o duc, daţi-mi un revolver s-o împuşc.” Doamnă, când l-am auzit, am început să plâng, parcă l-am văzut pe tata… Mi-am dat seama că a realizat cât eram de bolnavă şi în ce mizerie stăteam. Mai exista apoi pericolul de a transmite boala fetelor cu care stăteam. În sfârşit, cu chiu cu vai, m-au dus la Văcăreşti, în luna noiembrie. Când am ajuns, au făcut o greşeală şi m-au băgat între deţinutele de drept comun, unde erau numai ţigănci. Acestea primeau pachete de acasă - numai găini fripte, numai bunătăţi - şi jucau de pe un pat pe altul, aruncând cu fripturi una într-alta. Eu eram pe un pat de fier, jos de tot. „Doamne, dacă rămân aici, nu rezist”, m-am gândit. Era un zgomot de nedescris, se vorbea atât de vulgar… ca între deţinutele de drept comun. Tot felul de prostii…

ÎNCHISORILE.
ÎNTRE VIAºĂ ªI MOARTE

Spitalul Văcăreşti sau anticamera morţii

La un moment dat, s-a deschis uşa celulei şi un gardian a întrebat: „Pop Aristina, cine este?" "Eu sunt.", am răspuns, dar nu mă mai puteam ţine pe picioare. M-au luat şi m-au dus la Spitalul Văcăreşti, unde era o aripă rezervată deţinutelor politice, în partea mănăstirii devenită penitenciar.

Mănăstire pe care ulterior au demolat-o.

Da, au demolat-o. M-au băgat într-un salon, în care am stat cu Aurica Voica, cu Lucreţia Cuşa[19], macedoneancă…

Amândouă erau de la Constanţa. Lucreţia Cuşa era închisă pentru un mărţişor, pe care îl vânduse. Securitatea a acuzat-o că vindea mărţişoare pentru a da ajutor legionarilor. Cealaltă, Aurica Voica, nici n-a avut proces… nu au găsit nici un motiv pentru a-i intenta proces, şi au ţinut-o aşa şase-şapte ani… Ulterior, ea a intrat în greva foamei, ei au făcut tot felul de verificări şi, într-un târziu, în 1954, au pus-o în libertate, arestată fiind din 1948. Aceste fete au fost foarte drăguţe, s-au purtat aşa frumos cu mine… În celulele de sus, erau foarte multe deţinute: era doctoriţa Adela Herişescu[20], căsătorită Gesticone, care a născut acolo. I-au luat băieţelul la un an de zile şi l-au predat familiei; era Dina Teglaru[21], care a născut tot în spitalul Văcăreşti. Securitatea i-a luat băieţelul pentru că toată familia ei era arestată. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu copilul. Era Nina Dombrovschi[22], foarte bolnavă, şi multe altele pe care le-am întâlnit în cursul celor trei ani şi o lună, cât am stat la Văcăreşti. În ziua următoare sosirii mele la spital, mi-au făcut radiografii şi radioscopii şi apoi m-au dus la doctorul Nicolae Popescu… Dar cu ce să mă trateze, cu aspirină? Făceam 40 de grade temperatură. Mi-au făcut analizele şi m-au găsit intens pozitivă. Vă daţi seama că eram un pericol şi pentru fetele din jur. M-au izolat… Mă împăcasem cu soarta şi-mi spuneam: „Ce-o da Dumnezeu!"

Cum se purtau doctorii, doamnă?

Doctorul Nicolae Popescu a fost un medic extraordinar. A făcut nenumărate demersuri la Ministerul Sănătăţii ca să obţină antibiotice pentru mine, pentru toate fetele care erau grav bolnave de plămâni, şi pentru băieţi, care erau în aripa cealaltă, plină numai cu deţinuţi politici, care sufereau de tuberculoză şi de alte boli. Era foarte mult tineret care suferea de tuberculoză. Doctorul a făcut foarte multe demersuri şi, până la urmă, a obţinut pentru mine 10 grame de streptomicină, 200 de rimifon şi vreo 600 de pastile de PAS, şi m-a pus pe tratament. Mi-a zis să stau mereu în pat – nici nu puteam altfel, pentru că aveam 40 de grade temperatură încontinuu. A început să-mi dea tot felul de vitamine… În sfârşit, pe parcursul

---

Note:

[19] **Lucreţia Cuşa**, născută la 28 octombrie 1927 în Bulgaria, colonizată în Dobrogea, în cum. Mihail Kogălniceanu. În 1952 este arestată şi condamnată la 10 ani închisoare corecţională. Eliberată la 16 iunie 1962. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 19911; C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar C*, Ed. Maşina de Scris, Bucureşti, 2002, p. 290.)

[20] **Adela Herişescu**, arestată pentru prima dată în timpul manifestaţiei din 10 mai 1946. Este judecată de Curtea Matţială Bucureşti şi eliberată prin sentinţa 524/19 iunie 1946. În 1948 este condamnată în contimacie în lotul „trotiliştilor", fiind arestată la 24 iunie 1952. A trecut prin închisoriel Jilava şi Văcăreşti, în aceasta din urmă născând un băieţel. Eliberată la 30 aprilie 1954. A trecut prin închisorile Văcăreşti şi Mislea. (Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar H, I, J, K, L,*Editura Maşina de Scris, Bucureşti, 2003, p. 47; Frusinica Moraru, *Femei arestate în timpul regimului comunist – anul 1948* în *Anale Sighet 6. Anul 1948-instituţionalizarea comunismului*, ed. Romulus Rusan, Fundaţia Academi Civică, Bucureşti, 1998, p. 354; *ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 32628.)

[21] **Alexandrina Teglaru**, condamnată în 1952 la 15 ani muncă silnică pentru "crimă de uneltire contra ordinii sociale". Eliberată la 28 iulie 1964 . (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 71559.)

[22] **Nina Dombrovski**, arestată la 18 iulie 1953 şi condamnată la 24 ani muncă silnică pentru crimă de uneltire contra ordinii sociale, eliberată la 9 septembrie 1959. (*AIOCIMS*, mărturia doamnei Nina Dombrovski, caseta nr 7; *ACISAC*, proiect RPC, nr. inv. 22545.)

tratamentului acesta, au mai adus şi alte bolnave. Au adus-o pe Maria Herescu[23] din Piteşti, care a avut un ghinion extraordinar. Avea doi ani condamnare. Mai avea trei sau patru luni până la eliberare şi a murit de TBC, lângă mine. Când m-am trezit dimineaţa, era moartă. A venit miliţianca la geam şi a spus: „Pop, Hereasca-i moartă lângă tine!”. Eu o îngrijisem, deşi eram, eu însămi, foarte bolnavă şi aveam febră mare. Numai eu ştiu ce era în sufletul meu… Medicii veneau, îţi dădeau tratamentul, sanitarul venea, îţi făcea injecţia şi pleca. Noi între noi trebuia să ne ajutăm.

Maria Herescu ştiţi pentru ce fusese condamnată?

Nu ştiu pentru ce era condamnată, dar ştiu că era soţie de învăţător. Avea un băiat arestat, pe care, întâmplător, l-a văzut în curtea închisorii din Piteşti, înainte de a fi adusă la Văcăreşti.

Aşadar, şi ea, şi băiatul au trecut prin Piteşti?

Desigur, băiatul trebuie să fi fost deja arestat şi condamnat când ea era la Securitate în Piteşti. Când a venit, avea un infiltrat pulmonar, dar după ce l-a văzut pe băiat, s-a supărat foarte tare şi, întrucât suferea şi de ficat, n-a mai putut să mănânce. Boala s-a cronicizat… Având 42 de ani, Ministerul Sănătăţii nu i-a mai dat aprobare pentru tratament şi a murit femeia cu zile.

Tratamentul se acorda în funcţie de vârstă?

Da. Primeai tratament dacă aveai 21-22 de ani, dar dacă erai trecut de 40 de ani şi aveai tuberculoză, nu-ţi mai dădea nimeni nici un tratament. Nici mie nu mi-au mai dat după aceea decât vitamine şi mâncare de regim TBC. Dacă aveai peste 40 de ani, îţi dădeau regimul acela de TBC, dar fără medicamente… Doctorul meu era neputincios. El ne-ar fi dat orice, dar de unde să ne dea? Dacă ar fi adus de acasă, ar fi intrat la puşcărie, alături de noi. Mi-a dat acest tratament şi am început să mă refac treptat. Temperatura scăzuse… De la Mislea erau aduse alte şi alte fete bolnave de ficat, de cancer… Doamnă, ce am putut vedea în spitalul acela, nu pot descrie. Era Mama Kati, cum îi spuneam noi, o unguroaică. Avea cancer la sân şi ajunsese în aşa hal încât i se vedea inima cum bate. Era deja o rană deschisă, dar ea nu spunea nimic. Deşi avea dureri groaznice, suporta cu atâta stoicism…

ªi a murit?

A murit acolo, ulterior.

Vă amintiţi şi de alte persoane care au murit acolo?

Da. În circa trei ani de zile cât am stat acolo, s-a perindat foarte multă lume. Îmi amintesc, în special, de cazurile ieşite din comun prin gravitate. Au adus-o de la Securitate pe Ecaterina Juriari[24], care nu mai era om - nu mai vorbea şi era numai piele şi os. O scoteam pe targă afară şi o ţineam la soare. Nu puteam să stăm cu ea de vorbă, deoarece nu vorbea cu nimeni. Când a venit sora ei, Marina Chiriţescu[25], care era doctoriţă, a trecut pe lângă ea şi nu a recunoscut-o… A trecut pe lângă ea şi n-a recunoscut-o. S-a apropiat de mine şi m-a întrebat: „Cine este?” „Nu ştiu, este o deţinută adusă de la Securitate, nu vedeţi în ce hal au adus-o? Tot timpul mă duc să vorbesc cu ea, dar nu vorbeşte cu nimeni.” ªi când s-a apropiat, şi-a recunoscut sora, doamnă.

Note:

[23] **Maria Herescu**, arestată la 22 ianuarie 1953, condamnată la 2 ani închisoare corecţională pentru omisiune de denunţ. A murit la 10 mai 1954 în Spitalul-penitenciar Văcăreşti. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 32607.)

[24] **Ecaterina Juriari**, condamnată în 1953 la 15 ani muncă silnică, în procesul paraşutiştilor, pentru nedenunţarea lui Ion Golea, adăpostit în casa surorii acesteia, Marina Chiriţescu. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 37339.)

[25] **Marina Chiriţescu**, medic, arestată la 5 septembrie 1953, la vârsta de 33 ani şi condamnată la 25 ani muncă silnică în lotul paraşutiştilor, pentru ajutorul dat lui Ion Golea. A trecut prin penitenciarele Jilava, Văcăreşti, Miercurea Ciuc, Arad, Oradea, Aiud. Eliberată la 22 iunie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 14649; *V. şi anexa cu amintirile sale.*)

Ecaterina nu se mişca?

Nu se mişca, stătea întinsă pe targa aceea. ªi nu vorbea… nu vorbea cu nimeni. Pe lângă faptul că au torturat-o, era grav bolnavă şi de plămâni.

Era, pe de o parte, o traumă psihică, probabil, foarte puternică…

Da, nu vorbea şi nu mânca.

ªi cum i se dădea de mâncare ?

Cu furtunul era alimentată. O doamnă, Smaranda Romanescu[26], soţia generalului Romanescu, deţinută pentru soţul ei, care, din câte am înţeles, era asistentă medicală, îi dădea cu furtunul. Îi pasa morcovii din mâncare prin tifon şi o hrănea o dată pe zi. I se dăduse şi ei regim TBC. Dar asistentul medical nu îşi asuma răspunderea, or ea trebuia hrănită de două ori pe zi. El făcea cele opt ore şi pleca acasă. Cine să-i mai dea de mâncare seara? Aşa ne-am ajutat una pe cealaltă.

ªi-a revenit doamna Juriari din această stare?

ªi-a revenit…În 1956 a fost eliberată şi dusă la Spitalul Central… Toată familia ei era însă deportată în Bărăgan. Surorile ei făcuseră şi ele închisoare, şi pe urmă au avut domiciliu obligatoriu la Lăteşti. Au aflat de ea mai târziu, ca printr-o minune, şi a mers cineva din Bucureşti şi a scos-o din Spitalul Central…

ªi-a revenit încă la Văcăreşti, când eraţi dumneavoastră acolo?

Nu, nu, ea a fost dusă în starea aceea la Spitalul Central, apoi la un alt spital, la tratament, unde, după o perioadă, şi-a revenit complet. După 1964, la doi ani după ce m-am căsătorit şi am venit în Bucureşti, Cati Juriari a venit la mine cu o altă fată, fostă deţinută, Dochiţa Gherman, care la rândul ei făcuse 16-17 ani de închisoare, şi m-au căutat. Când le-am văzut nu-mi venea să cred. Cati era complet refăcută şi, fiind inginer chimist, era angajată la Institutul de Cercetări şi Gospodărire a Apelor. De atunci, am ţinut mereu legătura, chiar şi în cele mai grele perioade (eram urmărite de Securitate): vorbeam des la telefon şi ne vedeam din când în când. Avea un suflet mare. La fel şi surorile ei, care mi-au ridicat moralul şi m-au încurajat până în 1989, la revoluţie. Ele erau, la rândul lor, urmărite, dar, totuşi, mă primeau cu mult drag în mijlocul lor. Provenind dintr-o familie de basarabeni, mama lor murise în deportare la o mină de cărbuni din Siberia şi au fost foarte impresionate de cazul meu şi al familiei mele.

Marina Chiriţescu era şi ea bolnavă?

Venea de la Securitate şi, ca şi sora ei, era tot în lot cu paraşutiştii*. Era şi ea bolnavă de TBC. Am stat câţiva ani cu ea la Miercurea Ciuc, dar o să vă relatez când vom ajunge la episodul acela. Tot din lotul paraşutiştilor, îmi mai amintesc de d-na Elena Stetin[27], arestată din cauza fratelui ei, Mircea Popovici[28]… Tatăl ei[29], care avea 80 de ani, se găsea tot la Văcăreşti şi fusese condamnat la 20 de ani muncă silnică. La proces, venerabilul domn a spus: „Vă mulţumesc, domnule preşedinte, pentru că mi-aţi mai dat douăzeci de ani de viaţă, aşa că voi apuca suta." Doamna Stetin, deşi grav bolnavă de cancer, avea un moral extraordinar. Ne încuraja, era ca o mamă pentru fiecare dintre noi…Era extrem de credincioasă, o femeie

---

Note:

[26] **Smaranda Romanescu**, soţia gen. Mihail Romanescu. Condamnată în 1950 la 6 ani temniţă grea, fiind acuzată de înaltă trădare pentru nedenunţarea soţului său. Eliberată la 6 iunie 1956. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 60880.)

* Paraşutiştii lansaţi de americani în 1952 pe teritoriul României au fost prinşi de Securitate şi au făcut în 1953 obiectul unui proces gigantic, cu 100 de acuzaţi. 13 dintre ei au fost condamnaţi la moarte şi au fost executaţi în octombrie 1953. (n.ed.)

[27] **Elena Stetin**, arestată şi judecată în lotul paraşutiştilor. A fost condamnată la muncă silnică pe viaţă pentru că nu şi-a trădat fratele, Mircea Popovici. A murit la Spitalul-penitenciar Văcăreşti. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 68449.)

[28] **Mircea Popovici**, născut în 1920 la Ohaba (Gorj), arestat la Ţicleni în lotul paraşutiştilor şi condamnat la moarte în 1953. Executat la Jilava la 31 octombrie 1953. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 58981.)

[29] **Alexandru Popovici**, tatăl lui Mircea Popovici şi al Elenei Stetin. În 1953 este condamnat în lotul paraşutiştilor la 20 ani muncă silnică pentru nedenunţarea fiului său, împreună cu întreaga familie (soţie, fii, ginere, cumnaţi). A murit în penitenciarul Dej la 8 februarie 1961. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 58874.)

minunată. Avea o fată care rămăsese acasă… După ce s-a evacuat spitalul, în 1957, noi două am fost ultimele care am plecat de la spital la Jilava.

Dumneavoastră şi d-na Stetin?

Da. Când au văzut-o cei de la Jilava, au trimis-o înapoi, la spitalul Văcăreşti, ca, după câteva luni, să aflam că a murit. Tot la spitalul Văcăreşti au adus, pe targă, de la Securitate, o doamnă înaltă, cred că maghiară, paralizată. Nu ştia nimeni cum o cheamă exact, nici noi n-am aflat, nu putea vorbi şi am botezat-o Anuşka. A murit în luna octombrie 1955.

ªtiţi din ce localitate era?

Nu ştim absolut nimic despre ea. Vă daţi seama ce-a fost pentru noi. Lângă mine a murit Mariana Ionescu[30], care nu a mai putut fi salvată, deşi avea doar doi ani condamnare. Doctorul Nicolae Popescu a făcut mereu demersuri la forurile superioare ca să-i dea voie să o ducă la Filaret să o opereze. Nu i s-a admis acest lucru şi ea a murit cu zile. Tratamentul nu i-a folosit la nimic…

De ce suferea, doamnă?

TBC pulmonar, ca şi noi. Însă caverna era într-o porţiune a plămânului care numai prin operaţie putea fi salvată, streptomicina nu a mai avut nici un efect. Cum patul ei era lângă mine, îi şopteam: „Mariana, hai să ne rugăm!”, dar ea era aşa de bolnavă…Îmi spunea: „Aristina, eu nu pot să mă mai rog.” „Uite, să-l rugăm pe Iisus…”, o imploram eu. „O, Aristina, eu sunt mai aproape de Iisus decât tine”. ªi a avut dreptate: ea a murit, iar eu am supravieţuit. M-a impresionat foarte mult. Era de o frumuseţe… înaltă, ochii negri, părul negru, tuns scurt… O frumuseţe de fată. La câteva luni după ce a murit, a apărut „Porumbelul Păcii” – un gardian (îl numeam aşa, pentru că numai el venea să îi anunţe pe cei care se eliberau. Îi ducea la magazie să-şi ia lucrurile ca să plece acasă). ªi o tot striga, iar noi îi spuneam „A murit, a murit…” El tot nu înţelegea… Mai trecea o lună, iar venea să o strige ca să o pună în libertate.

În decursul celor trei ani şi ceva, cât aţi stat în spital, aţi văzut multă lume murind?

Da, doamnă, a murit multă lume. A mai murit, la Văcăreşti, Mater Oberin, Maica Superioară a Mănăstirii Pitar Moş…

Actualmente „Congregatio Jesu”...

Chiar în salonul de lângă mine. A venit un medic evreu, Schor, care s-a făcut că uită, în salon, un chibrit, o cutie şi o cârpă. Ne-am strâns în jurul patului pe care era întinsă Mater Oberin şi, ferindu-ne de miliţieni, am aprins, drept lumânare, acel chibrit. Ne-a impresionat extraordinar gestul medicului.

Dintre femei, cam de acestea îmi amintesc că au murit la Văcăreşti.

Dar vedeam zilnic cum duc morţi, şi de la saloanele de bărbaţi, la morgă. Ne demoraliza teribil acest lucru. Nu speram să mai ieşim vreodată.

ªi îmi mai amintesc un eveniment zguduitor. Era în noaptea de 1 ianuarie 1957. Nu mai rămăsesem decât d-na Stetin şi cu mine în Spitalul Văcăreşti. Deodată, am auzit zgomote puternice, ca de obiecte grele din fier trântite pe jos. Nu ştiam ce se întâmplă. Doamna Stetin s-a uitat pe geam, printre gratii, şi a văzut o mulţime de miliţieni care tot scotoceau prin pământ. Nu ştiu ce a fost... După ce s-a făcut ziuă, la 1 ianuarie, am văzut cum duceau coşciugele la morgă. Am numărat vreo zece-unsprezece - nu exagerez. Cel mai mult

Note:

[30] **Mariana Ionescu**, născută la 8 decembrie 1930. Arestată în septembrie 1952, de pe stradă, cu un grup de elevi care frecventau biblioteca franceză din Bucureşti, implicaţi apoi în procesul din jurul Legaţiei Franţei la Bucureşti. Până la proces (noiembrie 1953) a fost reţinută la Securitate (Uranus). A fost condamnată la 3 ani închisoare. A murit la 11 ianuarie 1954, la spitalul penitenciarului Văcăreşti în urma unei tuberculoze netratate, contactată în timpul anchetelor. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 35344; *Arhiva de Istorie Orală a Centrului Internaţional de Studii asupra Comunismului din cadrul Memorialului Sighet, AIOCIMS,* mărturia doamnei Micaela Ghiţescu, casetele nr. 17 şi 156 I-II); *Victimele terorii teroriste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar H, I, J, K, L*, Ed. Maşina de Scris, Bucureşti, 2003, p. 1957.)

m-a impresionat un coşciug care s-a deschis în timp ce era transportat. Eu şi d-na Stetin am văzut un cap cu păr lung, negru, frumos, care a alunecat afară, atârnând… şi multă apă… Câtă apă a putut să curgă… Vă daţi seama, la vârsta aceea, să vezi asemenea scene. M-am îngrozit.

Oameni buni

Aţi vorbit de omenia unor medici. Dar dintre gardieni?

La spitalul Văcăreşti era o miliţiancă, Maria Maga, care pentru noi, tineretul, a fost o adevărată mamă; ne-aducea zahăr cubic, în buzunarul hainei ei militare; când ieşeam să-mi iau cafeaua, întotdeauna îmi strecura două bucăţele de zahăr în gamelă, ceea ce mă impresiona foarte mult. Într-una din zile, ne-a spus că are şi ea o fată de vârsta noastră. Era cam abătută să vadă cum ne duceam viaţa după gratii, atât de tinere... Noi o numeam „mami sergent". Cred că nu mai este în viaţă. După ce m-am eliberat, în 1964, şi m-am căsătorit, am căutat-o şi am avut fericirea să o găsesc şi să-i spun „mulţumesc". Altceva n-am putut să fac pentru dânsa, nici n-ar fi primit. Nu aveam încă serviciu şi nu puteam să-mi permit un gest mai costisitor… Chiar dacă i-aş fi dus nişte flori, nici nu ştiam dacă o mai găsesc în viaţă. La scurt timp după ce m-am căsătorit, mi-a făcut o vizită şi de atunci n-am mai văzut-o. Vă daţi seama ce om era; multe deţinute nu o agreau, totuşi...

De ce?

Pentru că era o fiinţă foarte severă, dar nu făcea rău nimănui. Nu a scos pe nimeni din spital, deşi se comunica prin Morse, deşi îi prindea cu bileţele aruncate peste ziduri, cu tot felul de lucruri de genul acesta. La spital se mai putea, oarecum, strecura ceva, deşi era o severitate grozavă. Or ea vedea…, dar se făcea că nu vede. Trebuie menţionat că şi printre ei erau oameni care aveau suflet - puţini, desigur, dar erau.

În orice caz, în iarna anului 1956 ne-au scos din spital şi ne-au mutat la Jilava, deoarece fusese revoluţia din Ungaria şi ei s-au temut, probabil, pentru că, după cum am aflat după eliberare, revoluţionarii ar fi mers şi ar fi dat drumul la puşcării. S-au gândit, probabil, că acelaşi lucru s-ar fi putut întâmpla şi la noi. Aşa că au evacuat spitalul. În orice caz, doctorul Popescu, care ne-a îngrijit pe noi de tuberculoză, a refuzat să semneze ieşirea noastră din spital. A fost un om extraordinar, ne ridica moralul şi, deşi era cu miliţianul cu puşca după el, avea curaj şi ne trata, totuşi, ca pe nişte paciente libere. Ne spunea: „Fetelor, ce siropuri vreţi să vă mai dau, cu vitamina C, de măceşe, de…" În sfârşit, ne trecea la regim TBC şi ne dădea destulă mâncare făcută la cazan. Uneori, nici nu o puteai mânca pe toată.

În afară de doctorul Nicolae Popescu, vă mai amintiţi şi alţi doctori de la Spitalul-penitenciar Văcăreşti?

Da. Îmi mai amintesc de doctorul Moţiu. Avea vreo 30-40 ani. Era la medicală. Acest doctor, când era de gardă, se plimba prin curtea spitalului – era o curticică foarte frumoasă, cu liliac, cu diferite flori, foarte îngrijită – … se plimba şi îşi făcea rozariul plimbându-se. Era o nouă asistentă - care era foarte drăguţă la început - Corina Bogdan, care spunea: „Tu, uite la doctorul Moţiu cum face rozariul prin curte. E catolic de-al vostru." ªi aşa era.

Când m-au adus pe mine de la Oradea la spitalul Văcăreşti era el de gardă. ªi când a deschis uşa şi m-a văzut, aveam un cojocel, aşa, de Maramureş, un pieptar. ªtiţi cum a rămas când m-a văzut? Nemişcat, în uşă, şi nu s-a putut duce de acolo... A ţinut uşa deschisă şi s-a uitat cu atâta milă la mine încât a întrebat-o pe miliţiancă „Da' pruncu' ăsta ce-a mai făcut?"

Intelectuale şi ţărănci

La Văcăreşti am stat şi cu multe alte doamne din înalta societate, din elita Bucureştiului, care aveau o demnitate şi o prestanţă deosebită. Nu făceau nici un fel de deosebire dacă erai ţărancă sau muncitoare, deşi ele erau intelectuale. Erau doamne în adevăratul sens al cuvântului. Madeleine Cancicov[31]

Note:

era nepoata fostului ministru de Finanţe Mircea Cancicov[32]. Lucia Pană, o doamnă mai în vârstă, fusese condamnată la 15 ani. Am revăzut-o după ce m-am eliberat, în 1964. Avea vreo 60-65 de ani… Stătea pe strada Onciu… Mă iubea foarte mult. Tot la Văcăreşti, am întâlnit-o pe d-na Răşcanu[33], care era în lot cu G-ralul Romanescu[34], care era în acelaşi lot cu d-nul Liciu. Doamna Răşcanu avea zece ani condamnare. După eliberare, am fost la dânsa acasă - stătea foarte aproape de noi. Soţul meu frecventa foarte des casa d-nei Răşcanu, era prieten cu băieţii ei.

Mai era, apoi, o doctoriţă, Adela Herişescu, căsătorită Gesticone, care, fiind deţinută, s-a ocupat foarte mult de noi, bolnavele, ca medic.

Am stat, apoi, cu Vali Popescu[35], care era în lotul francez. Pe urmă, am stat cu o serie întreagă de tinere, studente, închise pentru fraţi, pentru părinţi, pentru prieteni sau prietene... Erau multe studente.

De asemenea, la Văcăreşti, am mai stat cu sora Clara[36], romano-catolică, condamnată la 15 ani, împreună cu care făceam rozariul şi care a fost o adevărată binefacere pentru noi; cu Valerica Moldovan[37], învăţătoare, şi Felicia Popa[38], arestate şi condamnate în lot cu Biserica greco-catolică.

ºărani aţi întâlnit?

Am întâlnit-o pe mama Ioana Brânzaru[39], din Soveja, ai cărei fii fugiseră în munţi. Au arestat-o şi, după câte îmi amintesc, i-au dat o condamnare de opt ani. Era o ţărancă extraordinară.

ªtiţi dacă fiii ei au fost prinşi?

Gheorghe Brânzaru[40] şi Ion Brânzaru[41], erau închişi, cred, pentru un student, cu care fugiseră în munţi. …Dintre ţărănci, mai era mama Ana, de la Cluj, cu o condamnare de doi ani, pe urmă doamna

---

[31] **Magdalena (Madeleine) Cancicov,** arestată la 29 septembrie 1949 şi condamnată la 20 ani muncă silnică pentru complicitate la înaltă trădare în lotul Legaţiei britanice. A trecut prin penitenciarele Jilava, Mislea, Văcăreşti, Miercurea Ciuc. Eliberată la 14 aprilie 1964 prin graţiere. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr.inv. 12661.)

[32] **Mircea Cancicov**, fruntaş PNL, fost ministru în perioada interbelică. Arestat la 5 octombrie 1946, condamnat la 20 ani temniţă grea pentru „crime de război". A murit la 25 decembrie 1959 în penitenciarul Râmnicu Sărat. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr.inv. 12662.)

[33] **Elena Răşcanu**, Născută la 8 aprilie 1887, la Iaşi, căsătorită cu Petre Răşcanu, fost procuror general la Curtea de Conturi. La 8 iulie 1950, toată familia a fost arestată pentru că a avut cunoştinţă de legăturile fratelui Alexandru Liciu cu spionii Gibson şi Harris. A fost condamnată la 10 ani pentru „complicitate la crimă de înaltă trădare". După executarea în întregime a pedepsei, a fost eliberată la 14 iulie 1960 din penitenciarul Miercurea Ciuc. (Frusinica Moraru, *Femei arestate în anii 1949-1953* în *Anale Sighet 7. Anii 1949-1953-mecanismele terorii*, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, p. 461; *ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 60107, 60108.)

[34] **Mihai Gr. Romanescu**, general maior, comandor de aviaţie. Condamnat la moarte pentru legături cu reprezentanţii misiunilor anglo-americane, fiind acuzat de înaltă trădare. Executat în penitnciarul Jilava la 8 februarie 1952 (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi. Torturaţi. Întemniţaţi. Ucişi. Dicţionar R*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2007, p. 169; *ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 60876.)

[35] **Valentina Popescu,** a fost arestată la 27 august 1952, la vârsta de 20 ani, şi condamnată la 20 ani muncă silnică în procesul înscenat în jurul Legaţiei Franţei de la Bucureşti. Eliberată prin graţiere în 1964. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 58725.)

[36] **Sora Clara** (Catrina Laslău), arestată la 29 iulie 1950. La 19 aprilie 1952 a fost condamnată, în Procesul Nunţiaturii apostolice, la 15 ani temniţă grea. Eliberată în 1964. (*AIOCIMS*, mărturia Sorei Clara, casetele nr. 129 I-III, 297 I-III şi 1328 I-VII; Sora Clara Catrina Laslău, *Despre procesul Nunţiaturii Apostolice* în „Memoria", nr. 26, 1998, pp. 109-118.)

[37] **Valeria Moldovan**, condamnată la 15 ani temniţă grea „pentru că a găzduit un preot greco-catolic din procesul Vaticanului". Eliberată la 16 ianuarie 1963 (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr.inv. 46408; *AIOCIMS*, mărturia doamnei Valeria Moldovan, casetele nr. 1294 I-III.)

[38] **Felicia Popa**, condamnată în 1951 la 6 ani închisoare corecţională în baza articolului 327 cp (instigare publică) pentru că „a depus activitate împotriva unificării bisericii greco-catolice". Eliberată prin graţiere la 10 octombrie 1955. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr.inv. 57048.)

[39] **Ioana Brânzaru**, mama lui Gheorghe şi a lui Ioan Brânzaru. Arestată în 1951 şi condamnată la 8 ani închisoare corecţională pentru „uneltire contra ordinii sociale". În 1958 este eliberată şi trimisă în domiciliu obligatoriu. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 10195.)

[40] **Gheorghe Brânzaru**, membru al organizaţiei „Vlad Ţepeş II". În 1951 este condamnat la 18 ani muncă silnică pentru „uneltire contra ordinii sociale". În 1953 evadează de la Cavnic, motiv pentru care în 1954 mai primeşte o condamnare de 8 ani închisoare corecţională. A fost eliberat prin graţiere la 4 august 1964. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 10190.)

Note:

Samoilă[42], care era în lot cu paraşutiştii. Am stat cu Micuţa Ionescu[43], care era, şi ea, într-un lot cu mai multe persoane, împreună cu mama ei, cred că pentru un paraşutist, băiatul unei doamne Tolan, de asemenea arestată. Amănuntele s-au mai şters. Oricum, fiecare îşi păstra drama, nu pentru că nu am fi avut încredere între noi. Dar mai erau Vida Nedici şi Yvonne Weiss, de care ne temeam. Vida Nedici era acum în lot cu „titoiştii". Se ştia cine a fost până atunci: o anchetatoare sadică, care torturase mulţi bărbaţi.

Jilava sau începutul unui drum lung

Mutarea la Jilava a fost ca o coborâre în infern.

M-au băgat într-una din celulele acelea sinistre, sub pământ, cu iarbă deasupra. Era o sobă mică, de tuci…Zăvoarele de la uşi erau îngrozitoare – când se deschidea unul, se auzea în toată sala. Era groaznic, doamnă. Acolo am stat cu d-na Estera Dângă, Esti, cum i se mai spunea, care era în lot cu Matei Boilă[44], Nelu Boilă[45] şi Nena Boilă[46].

ªtiţi la câţi ani de închisoare era condamnată?

Vreo cinci-şase, cam aşa ceva. Ne ridica moralul la toate. Pe urmă, au adus-o în celulă pe Frau Priorin, călugăriţă benedictină. Era extrem de credincioasă, ne încuraja pe toate şi se ocupa de noi din punct de vedere spiritual. Făcea cateheză cu noi, cele de o credinţă cu ea. Fusese arestată în lot cu Biserica şi condamnată la 15 ani închisoare. Venise din Germania la Timişoara, unde înfiinţase Ordinul Benedictin. Când a venit, nu ştia o boabă româneşte. Avea cancer la sân. Au dus-o la Văcăreşti, unde au operat-o şi au adus-o, din nou, la Jilava. Se plimba prin celulă şi se ruga în şoaptă. Venea lângă patul meu şi spunea: „Aristinchen, roagă-te şi pentru mine, vreau să mor în patria mea. Bunul Dumnezeu să mă ajute să mor în patria mea." Mie mi se umezeau ochii, dar mă gândeam: „Cum să moară în patria ei când are 15 ani condamnare şi suferă de cancer?" Mă rugam pentru asta, dar nu credeam că este posibil. ªi am stat cu dânsa toată vara anului 1957. Spre sfârşitul verii, ne-au luat pe mai multe şi ne-au dus la Miercurea Ciuc.

Miercurea Ciuc

În tot timpul cât am trăit în închisori, noi nu primeam nici scrisori, nici ziare, nici cărţi, nu ştiam nimic din ce se întâmplă afară; în unsprezece ani de zile, nu am ştiut de ai mei; în unsprezece ani de zile, nu am văzut un fruct, un măr sau o ceapă; în unsprezece ani, nu am văzut o salată verde, nimic, nimic... Mai rău decât atât, la Miercurea Ciuc erau nişte ziduri groase şi, cum ieşea un firicel de iarbă printre pietroaiele din curte, puneau sare ca să nu crească, să nu vedem nimic verde. Nu zăream decât un colţişor de cer deasupra noastră.

---

[41] **Ioan Brânzaru**, membru al organizaţiei „Vlad Ţepeş II". Arestat în 1951 şi condamnat la 25 ani muncă silnică. În 1953 evadează de la Cavnic, iar în 1954 primeşte o nouă condamnare de 2 ani şi 8 luni închisoare corecţională pentru „asociere contra liniştii publice" (315c.p.). Eliberat prin graţiere la 12 aprilie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 10192.)

[42] **Ileana Samoilă,** sora lui Ion Samoilă, condamnat în lotul paraşutiştilor. Arestată pentru prima dată în iunie 1948 şi condamnată la 10 luni închisoare corecţională pentru favorizarea infractorului. În 1953 este arestată pentru a doua oară, pentru ajutorul dat fratelui său, şi condamnată la 8 ani temniţă grea. În februarie 1954, naşte o fetiţă la spitalul penitenciar Văcăreşti. (Ileana Samoilă, *Am născut în închisoarea Văcăreşti*, în *Anale Sighet 1. Memoria ca formă de justiţie,* ed. Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1995, pp. 249-252.)

[43] **Maria (Micuţa) Ionescu**, arestată împreună cu mama sa şi condamnată, în procesul paraşutiştilor la 3 ani închisoare corecţională, acuzată de "înaltă trădare" pentru că "a găzduit pe spionul Tolon (Tolan Ioan)". A trecut prin închisorile Timişoara, Piteşti, Mislea, Văcăreşti, Jilava, Miercurea Ciuc. (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi. Torturaţi. Întemniţaţi. Ucişi. Dicţionar H, I, J, K, L*, Ed. Maşina de Scris, Bucureşti, 2003, p. 157; *ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 35343.)

[44] **Matei Boilă**, fiul lui Zaharia Boilă. Arestat în 1952 şi condamnat la 1 an şi 3 luni. În 1956 este arestat a doua oară, fiind condamnat la 10 ani închisoare închisoare corecţională. Eliberat prin graţiere la 29 iulie 1964. (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi. Torturaţi. Întemniţaţi. Ucişi. Dicţionar A-B,* pp. 224; *ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 8883.)

[45] **Ion Boilă**, fiul lui Zaharia Boilă. Arestat în 1956 şi condamnat la 8 ani închisoare corecţională. Eliberat la 29 decembrie 1963. (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi. Torturaţi. Întemniţaţi. Ucişi. Dicţionar A-B,* p. 224; *ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 8880.)

[46] **Elena Boilă**, fiica lui Zaharia Boilă. Arestată pentru semnarea unui protest împotriva desfiinţării bisericii greco-catolice şi deportată la Viişoara, în Bărăgan. În 1956 a fost arestată pentru a doua oară şi condamnată la 6 ani închisoare corecţională pentru popularizarea cărţii *Apariţia Maicii Domnului la Lasalette*. Eliberată la 2 ianuarie 1962. (C. Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi. Torturaţi. Întemniţaţi. Ucişi. Dicţionar A-B,*, p. 223; *ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 8877.)

Pe când eram la Miercurea Ciuc, prin ’58-’59, ne-am trezit, însă, toate fetele catolice, cu pachete cu vitamine din Elveţia. Primeam câte un pachet pe lună. Nu ştiam cine ni le trimite. Ulterior, prin ’67-’68 am venit la Bucureşti şi am luat legătura cu surorile sociale de la Bărăţia. Sora Hildegard[47] îmi spune: „Vino să ţi-o arăt pe cea care îţi spunea Aristinchen!” şi îmi arată o poză, post-detenţie, cu Frau Priorin în Germania. Minune! De la Jilava, au dus-o la Spitalul Văcăreşti. Ea a crezut că o duc să o opereze, întrucât cancerul avansase. Nu a trecut mult timp şi i s-a spus să-şi facă bagajul. A fost suită într-un avion cu destinaţia Germania. Frau Priorin beneficiase de practica destul de rară a „schimbului de persoane”. A murit în patria ei, aşa cum l-a rugat pe Dumnezeu.

Medicul de la Miercurea Ciuc a văzut că suntem bolnave de TBC, dar nu a putut să ne trimită din nou la spital - nici vorbă de-aşa ceva. S-a făcut o infirmerie pentru bolnavele de plămâni şi alta pentru celelalte, bolnave de stomac, de ficat. În infirmerie am reîntâlnit-o pe Lucreţia Cuşa, cu care stătusem la Văcăreşti, şi pe Marina Chiriţescu, pe Lucia Florei[48], care era tot în lot cu Biserica Catolică, pe Silvia Montani[49], pe Annie Samuelli[50], evreică, din lotul legaţiei engleze, pe Getuţa Ilie[51], care a făcut un TBC renal şi care, la cererea ei, după multe insistenţe, a fost dusă la spitalul Văcăreşti, unde i-a fost extirpat un rinichi. După externare a fost, din nou, adusă la Miercurea Ciuc, în infirmeria TBC, unde am stat cu ea 2-3 ani. Tot aici, am întâlnit-o pe Livia Velea, fostă colegă de liceu, cu care am stat doi ani. Avea TBC ganglionar. ªi multe alte persoane am întâlnit în această închisoare. Vă daţi seama, în decurs de opt ani, cât am stat la Miercurea-Ciuc, câte s-au perindat…

Despre doamnele pe care le-aţi întâlnit sau reîntâlnit ce amănunte vă mai amintiţi?

Lucia Florei, Silvia Montani şi Silvia Placa[52] erau tot în lot cu Biserica Greco-Catolică. Lucia Florei fusese arestată în legătură cu expulzarea Nunţiului Papal şi cu arestarea unor episcopi romano-catolici. Cu Silvia Placa nu am stat în aceeaşi celulă. Lucreţia Cuşa era pentru acel nenorocit de mărţişor pe care l-a vândut şi despre care Securitatea susţinuse că era ajutor legionar, iar Marina Chiriţescu era în lot cu paraşutiştii, aşa cum v-am spus.

La cât era condamnată Marina?

25 de ani. Sora ei, Ecaterina Juriari, care v-am spus cât era de bolnavă, a fost condamnată la 15 ani.

În infirmerie, mai era Anuţa Cândea[53], o ţărancă din Făgăraş, Maria Blaj, d-na Niculina Mihalache[54], d-na doctor Stratulativ, apoi Mama Leana, care era condamnată pentru ajutor acordat unor fugari în cazul

---

Note:

[47] **Hildegard Frederica Reissner**, născută în iulie 1909, soră romano-catolică. Arestată în 1951 şi condamnată la 18 ani muncă silnică pentru înaltă trădare. Eliberată prin graţiere în aprilie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 60325.)

[48] **Lucia Florei**, arestată în 1953 şi condamnată la 15 ani muncă silnică pentru „crimă de înaltă trădare”. Eliberată în decembrie 1963 prin graţiere. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 26799.)

[49] **Silvia Montani**, condamnată în 1952 la 18 ani muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare. Eliberată prin graţiere la 14 aprilie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 46626.)

[50] **Annie Samuelli**, funcţionară la Legaţia engleză din Bucureşti. La 28 aprilie 1950 a fost condamnată la 20 ani muncă silnică pentru înaltă trădare, fiind învinuită de spionaj în favoarea Angliei şi SUA. Eliberată în 1961. (Şerban Rădulescu-Zoner, *„Procesul bibliotecilor” engleză şi americană* în *Anale Sighet 7. Anii 1949-1953 – mecanismele terorii*, editor Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1999, pp. 321-336; *ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 62315; vezi şi Annie Samuelli, *Gratiile despărţitoare*, Fundaţia Memoria, Bucureşti, 2001.)

[51] **Georgeta Ilie**, arestată în 1950 şi condamnată la 10 ani temniţă grea pentru “uneltire contra ordinii sociale”. A trecut prin penitenciarele Jilava, Mislea, Dumbrăveni, Miercurea Ciuc, Văcăreşti. Eliberată la 16 iunie 1960. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 34223.)

[52] **Silvia Placa**, condamnată în noiembrie 1952 la 18 ani muncă silnică pentru înaltă trădare. A trecut prin închisorile Jilava, Dumbrăveni, Miercurea Ciuc. Eliberată în 24 octombrie 1956. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 55889.)

[53] **Ana Cândea**, arestată la 26 septembrie 1953 şi condamnată în procesul paraşutiştilor la 20 ani muncă silnică. A decedat în iulie 1961 în penitenciarul Arad. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr. inv. 12670.)

Note:

ªuşman... (Erau două grupuri ªuşman, unul în Abrud şi altul în Arad. Acesta era de la Abrud.) Mai era Florica… tot în cazul acesta, şi alte ţărănci condamnate pe viaţă, tot pentru fraţii ªuşman.

Cam câte erau implicate în cazul ªuşman?
Erau… patru-cinci ţărănci, cam aşa ceva.

Spuneţi-ne ce ştiţi despre fraţii ªuşman?
Am aflat de la colegele de detenţie că aceşti fraţi au fugit - nu ştiu motivul - şi au stat la o familie, ascunşi într-o şură cu fân. Securitatea a aflat că sunt acolo, a înconjurat şura şi a tras. Ei nu au vrut să se predea. Atunci securiştii au continuat să tragă până când fânul a luat foc şi ei au ars de vii.

Au refuzat să se predea şi au murit...
Tot în acea infirmerie am stat cu d-na Mihalache, care, ca şi celelalte doamne în vârstă, era grav bolnavă. Noi, cele mai tinere, ne ocupam de ele. Fiecare tânără se ocupa de câte o doamnă mai în vârstă. Am mai stat cu Maria Blaj, iehovistă, care deşi nu împărtăşea credinţa noastră, era o fată minunată. M-a ajutat foarte mult. Ea vroia să facă totul, le ajuta pe doamnele în vârstă. Însă nu puteam s-o lăsăm numai pe ea, deoarece avea TBC osos şi TBC ganglionar.

ªtiţi la cât a fost condamnată?
Nu ştiu la cât a fost condamnată, dar a fost în lot cu iehoviştii.
Sigur că la Miercurea Ciuc ne schimbau: plecau unele, veneau altele; însă eliberarea noastră, în 1964, ne-a găsit cam în această formaţie …

Câte şapte zile de izolator

Spuneţi-mi, care era tratamentul aplicat deţinutelor la Miercurea Ciuc?
În primul rând, chiar dacă nu ţi s-ar fi aplicat vreun tratament, numai când auzeai de închisoarea din Miercurea Ciuc te îngrozeai. Să nu-ţi fi dat nimic de mâncare, dar numai gândul la acea temniţă grea te îngrozea. Avea nişte sobe oarbe, din zid - focul se făcea pe sală, cu câţiva cărbuni - care nu se încălzeau niciodată. Iarna, era un ger cumplit. Nici vara nu dădeam zeghea jos de pe noi, atât era de frig.

ªi asta în situaţia în care eraţi bolnave de TBC...
Bolnave, foarte bolnave. Norocul nostru a fost că ne-au dat voie să stăm în pat, pe când celelalte deţinute stăteau douăsprezece ore pe o bancă. Nu aveau voie nici să se apropie de pat. Dacă le vedeau că au intrat printre paturi, le acuzau că au stat culcate şi le trimiteau la izolator pentru şapte zile, unde li se dădea numai apă…

Care erau deţinutele cu un tratament atât de dur?
Toate, în afară de infirmeria noastră…

În ce consta tratamentul celorlalte?

---

[54] **Niculina Mihalache,** născută la 1 decembrie 1890 în comuna Leordeni, judeţul Muscel, soţia fruntaşului P.N.Ţ. Ion Mihalache. În vara anului 1947 a fost arestată pentru prima dată, fiind bănuită de complicitate cu cei implicaţi în cazul Tămădău. A fost eliberată în toamna aceluiaşi an. La 15 august 1949 a fost din nou arestată şi condamnată la 3 ani închisoare corecţională pentru omisiune de denunţ. După executarea acestei pedepse a fost încadrată 24 luni într-o colonie de muncă. În perioada 1954-1958 a fost trimisă în domiciliu obligatoriu în comuna Dâlga Nouă din Bărăgan. În septembrie 1958 a fost rearestată şi condamnată, iniţial, la 14 ani temniţă grea şi confiscarea totală a averii, iar după judecarea recursului, la 10 ani închisoare corecţională, 5 ani interdicţie civică şi confiscarea averii, fiind acuzată de uneltire contra ordinii sociale. A fost eliberată prin graţiere în iunie 1963. (Frusinica Moraru, Florin Pintilie, *Consecinţele activităţii anticomuniste desfăşurate de unele femei după alegerile din 1946* în *Anale Sighet 5. Anul 1947 – căderea cortinei*, ed. Romulus Rusan, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti 1997, p. 662; *Femei în temniţele comuniste. Niculina Mihalache – o româncă martir* în “Memoria”, nr. 22, pp. 46-47; *ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 44719.)

Douăsprezece ore erau obligate să stea pe bancă. Mâncarea era sub orice critică: un simulacru de mămăliga, un arpacaş infect şi o zeamă de varză, vai de ea… Se gătea, totuşi, mai bine decât în alte închisori; gustul era mai bun. Dar mai mult te gândeai la pâine, decât primeai. Se sculau, săracele, şi spuneau: „Vai, am visat o pâine mare, albă, şi tot vroiam să tai din ea şi nu reuşeam." Iar altele spuneau: „Doamne, să mă văd liberă şi o să mă aşez pe marginea străzii, chiar în oraşul ăsta, şi o să rog pe cineva: «Du-te şi ia-mi pâine, să mă satur»". Nu am văzut o ceapă, un usturoi, nimic... Cât despre fructe sau pastă de dinţi, ferit-a Dumnezeu! Din când în când, veneau nişte procurori şi o întrebau pe şefa camerei ce mai dorim. Iar ea spunea: „Ce să mai dorim? Uitaţi, nu avem un săpun, nu avem o pastă de dinţi…etc " ªefa camerei era Lucreţia Jurj[55], care fugise în munţi cu soţul ei, pădurar... El a fost omorât, ea condamnată…

La cât era condamnată?

Lucreţia era condamnată pe viaţă, muncă silnică pe viaţă. Era o ţărancă foarte frumoasă, în vârstă de circa 28 de ani. Procurorii îşi băteau joc de ea: „Tu ceri pastă de dinţi, ţăranco? Ai văzut tu acolo, în Munţii tăi Apuseni, pastă de dinţi?" Iar ea spunea: „Domnule procuror, n-am văzut pastă de dinţi, dar în fiecare zi mâncam patru-cinci mere şi uitaţi ce dantură bună am."

Percheziţii pentru ace şi pâine

Nu vă mai spun ce percheziţii se făceau la Miercurea Ciuc. Una-două, te trezeai că te scotea pe sală şi îţi făceau percheziţie. Îmi amintesc de una care trebuie menţionată. Ne-a scos afară din fiecare celulă, pe rând. Noi, din celula noastră, auzeam un zgomot similar celui produs la un control O.R.L. Parcă le-ar fi controlat în gât cu linguriţa... Ne-am gândit că s-ar putea să fie vreo boală. Deţinutele tuşeau. Vine şi rândul nostru. Într-adevăr, ne-au băgat o linguriţă pe gât şi ne-au controlat toată gura… Aveam şi eu un ac, ascuns în gură, pentru că trebuia să ne coasem câte un nasture sau altceva. Mi-au scos acul şi l-au pus pe pervazul geamului, unde erau foarte multe ace. Ne-au controlat pe toate şi ne-au luat şi nenorocitul acela de ac, pe care îl aveam pentru strictă necesitate. După percheziţie, s-au luat măsuri drastice: cele la care s-au găsit ace au fost duse la izolator, unde au avut zile grele, în frig. Vă daţi dumneavoastră seama ce frig era iarna, la Miercurea Ciuc. Celor care eram foarte bolnave - mie, Lucreţiei Jurj şi celorlalte - nu ne-au făcut, chipurile, nimic, nu ne-au dus la izolator. Am scăpat ca printr-o minune, pentru că eram în infirmerie, aşa de bolnave.

Altă dată, ne-au scos paturile din infirmerie şi am dormit pe jos, deoarece ne-au prins dând pâine pe coşul de la sobă. În celula de lângă noi erau „vieţaşele", condamnate pe viaţă, cărora noi le dădeam pâine prin coş. Ne-au prins şi ne-au scos paturile. Am dormit trei zile pe jos, fără căldură, bolnave cum eram, iar fetele condamnate pe viaţă, multe dintre ele tinere - erau foarte multe tinere - au primit aceeaşi pedeapsă. De atunci au început să facă percheziţii mai dese.

Viaţa spirituală în celulă

Am avut şi o Biblie pe care o ascundeam într-o saltea, dar au găsit-o şi au luat-o. Nu ştiu cum au aflat de ea... Probabil că şi printre noi era una care ajunsese să toarne, pentru cine ştie ce reală sau iluzorie recompensă, sau poate să fi fost o persoană introdusă chiar de ei. Ne-a părut foarte rău când ne-au luat Biblia. Cu noi era şi sora Hildegard, o maică socială care se ocupa foarte mult de viaţa noastră spirituală. Cu dânsa am stat cinci ani. Suferea de TBC pulmonar. Tot cinci ani am stat şi cu sora Judith, care era în

---

Note:

[55] **Lucreţia Jurj**, născută la 2 octombrie 1928, în satul Scărişoara Nouă, comuna Pişcolţ, judeţul Satu Mare. Membră a grupului de rezistenţă condus de fraţii Şuşman. La 28 august 1954 a fost arestată, iar în 1955 a fost condamnată la muncă silnică pe viaţă pentru „uneltire contra ordinii sociale" (209 c.p.), pedeapsa fiindu-i comutată ulterior la 25 ani muncă silnică. A fost eliberată la 23 iunie 1964 prin graţiere. (Lucreţia Jurj-Costescu, *Patru ani de rezistenţă cu arma în mână, în Munţii Apuseni* în „Memoria" nr. 26, pp. 101-105; *ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 37347; vezi şi Cornel Jurju, Cosmin Budeancă, *„Suferinţa nu se dă la fraţi…" Mărturia Lucreţiei Jurj despre rezistenţa anticomunistă din Apuseni (1948-1958)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002; Lucreţia Jurj-Costescu, Ion Gavrilă-Ogoranu, *Destine în rezistenţă (I)* în *Şcoala Memoriei 2003*, Fundaţia Academia Civică, 2003, pp. 87-94.)

acelaşi lot cu sora Hildegard. Aceasta din urmă ne făcea catehizare şi ne preda germana. Făceam zilnic rugăciuni, liturghie, rozariul, Paraclisul Maicii Domnului… Eu ştiam pe de rost toate rugăciunile. Luam lecturile din Sfânta Scriptură şi sora Hildegard ne spunea: „Tu înveţi Capitolul cutare din Evanghelia aceasta, tu înveţi Epistola aceasta, tu înveţi cutare", şi aşa spuneam, pe rând, lecturile la Sfânta Liturghie. Am învăţat texte întregi din Sfânta Scriptură, ca până la urmă să se afle, să ne facă percheziţie şi să ne confişte Biblia. Vă daţi seama ce a urmat: pentru că nu avea cum să ne ducă pe toate, dintr-o dată, la izolator, ne-au scos paturile. Nu vă mai spun ce teroare a fost!

Dintr-odată au devenit ca fiarele

Nu ştiu ce s-a întâmplat afară, dar a fost o teroare grozavă la Miercurea Ciuc, cred că în iarna anului 1958. Miliţienii s-au purtat cu noi sub orice critică. Chiar şi cei pe care i-am crezut ceva mai civilizaţi, dintr-o dată au devenit ca fiarele. Îmi amintesc de Gica Popa, studentă la Medicină, care avea zece ani condamnare. Au prins-o scriind pe un săpun - învăţa limba engleză cu Nuţi Macarie[56], care era în lotul Bisericii Greco-Catolice, cu Valerica Moldovan. I-au pus cătuşele la mâini, ochelari negri pe ochi şi au ţinut-o aşa două ore, de nu mai ştia ce să facă de durere. Se sufoca, nu putea să-şi mişte mâinile, pentru că pe măsură ce şi le mişca, mai tare se strângeau cătuşele. A făcut pe ea de durere, n-a mai suportat. Era o fată înaltă, frumoasă şi deşteaptă… A fost o perioadă de mare teroare la Miercurea Ciuc.

De ce credeţi că s-a declanşat această teroare?

Nu ştiu ce s-a întâmplat afară...

Când, în '58?

Cred ca da. Oricum, tot ce se întâmpla afară…

…Se repercuta înăuntru.

Se repercuta asupra noastră, asupra deţinuţilor politici. Noi ştiam că ceva trebuie să se fi întâmplat afară, de vreme ce la noi se luau măsuri groaznice.

V-am amintit, desigur, doar câteva din sutele de persoane pe care le-am întâlnit în decurs de unsprezece ani, prin aceste temniţe grele. Îmi mai amintesc de Micuţa Ionescu, care şi-a lăsat fetiţa de şase săptămâni, în cărucior, când a fost arestată, iar când s-a întors, fetiţa avea zece ani. Câte mame n-au trăit această dramă! Vali Popescu şi-a lăsat băiatul de 13 ani, şi a făcut 14 sau 15 ani de închisoare. Când s-a eliberat, l-a găsit om în toată firea. Noroc că soţul ei n-a fost arestat şi s-a putut ocupa de educaţia lui. A făcut o facultate şi astăzi este foarte bine în Germania.

Spuneţi-mi, aţi legat prietenii durabile în perioada detenţiei?

Am rămas prietene cu multe colege de suferinţă cu care m-am revăzut după eliberare. Eram ca surorile. Pe doamnele în vârstă le tratam ca pe mamele noastre. În închisoarea de la Miercurea Ciuc, unde am stat mai mult la infirmerie, era d-na Cancicov care avea un dar extraordinar de a povesti. Aveam un program foarte variat, în ciuda constrângerilor şi a suferinţelor. Dimineaţa, după ce beam simulacrul acela de cafea, noi, cele tinere, le ajutam pe doamnele mai în vârstă să se spele, să se aranjeze, apoi ne suiam în pat şi stăteam întinse circa o oră, în linişte. Apoi, câte o doamnă povestea, în fiecare zi, o carte sau un film. De exemplu, d-na Cancicov povestea azi o carte, mâine povestea Lucica Florei, poimâine altcineva… şi aşa aveam zilnic relatarea unui film sau a unei cărţi. Asta era pentru noi extraordinar, mai ales când povestea d-na Cancicov, era o adevărată sărbătoare... ªi Lucica Florei, şi sora Hildegard aveau un dar deosebit de a povesti. Era o plăcere să le asculţi. După aceea, venea masa de prânz, apoi iar programul cu

---

Note:

[56] **Ana Macarie**, condamnată la 25 ani temniţă grea pentru "înaltă trădare", pentru că "a găzduit un preot din procesul Vaticanului". Eliberată la 16 aprilie 1964. (*ACISAC*, proiect *RPC*, nr.inv. 40684.)

doamnele în vârstă, apoi programul de seară şi, în final, stingerea… Veneau şi te numărau ca pe… „Unu, doi" - să nu fi evadat vreuna, deşi nici pasărea nu ar fi putut să treacă de zidurile şi gratiile acelea.

Mi-aţi spus numele unor gardieni-femei, care la Văcăreşti au fost ceva mai omenoase; nu aţi menţionat, însă, dacă au existat şi cazuri care au excelat prin cruzime…

…Da.

…Sau prin cinism.

Nu ştiu cum le chema; la Miercurea Ciuc erau...

Da…

Miliţiencele care ne păzeau. Majoritatea erau maghiare... Era una, Erji, care părea mai civilizată, dar nu stătea de vorbă – nici nu aveau voie, doamnă, să stea de vorbă cu noi. Veneau, îţi deschideau uşa, îţi dădeau mâncarea şi plecau.

Veşti despre cei de afară

În toată această perioadă, în care aţi fost închisă, aţi avut vreo veste despre familia dumneavoastră?

În 11 ani nu am ştiut absolut nimic de ei, doar în 1954, când eram la Văcăreşti, mi-au dat în iunie o carte poştală în alb, să o scriu şi să o expediez. Am scris-o unei mătuşi din comună. În iulie ne-au dat a doua carte poştală. Cum nu am primit nici un răspuns de la mătuşa mea, a doua am trimis-o la o fostă deţinută, care a stat cu mine în celulă, Elisabeta Sălăjan, care era din Bucureşti (condamnată în lotul catolic, cu preasfinţitul Hirţea de la Oradea). O întâlnisem pe Bea la Oradea, unde am stat cu ea 6 luni, şi i-am trimis ei această carte poştală – eu eram foarte grav bolnavă de plămâni –, iar ea mi-a trimis un pachet. Nu aveam voie decât 5 kg: unt, zahăr,… atât ţin minte, dar să se încadreze în cele 5 kg. ªi atunci, dacă am văzut că nu am primit de la mătuşa nimic, i-am scris o a doua carte poştală, iar Bea mi-a trimis un pachet cu tot ce am avut voie şi, în acelaşi timp, am primit şi de la mătuşa pachetul. Fiind două pachete în aceeaşi lună, au depăşit 5 kg şi nu mi-au dat decât 5 kg, au luat şi dintr-unul, şi din altul. Dar a intervenit acest doctor, Nicolae Popescu, care a fost pentru noi îngerul păzitor şi care ne-a îngrijit, şi a mers la director şi mie mi-a dat înapoi untul, mi-a dat zahărul, nu mi-au dat nişte fructe şi nu mai ştiu ce mai era pus acolo, dar restul mi-au dat. ªi mătuşa mi-a scris de cei de pe Bărăgan. Atât mi-a scris: „Sunt bine cu toţii." Dar din 1954 până în 1964 nu am mai ştiut nimic despre ei.

„Ne-am dat seama că se întâmplă ceva"

Care a fost lucrul cel mai greu de suportat în detenţie… suma răului pe care l-aţi perceput în această perioadă?

Lucrul cel mai greu de îndurat, în afară de boală, a fost ruperea de familie. Treceau anii şi nu ştiai ce se întâmplă cu ai tăi. Pentru mine, era şi dorul de mama…. Vă daţi seama, m-am despărţit de mama la optsprezece ani. Nu ştiai nimic de ai tăi. Erai complet izolat, rupt de lume – nici o scrisoare, nici o carte, nici un ziar… Doar prin 1963 au început să ne dea cărţi, să ne arate panouri, cu blocurile care se construiau. De fapt, ne pregăteau pentru eliberarea din 1964… Ne dădeau ziare, zilnic câte un ziar, care mergea dintr-o celulă într-alta. ªi atunci iar ne-am dat seama că se întâmplă ceva – „Cum de ne dau ziare? Cum de ne duc la expoziţiile cu panouri, la gazetele de perete, pentru care cereau şi deţinutelor să scrie articole?" Sigur că fetele refuzau.

IEªIREA ÎN LUME

Eliberarea. „Ce se va întâmpla cu mine?”

Cum s-a petrecut eliberarea dumneavoastră?

Îmi amintesc că într-o dimineaţă… în aprilie, mi se pare în 13 aprilie, am auzit cum se deschid celulele, zăvoarele acelea grozave, şi au ajuns şi la noi. A apărut ofiţerul de serviciu, era cu gardianca şi cu asistenta medicală, şi au chemat pe una dintre noi, pe Silvia Montani, iar ea, săraca, după ce s-a întors n-a putut să zică nimic. Era atât de emoţionată că, săraca de ea, nu ştia ce să facă. Abia după vreo cincisprezece minute a spus: „Fetelor, plecăm acasă!” În sfârşit. ªi au început să ne cheme pe fiecare. Au ajuns şi la mine – pe mine m-au lăsat mai la urmă. Toată lumea se bucura, nu ştiu însă de ce eu eram tristă. Nimic nu m-a bucurat când mi-au spus că plec. M-am temut de necunoscut. Nu ştiam ce găsesc. ªi mi-era frică. Mă vedeam neajutorată. Ce fac eu? Ce se va întâmpla cu mine?

Apoi m-a chemat procurorul – era cu încă doi – şi mi-a zis: „ªtii că eşti liberă, dar fii foarte atentă, când te duci acasă, va veni lume, te va întreba, să nu spui prin ce închisori ai fost şi unde ai fost.” Atunci mi-am luat curajul şi am zis: „ªi de unde să spun că am venit, de la pension? Pentru că toată lumea de la noi ştie că eu sunt în închisoare, familia mea toată a fost dusă pe Bărăgan şi toţi ştiu cazul nostru.” ªi atunci el a zis: „Nu spui în ce condiţii ai stat, cu cine ai stat.” „Dar eu nu am voie să ies din satul meu?” „Nu, zice, eşti liberă, poţi să te duci oriunde”. ªi mi-a dat hârtia de eliberare… Încă nici nu ştiu dacă el mi-a dat-o sau mi-a adus-o cineva în celulă, nu mi-aduc aminte.

Am intrat în celulă, iar acolo era asistenta medicală. M-am dus lângă ea şi i-am zis: „Acum voi vedea pe mama.” Iar ea a zis: „Nu se ştie.” ªi când am auzit cuvântul ăsta „nu se ştie”, mi-a trecut ca un cuţit prin inimă. Apoi, ne-au dus la magazie… Mi-au adus şi mie bocceluţa cu haine – fiecare când pleca lăsa la câte cineva o fustă, o bluză, ca să aibă când se va elibera… Noi aveam condamnări de 15, 20, 25 ani în spinare, dar, totuşi, mai spera lumea că vom ieşi vreodată şi s-avem o fustă mai bună, o bluză mai bună. M-am îmbrăcat într-o fustă lungă până în pământ - moda din urmă cu zece ani - cine ştie cine mi-o lăsase… Am plecat fiecare spre casă.

Eu am ieşit cu sora Hildegard, care pleca la Cluj. Dar când am ajuns la gară (a venit un miliţian cu noi de ne-a urcat în tren) şi când ne-am văzut în vagon aproape nu ne-am recunoscut. Oamenii se uitau la noi curioşi… sora era în straiele ei de călugăriţă, iar eu - 45 kg dacă aveam - târam lucrurile acelea după mine. Am urcat, ne-am aşezat pe bancă, ne uitam una la alta şi nu ne venea să credem că suntem libere.

Când am ajuns la Dej, sora Hildegard mi-a zis: „Aristinchen, acum e Dejul? Ne despărţim.” Cinci ani am stat cu dânsa în celulă, o maică de o frumuseţe rară, era o sfântă. Eram mereu împreună, făceam rugăciunile împreună. Când m-am dat jos la Dej, mi-a făcut semnul crucii pe frunte, mi-a dat binecuvântarea şi mi-a zis „Să-ţi mai las nişte bani! Cu ce ajungi tu de la Dej la Baia Mare?” (nouă ne-au dat bilete doar până în Dej, iar de la Dej la Lăpuş trebuia să merg cu autobuzul şi n-aveam nici bilet şi nici bani pentru bilet). „Ei, nu, lasă!” şi n-am vrut să-i iau. „Lăsaţi acolo banii, o să mă descurc, văd eu!”

Când m-am dat jos în gară la Dej, Dejul era acelaşi oraş cu aceleaşi clădiri vechi ale şcolăriei mele. Dar a început o ploaie torenţială de m-a făcut ciuciulete. Vai, vă daţi seama cum arătam cu fusta aceea şi cum curgea apa de pe mine? Oamenii se uitau la mine miraţi, vă daţi seama că toţi erau cu umbrele. Am pornit-o înspre autogară şi n-am găsit un gang unde să intru să mă adăpostesc şi mergeam, ca un robot, înainte. Nu gândeam atunci, nu ştiam la ce să mă gândesc, eram dezorientată, aveam în mine un gol. Când am ajuns la autogară, am văzut tăbliţa „Târgu Lăpuş” pe un autobuz, am urcat şi m-am uitat după ţărani, dacă nu este vreun ţăran din jurul Lăpuşului, în portul de pe acolo, că umblau încă în costum naţional. În maşină m-am urcat fără bilet şi văd oamenii cu bilete şi zic: "Eu n-am bilet.” „Dar, zice unul, de unde vii dumneata de n-ai bilet? Du-te acolo, la casă, şi-ţi cumpără bilet.” „Dar n-am bani.” O fi zis că sunt… îmbrăcată aşa… cu bocceluţa aceea după mine… ªi zice: „Păi cum n-ai bani? Cum pleci la drum şi nu ai bani?” „Nu am bani.” Se uită omul lung la mine: „Da’ de unde vii tu, fată?” „Vin de pe Constanţa.” „Cum vii tu de la Constanţa?” „Păi, vin de-acolo.” „Vai de mine, nu eşti tu, Aristina?”

Primele veşti despre familie

Era cineva din comuna dumneavoastră?

Dintr-o comună vecină. Atunci am început să plâng, îmi curgeau lacrimile. „Vai, Aristina!" ªi cere repede un bilet, scoate banii, plăteşte biletul: „Eu sunt Gavrilă Bizo din Suciu de Jos, suntem rude prin alianţă. Fratele meu a fost profesor la Dej" – era, într-adevăr, profesor de română, domnul profesor Bizo, şi eram rude, o mătuşă de-a mea se căsătorise cu un frate de-al lui. Scoate biletul şi îi spun: „Mama, ce ştiţi de mama?" „A murit mamă-ta." Atunci a fost şocul mare şi am zis: „Vai, Doamne, de ce am mai venit de la închisoare?" A fost un şoc pentru mine. Dar, totuşi, mi-am revenit şi am întrebat de ceilalţi. „Toţi sunt la Lăpuşul Românesc. Toţi au venit la casele lor de pe Bărăgan, toată lumea este bine, în afară de mama ta, care a murit, şi un frate al tău." Am aflat mai târziu, era fratele meu Achim, care fusese împuşcat în munţi. Condamnat odată cu mine la 22 ani, fusese eliberat în 1956, odată cu bolnavii incurabili. S-a dat atunci un decret. Ecaterina Juriari a fost eliberată şi ea tot atunci. Achim a fost dus la un spital de boli nervoase. Mama a venit şi l-a scos de acolo, a dat semnătură că răspunde de el şi l-a luat acasă. Asta cred că a fost prin '57-'58, iar în 1962 a murit fratele meu, a murit în acelaşi an cu mama: el în aprilie şi mama în august.

Dar a fost bătut? Cum de s-a îmbolnăvit?

După ce a fost rănit, a făcut un icter, probabil de atunci a rămas bolnav. Ce-or fi făcut cu el după aceea, nu ştiu. El era o fire cam sensibilă şi poate că tot şocul acesta l-a dat peste cap.

Am ajuns la Târgu Lăpuş. A spus badea Gavrilă: „Stai aici la pod că pe-aici trec multe maşini de ocazie şi iei o maşină şi te duci până acasă." ªi am stat acolo, la pod. A trecut un camion şi am făcut semn cu mâna. A oprit. Erau în cabină şoferul şi încă un băiat tânăr, foarte elegant, şi întreb: „Unde mergeţi?" „La Băiuţ", unde era exploatarea minieră. „Nu mă luaţi şi pe mine?" „Ba da." Dar se uita lung la mine… – deşi acum se mai uscaseră un pic lucrurile de pe mine. M-au luat în maşină, în cabina camionului, şi tânărul se tot uita la mine şi mă întreabă: „Da' de unde vii?" Zic: „Vin de la Constanţa." (Aveam la Constanţa o prietenă, abia mă despărţisem de ea, era macedoneancă.) Se uită la mine şi zice: „Dar la cine vii în Lăpuşul Românesc?" „La o cunoştinţă, nişte prieteni." „Dar când i-ai văzut ultima dată?" „Acum vreo zece ani." „Dar cum vii tu, aşa, după zece ani la nişte oameni? ªtii dacă mai sunt în viaţă?", mă întreabă tânărul. Zic: „Vin ca să-i văd." Categoric a crezut că sunt sărită, după cum eram îmbrăcată, şi se uită la mine şi zice: „Da' cum îi cheamă?" Iar eu le-am spus: „Pe unul Bendrea Gheorghe, pe celălalt Ciontea Simion…", aflasem eu că toţi sunt la Lăpuş, de la badea Gavrilă, din autobuz. „Aaaa!", se uită la mine. Cine credeţi că era? Un verişor de-al meu, venea acasă de la Cluj, era la Teologie, era dintr-o comună vecină, şi ne era foarte apropiat, mama lui era verişoară primară cu taică-meu. Apoi nu m-a mai întrebat nimic. Ajungem la Lăpuş, că de la Târgu Lăpuş până la Lăpuşul Românesc sunt 12 km.

Nu aţi mai spus de unde veniţi?

Nu, eu nu am mai spus nimic. Nu m-au întrebat nimic.

„Tăticule, e mătuşica Aristina!"

Nu v-au recunoscut?

Categoric că băiatul şi-a dat seama, şi-a închipuit ceva. În sfârşit, când am spus „Bendrea Gheorghe" şi „Ciontea", şi-a dat seama că este familia mea. Am ajuns în Lăpuşul Românesc, au oprit maşina şi m-au întrebat: „La cine vrei să mergi, la Ciontea sau la Bendrea?" I-am răspuns: „La Bendrea." Era întuneric peste tot, am bătut la uşă, la geamuri, nu era nimeni. Sora mea Elena era angajată ca femeie de serviciu la IFET – asta era exploatarea forestieră –, făcea la oameni curăţenie, de mâncare... Cumnatul meu lucra şi el la IFET, şi nu era nimeni acasă.

M-a trecut vis-à-vis, unde stătea sora mea Victoria. Uşa era larg deschisă şi aveau un difuzor – că atunci apăruseră difuzoarele – şi cumnatului meu îi plăceau foarte mult romanţele, asculta romanţe. Era destul de târziu, era 10 şi ceva, noaptea. ªi când intru, uşa era deschisă în faţă, şi el era în mijlocul camerei, eu mă apropii de el, îl îmbrăţişez şi îl sărut. Zic: „Sunt Aristina." În prima clipă, el mă împinge, destul de tare,

gata să cad. Fetiţa – aveau o a doua fetiţă, pe care eu nu o cunoşteam, avea numai 12 ani – s-a ridicat din pat şi a zis: „Tăticule, mătuşica Aristina!” Ei vorbiseră mereu de mine. Atunci am zis: „Simion, sunt Aristina.” „Vai!”, mă ia şi mă îmbrăţişează. Vine şi soră-mea din cealaltă cameră, ne îmbrăţişăm cu toţii. Ce s-a întâmplat? În comună fusese o învăţătoare Aristina, a fost mutată în altă comună, Simion nu m-a recunoscut, a crezut că este ea. ªi s-a gândit, ce-a apucat-o pe învăţătoare să intre în casă şi să-l sărute.

ªi fetiţa v-a recunoscut?

Fetiţa a zis „E mătuşica Aristina.” ªi atunci eu mi-am dat seama că ai mei au vorbit foarte mult despre mine, încât fetiţa de 12 ani m-a recunoscut.

A început să vină lumea, căci tinerii care m-au adus cu maşina au intrat într-un bufet, iar vărul meu, cu care vorbisem, a anunţat: „A venit Aristina!” şi a început să vină lumea la noi.

Dar nu le era frică de dumneavoastră, să nu-i vadă Securitatea?

Au venit oamenii să mă vadă, toţi erau cu lacrimi în ochi. Au început, a doua zi, să vină verişorii, să-mi lase câte 100 lei fiecare. Eu nu am primit de la nimeni nimic. De ce? Pentru că pe doamna Mihalache au arestat-o a doua oară, după eliberare, pentru că a venit lumea şi i-au dus tot felul de lucruri şi le-a primit. ªi au arestat-o şi pe ea, şi pe o serie întreagă de oameni. M-am temut să primesc. Le-am zis: „Sunt în familia mea, nu am nevoie, doar mă ajută ai mei.” Numai de la doi verişori am primit.

„Mai bine să mă duceţi de unde mi-aţi dat drumul”

Am stat la sora mea şase luni, iar în toamnă am plecat la fratele meu, care era la Topoloveni, lângă Piteşti – lucra la ocolul silvic – şi am stat la fratele meu o lună, apoi am mai stat la prietene prin Bucureşti. Sigur că ei mă filau şi pe unde mă duceam. Dar la Lăpuş era din cale-afară. ªase luni de zile după eliberare şi după ce a trebuit să merg la miliţie ca să dau biletul de ieşire, au început să vină de la Securitate. Nu vă puteţi da seama. În fiecare zi, câte 10-15 mă chemau să mă vadă cum arăt…

Cine? Securiştii?

Securiştii, care umblaseră după noi prin munţi. Au venit săptămâni de-a rândul ca să mă vadă.

Dar nu-i schimbase între timp?

S-or mai fi schimbat între timp, dar cei care au umblat atâta timp în munţi după noi, toţi erau foarte curioşi să mă vadă.

La un moment dat au spus: „Fată dragă, ai venit, dar acum vii pe munţi cu noi să ne dai tot armamentul pe care îl aveţi în munţi!” ªi a început teroarea, să mă duc în munţi să le scot armamentul şi muniţia pe care le-am avut noi! Noi am avut fiecare câte un pistol automat, o armă, tata arma de vânătoare, nu am avut cine ştie ce muniţie.

Armele respective au fost luate în momentul în care aţi fost prinşi?

Sigur, când am fost arestaţi. Ei credeau că am lăsat cine ştie cât armament în munţi, că acesta ar fi reprezentat un pericol pentru ei. M-au terorizat cu acest lucru. Eu m-am temut să le spun şi la ai mei de acest lucru. Dar, la un moment dat, i-am spus sorei mele. A zis: „Tu, Aristina, nu-ţi fie teamă, că pe mama de nu ştiu câte ori au chemat-o să meargă pe munţi să scoată armamentul. ªi a zis mama «Mergeţi voi şi căutaţi-l! Eu de unde să ştiu ce armament au avut ei.» Mama a fost foarte dârză cu ei.” ªi, atunci, încurajată de Elena, când m-au mai chemat, am spus: „Eu vreau să ştiu cine este şeful Securităţii!” ªi se ridică unu’ mai mic de statură şi zice: „Eu sunt şeful Securităţii.” Zic: „Domnule, mi-aţi dat drumul, sunt liberă. Vă rog frumos, să mă luaţi şi să mă duceţi de unde mi-aţi dat drumul! Ce doriţi de la mine? Vreţi, din nou, să iau calea codrilor?” Atunci el spune: „Tu să nu faci prostia asta!” S-au speriat. „Atunci, vă rog să mă lăsaţi în pace!” ªi el a zis: „De azi înainte, nimeni nu o să te mai cheme, în afară de mine. Când eu te voi chema, atunci vei veni la mine.” ªi într-adevăr nu m-au mai chemat ceilalţi, dar el de două-trei ori pe săptămână mă chema la Târgu Lăpuş, la el la birou, şi mai îmi punea întrebări…

Cum îl chema?
Perşa.

Dar cum a fost serviciul?
După ce m-am reîntors acasă, am stat şase luni fără serviciu. După aceea m-au angajat la exploatarea minieră din Băiuţ. Am stat acolo doi ani de zile. Am lucrat, am făcut un curs de calificare şi am lucrat „la probe": luai minereu, făceai nişte analize la minereu etc. – era un mediu foarte toxic. În perioada asta am zis: „M-au angajat aici că ştiau că am fost bolnavă de plămâni, probabil ca să termine cu mine." Nu a fost aşa, deoarece în jurul meu era foarte mult tineret care făcea acelaşi lucru pe care îl făceam şi eu. Toate erau fete tinere, ieşite de pe băncile şcolii, în vârstă de 18-19 ani.

Acolo plumb se scotea, nu?
Plumb, zinc, de toate.

Era flotaţie?
Sigur. La flotaţie am lucrat. M-am angajat în octombrie şi am stat doi ani.

O căsătorie romantică
În 1965, m-a căutat viitorul meu soţ şi m-a găsit, prin multe peripeţii. Ne-am văzut de două ori toamna, primăvara a mai venit de două-trei ori şi în iulie 1966 ne-am căsătorit. Am venit în Bucureşti şi am scăpat de Securitatea din Baia Mare. Venind în Bucureşti, socrii mei m-au acceptat, dar, totodată, le-a fost frică. Din ce cauză? El a fost deputat la liberali între cele două războaie şi era urmărit, şi numai el ştie cum a scăpat, cum de nu l-au arestat. (Soţul meu, care a fost de tânăr la închisoare - asta este o altă poveste! -, a întâlnit acolo un prieten de-al tatălui său şi i-a zis: „Măi, doctorul Săileanu a făcut politică liberală, şi a fost deputat, şi nu face puşcărie. În schimb face băiatul lui. Cum e asta?") În schimb a fost trimis ca medic în Bărăgan, cu serviciul. De aceea le-a fost lor puţin teamă când am venit în familia lor. Dar m-au acceptat aşa cum eram, cu puşcărie, cu şcoală neterminată. Au fost ca şi părinţii mei, au fost foarte drăguţi. Am stat zece ani cu ei, socrul meu a murit la 86 de ani, iar soacra mea la 84.

Din câte ştiu, cu domnul Nicolae Săileanu aţi făcut cunoştinţă în închisoare…
Nu ne-am cunoscut direct. În închisoare el a stat în celulă cu fratele meu, Achim, care era bolnav. Achim făcuse şi el un TBC pulmonar, Nicuşor avea şi el ceva la plămâni, un infiltrat. A fost internat la Văcăreşti şi întâmplarea a făcut că a stat în aceeaşi celulă cu Achim. Achim făcea nişte crize foarte urâte acolo, iar lui Nicuşor i-a fost foarte milă de el şi încerca să-l liniştească. Ceilalţi din jur râdeau de el şi-i ziceau: „Aaaa! ªtim noi de ce te porţi tu cu Achim aşa. Pentru că el are o soră şi…" Habar nu avea. „Mărioara partizanca" îmi spuneau ei. ªi îl întreabă pe Achim: „Tu ai soră?" „Da. Trei." „ªi cum le cheamă?" „Victoria, Elena, Aristina." ªi zice: „Voi râdeţi de mine pentru una, Mărioara?" „Aristina este. Noi am botezat-o aşa: Mărioara partizanca."
Apare decretul din 1955 şi Nicuşor se eliberează. I-a fost schimbată încadrarea de la „uneltire" la „agitaţie", iar condamnările până la 10 ani au intrat toate în decretul din 1955. După ce a ieşit, el şi-a dat întâlnire cu doctorul Nicolae Popescu, care mă îngrijea. El ştia situaţia mea. Într-una din zile, doctorul a venit şi mi-a spus: „Vino încoace! A întrebat un om foarte mare de tine." Eu mă uit la domnul doctor şi zic: „Ca înălţime?" „Nu ca înălţime." „Mare! Cine-o fi?" Mă gândeam că o fi vreunul dintre deţinuţii politici. În sfârşit… Atunci, Nicu luase legătura cu el, şi el i-a spus despre mine că boala merge spre bine şi că, încetul cu încetul, o să mă vindec. El şi-a pus în minte: „Eu nu mă căsătoresc până nu iese fata aceea din închisoare. Măcar s-o cunosc."

„M-a aşteptat zece ani"
Deci zece ani v-a aşteptat?

Zece ani, din 1955 până în 1965. La un moment dat, s-a dus la o avocată, şi avocata i-a spus: „Iţi dau o veste bună: toţi deţinuţii politici ies din închisoare. A apărut un decret şi vor ieşi toţi.” Asta i-a dat speranţă.

În 1964 nu a avut însă curajul să mă caute, dar în 1965 a făcut un „circuit” şi a ajuns la Lăpuş, prin multe peripeţii: el avea luat bilet la hotel la Baia Mare, de la Baia Mare până în Lăpuşul Românesc sunt aproape 50 km. A ajuns în Lăpuşul Românesc, cineva l-a îndrumat la sora mea, la Elena, şi toţi au zis că este de la Securitate. Nu a întrebat de mine. Când a venit de la Baia Mare la Lăpuşul Românesc, în autobuz a întrebat de Achim Pop şi i s-a spus că a murit. ªi a zis: „Care este prima staţie aici? Că mă dau jos.” „Păi, nu aveţi cu ce vă întoarce, că acesta este un autobuz care circulă numai o dată pe zi şi nu mai aveţi cu ce. Mergeţi acolo că este sora lui Achim şi găsiţi pe cineva din familie.” ªi şi-a continuat drumul. Dar în maşină unul îi zice: „Are o soră care a tras cu pistoalele în munţi!” Când a auzit asta… A ajuns la sora mea, a întrebat, între altele, de mine. Elena a zis: „Sora mea este plecată la fratele nostru, lângă Piteşti” şi i-a spus toată situaţia.

După aceea a început să-mi trimită felicitări. (Păcat! Mi-a dispărut toată corespondenţa din casă. Aveam corespondenţă cu soţul meu, cu Ioan Rus, cu băieţii din lotul meu, cu doamna Mihalache, cu doamna Cancicov, cu doamna Lucica Pană, cu Silvia Montani, care era în Germania…)

La un moment dat a venit, tocmai când eram pe punctul de a mă căsători cu Ioan Rus, din lotul Popşa. Purtam corespondenţă cu Ion, în fiecare săptămână îmi scria, el era la Sighet, eu la Băiuţ. Rămăsese să mă logodesc cu el în 1965, prin septembrie-octombrie. Dar a apărut, vara, Nicuşor. Surorile mele au zis: „Tu, nouă ne place de băiatul ăsta. Uite, aşa, aşa…” - că Nicu, după ce a ajuns acolo, a stat două-trei zile, s-a dus la fântână, le-a scos apă, el a vrut să facă pe ţăranul, încât toţi ziceau că este de la Securitate. Nepotul meu, care era învăţător, zice: „Nu vedeţi cum vorbeşte? E de la Securitate.” Elena, sora mea, spune: „Aaa, nu, când o ieşi afară după apă, eu îi umblu în geamantan, îi deschid geamantanul, să văd ce e.” ªi se duce, şi zice: „Are nişte lucruri foarte frumos aranjate. Mie nu mi se pare să fie de la Securitate.” „Mamă, e de la Securitate.” „Ei, i-am dat de mâncare două zile, zice Elena, acum, nu-i nimic. Chiar dacă-i de la Securitate, i-am dat să mănânce. Tot pomană îmi e.”

Mi-a tot scris, s-a convins lumea că nu este de la Securitate. A arătat şi legitimaţia de serviciu, pe care scria „manipulant”. ªi soră-mea, când a văzut, a zis că nu e. „Vai, mamă, dar securiştii se folosesc de tot felul de legitimaţii, zice Viorel, şi din cauza asta a pus legitimaţia acolo.”

Ne-am lămurit până la urmă, şi surorile mele au spus: „Nu te căsătoreşti cu Rus, te căsătoreşti cu băiatul ăsta!” Eu am zis: „Îl cunosc pe Rus de atâţia ani. ªi nu am curajul să mă duc la Bucureşti.” ªi am primit de la Nicu o scrisoare în care punea şi câteva versuri dintr-o poezie a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu: „*Când arde soarele de mai,/Când vântul iernii geme,/Măreţul brad pe naltul plai/Stă verde-n orice vreme*.”

Nu i-am mai scris lui Ion Rus, între timp el se căsătorise, eu m-am căsătorit cu Nicu şi am venit la Bucureşti. Dar prietenele mele de aici, toate cu facultate, şi Lucica Florei, şi Bea, şi doamna Cancicov, au zis: „Vai, dar cum se va descurca Aristina în casa doctorului Săileanu?” Socru-meu era fiu de ţăran, dar soacră-mea era bucureşteancă, făcuse ªcoala Centrală, făcuse facultatea, s-a învârtit tot timpul în înalta societate, era fiică de intelectual.

Angajată „fără autobiografie”

După ce aţi venit în Bucureşti, aţi găsit imediat un loc de muncă?

După ce m-am căsătorit aveam dreptul să stau doar trei luni de zile, în perioada asta să-mi găsesc serviciu şi se socotea transfer. În aceste trei luni am căutat să mă angajez, însă, unde ajungeam, peste tot îmi cereau autobiografia şi nimeni nu mă angaja. ªi atunci, ce s-a întâmplat? Am avut noroc cu un preot greco-catolic originar din Rogoz, din ºara Lăpuşului – el stătea în Bucureşti, era aviator de meserie, însă a învăţat teologia în închisoare şi a devenit preot greco-catolic, că a stat cu preasfinţitul Hirţea şi cu alţi episcopi greco-catolici. Familia lui era prietenă cu familia mea, ne-am întâlnit la biserică şi am spus toată situaţia noastră. Având el nişte prieteni care lucrau la Vinalcool, s-au dus şi au vorbit cu un inginer de acolo. M-am dus a doua zi, m-am prezentat la ei, ei ştiau despre ce este vorba şi au spus că mă angajează. Când am ajuns la Vinalcool, am fost primită de inginerul Siboiu Dumitru, a chemat pe şefa secţiei, pe care o

chema Spulber Valentina, o femeie foarte energică. Le-am spus că peste tot îmi cer autobiografia, iar autobiografia mea este asta, asta şi asta… Ei ştiau despre mine de la cei care m-au dus la ei. ªi au zis: „Las-o încolo de autobiografie!” Inginerul Siboiu pune mâna pe telefon şi îi spune celei de la Personal: „Vezi, îţi trimit o fată, să o angajezi ca muncitoare, dar nu-i mai cere autobiografia.” Nu mi-a cerut nimic, mi-a făcut imediat angajarea, a doua zi am venit la serviciu şi de-acolo m-am pensionat după 22 de ani.

Care a fost lucrul care v-a susţinut cel mai mult în închisoare?

Credinţa, doamnă, credinţa în Bunul Dumnezeu. Vedeţi, Dumnezeu m-a ajutat. Am avut un moral, un psihic foarte bun. Mi-am spus: „Asta mi-a dat Dumnezeu, prin asta trebuie să trec, şi de-acum înainte ce va vrea El, aşa să fie”. M-am împăcat cu acest gând... Sechele, desigur, sunt, pentru că, în primul rând, acei 15 ani, cei mai frumoşi, de la 18 până la 33, petrecuţi în munţi şi în temniţă sunt o viaţa furată. ªcoala nu am terminat-o. Dar m-au învăţat greutăţile. Mă gândesc că, dacă nu aş fi fost arestată, nu aş fi dobândit atât de mult. În plus, mi-a dat Dumnezeu un soţ extraordinar, dintr-o familie de oameni deosebiţi, care m-au primit atât de bine, deşi făceau parte din altă categorie socială, dar nu s-a pus problema asta. Soţul meu mi-a dat libertatea, de exemplu, să pot merge unde doresc. Este un om extraordinar de înţelegător.

Spuneţi-mi, doamnă, aţi amintit că şi soţul dumneavoastră a avut, eufemistic vorbind, neplăceri, că a fost arestat o perioadă.

Da, a fost arestat. A făcut nişte manifeste, împreună cu un prieten de-al lui, Racoceanu, care absolvise Academia Comercială. Soţul meu studiase Dreptul, dar nu a apucat să dea examenul de stat pentru că a fost arestat. A stat zece luni la Securitate la Rahova, de acolo l-au dus la Jilava şi, ulterior, la Spitalul Văcăreşti, acolo unde a aflat de mine. ªi el a fost urmărit, însă nu se lăsa intimidat. Este un om deosebit. Îi respectă foarte mult pe ţărani - bunicul lui după tată a fost ţăran. Nu era Nicu omul care să-şi bată joc de lume, în schimb de comunişti îşi bătea joc. Pentru că vedea că se credeau deştepţi. Începea să discute cu el întrebuinţând cuvinte sofisticate, ca să arate că ştiu ceva. Când se refereau însă la el, spuneau ironic: „ăsta care vorbeşte limba literară”… El se răzbuna făcând epigrame. Pentru asta a suferit...

„Mai liberă în închisoare”

V-au marcat viaţa toate aceste suferinţe?

Urme, desigur, există, nervii mei sunt la pământ - nu atât pentru ce am îndurat în închisoare, cât după 1964. Să fii mereu urmărit... În birou, tot timpul te temeai şi vedeai în celălalt un agent al Securităţii. Asta era groaznic. Eu, de exemplu, eram abonată la *România Liberă*. Când primeam ziarul, mă temeam să citesc pagina externă şi, uitându-mă întâi la rubrica de decese, spuneam: „Pentru asta iau ziarul”, chit că nu era aşa. Pe urmă, în birou se discutau foarte multe lucruri… Probabil că unii colegi mă provocau. Sigur că eu nu răspundeam. Odată, tot la servici, a venit chiar şefa Cadrelor şi mi-a spus: „Vezi că a trecut Securitatea pe-aici şi a întrebat de tine.” Tot timpul am trăit aşa, cu teamă - o teamă pe care nu am avut-o în închisoare. Nu ştiu dacă mă înţelegeţi, dar am fost mai liberă în închisoare, pentru că acolo am gândit şi am vorbit ce-am vrut, or după 1964 noi nu am mai putut face acest lucru…

Aţi intrat într-o închisoare mai mare.

Mai mare; eu nu puteam să-mi spun oful sau, dacă vedeam ceva, să afirm că acel lucru nu e bun. De exemplu, stăteam la coadă la carne şi toată lumea spunea „Vai, nu ne-aduce... nu ştiu ce…” Eu nu puteam să fac nici un comentariu. Îmi amintesc că odată eram în Piaţa Amzei, la coadă la mezeluri, şi în spatele meu s-a aşezat un domn „foarte bine”. M-am dus la casă să plătesc şi, întorcându-mă cu bonul, l-am lăsat să treacă el în faţă. „Nu, doamnă, treceţi dumneavoastră”, spune el. Mie mi-a ieşit porumbelul din gură: „Puteţi trece dumneavoastră, că văd că este salam destul.” A plecat imediat de lângă mine. Era securist. Voia doar să vadă ce zice lumea. La fel s-a întâmplat şi la coadă la lapte. Să nu credeţi că eram obsedată de acest lucru. Era o realitate.

Pe urmă ne-au băgat chiriaşi în casă. Unul dintre ei, Stelian Ciomărtan, ne-a chemat timp de 15 ani în procese. Ne-a târât din două în două săptămâni în faţa instanţei.

Care era motivul?

Înscena tot felul de procese, cu tot felul de pretexte, până când socrul meu s-a dus la un colonel, pe nume Marin, de la Circa 6 de Miliţie, Dumnezeu să-i ajute, care l-a luat pe chiriaş şi l-a dus la Institutul Medico-Legal să-i facă control psihiatric. „Ne terorizează şi pe noi, şi pe propria lui familie", a spus socrul meu. Doctorii de la Institut i-au dat un certificat medical, din care reieşea că nu este sănătos… ªi de-atunci ne-a lăsat în pace. A aflat totuşi că am fost deţinută politic. Nu ştia unde lucrez şi s-a dus din întreprindere în întreprindere, până a ajuns la instituţia unde lucram şi a început să se intereseze: „Ce lucrează? Că a spus la proces că e muncitoare!" Paznicul de la poartă a confirmat că sunt muncitoare. „Nu este adevărat", replică el, „eu am auzit în casă că lucrează într-un birou." „Nu, domnule, este muncitoare." Cred că făcea aşa intenţionat, pentru că socrul meu, care făcuse politică liberală în trecut, era medic, şi cred că Stelian nu îl suporta pentru că nu era din aceeaşi categorie socială.

Un ocean de suferinţă şi moarte

Să recapitulăm împreună dezastrele prin care aţi trecut. Tatăl dumneavoastră, un ţăran respectat de toată lumea, a fost arestat şi a fost omorât de securişti. Fratele dumneavoastră Achim a fost împuşcat, arestat, condamnat la 22 ani şi a murit din cauza detenţiei. Ceilalţi membri ai lotului?

În total, lotul nostru a cuprins 50-60 persoane, dacă numărăm şi sprijinitorii, adică pe cei care ne dădeau de mâncare şi ne ascundeau.

Dintre cei cu care am fost în munţi, iată cu ce pedepse s-au ales numai câţiva dintre ei: tatăl meu, deci – omorât după ce s-a lăsat prins; Oniga Tănase, preot greco-catolic, împuşcat în 1953; Vasile Hotea, student la Politehnică, împuşcat în 1953 la arestare; Ioan Rus, student la Drept, condamnat la 25 de ani; Vasile Tivadar, elev în vârstă de 19 ani, 20 de ani condamnare; Mircea Dobre, student, 22 de ani; Vasile Paşca, licenţiat în teologie, ortodox, 22 de ani; Gavrilă Dunca[57], ţăran, dezertor din armată, 25 de ani; Ilieş Dunca, ţăran, 25 de ani; Dumitru Hotico, împuşcat în februarie 1952, la arestare, şi Ion Hotico[58], fratele lui, câte 25 de ani condamnare. Dumitru Chindriş, ţăran, 23 de ani; toţi aceştia cinci din urmă au fost din comuna Ieud, Maramureş. Ioan Mâţ, ţăran, dezertor din armată, 25 de ani condamnare; Teodor Giurgiu a reuşit să stea ascuns până în 1964; Vasile Blagu de la Târgu Mureş, care a avut 25 de ani condamnare, a murit la Gherla. Dintre cei care ne-au ajutat, care ne-au dat mâncare... Grigore Pop, ţăran, din Lăpuşul Românesc, unchiul meu…, a fost dus la Canal, unde a murit. Mama, fraţii mei, toţi cei din familie care n-au fost cu noi în munţi au fost duşi în Bărăgan… Nu mai vorbesc că ni s-au luat odată cu libertatea şi casele, şi averea, şi dreptul de a vorbi, de a gândi. Nouă, ca şi altor milioane de oameni.

Doamna Aristina, aţi trecut prin atâtea suferinţe, sunteţi supravieţuitoarea atâtor dezastre. Autorii lor, autorii crimelor pretindeau că servesc prin ele o cauză nobilă, dedicată dreptăţii, egalităţii sociale. Credeţi că, măcar teoretic, acest experiment avea vreo şansă de realizare? Credeţi că, de partea dumneavoastră, această rezistenţă morală a fost o victorie în faţa barbariei comuniste?

A fost o victorie pentru toţi cei care şi-au păstrat normalitatea. Eu mă consider unul dintre ei. ºărancă, am fost şi am rămas un om normal, nici eu, nici rudele mele, nu am avut complexe de inferioritate. Tatăl meu a fost adesea în anturajul unor oameni importanţi ai vremii, deşi era pădurar. Când Constantin Brătianu a cedat pământ, cu pădure cu tot, oamenilor din Lăpuş, tata l-a invitat la masă şi apoi au jucat

---

Note:

[57] **Gavril Dunca Bobuţiu,** născut la Ieud. Membru al grupului de rezistenţă „Pop-Oniga". Condamnat la 25 ani muncă silnică pentru uneltire contra ordinii sociale. Eliberat prin graţiere la 25 iunie 1964. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 24688.)

[58] **Ioan Hotico**, născut la 3 aprilie 1927, în Ieud, muncitor. Arestat în 1950 pentru că a ajutat pe partizanii maramureşeni, a fost eliberat în 1951. Membru al grupului de rezistenţă „Pop-Oniga". A fost arestat pentru a doua oară în 1952 şi condamnat la 25 ani muncă silnică. Eliberat prin graţiere la 23 iunie 1964. (*ACISAC,* proiect *RPC,* nr. inv. 33145.)

Hora Unirii împreună. Noi nu am suferit de complexe de inferioritate. Întotdeauna am crezut că este în beneficiul ţării să fie cât mai mulţi intelectuali. De la noi au plecat la liceu o sumedenie de băieţi şi fete, pentru că ţăranul vroia ca şi copilul său să ajungă să înveţe carte. Ori, ura asta „de clasă” a fost ceva de neînţeles, a exploatat tot ce putea fi mai rău în om. Ea a distrus atâtea destine, a lăsat în urmă numai suferinţă şi moarte, a vrut să-l despartă pe om de Dumnezeu. Să-i ia credinţa, speranţa şi iubirea. Experimentul de care vorbiţi s-a sfârşit cu un ocean de nedreptăţi. Eu sunt doar o picătură din acel ocean.

ANEXE I

AMINTIRI DIN ÎNCHISOARE

Aspecte de la Spitalul Închisorii Văcăreşti - Secţia Femei*

(…) Tinerii, copiii au ieşit în stradă, înarmaţi doar cu elanul lor pur şi nestăvilit, nesocotind raţiunea, prudenţa, scepticismul adulţilor. ªi, miracolul s-a produs! Puterea solidarităţii şi a sacrificiului au dus la prăbuşirea unui edificiu ce părea de nezdruncinat, edificiu bazat pe forţă, opresiune, supremaţia materiei asupra spiritului. ªi iată că s-au revărsat asupra noastră şi a celor care au fost, poate, simpli spectatori, o serie de daruri nesperate. Păcat că nu reuşim întotdeauna să păstrăm o atitudine de respect faţă de darurile primite, o atitudine de smerenie faţă de sângele tânăr care ni le-a dăruit.

Ce bine ar fi dacă democraţia ar însemna pentru noi înţelepciune şi toleranţă, nu revendicări nelimitate şi tendinţe revanşarde mărunte! Ce bine ar fi dacă am avea mai multă răbdare şi am reuşi să găsim o cale demnă, de respect faţă de valoarea omului în sine, încercând să ajutăm cu ceva această tânără democraţie care abia se înfiripează!

Nu am nici un fel de aptitudine în arta scrisului şi, mai ales, consider că mulţi alţii au faţă de mine un ascendent moral pentru a vorbi despre o serie de întâmplări trecute. Totuşi, gândul că uitarea nemiloasă adusă de trecerea timpului, care va şterge o serie de nume, de fapte, de situaţii trăite cândva la o incandescenţă maximă, mă determină să încerc să fixez câteva amintiri.

Pentru început, mi se pare mai uşor să-mi amintesc despre secţia de deţinute politice a Spitalului Închisorii Văcăreşti din Bucureşti, pe perioada 1954-1956, perioadă în care am fost în două etape la spital.

Adusă de la securitate, cu ochelarii pe ochi, eram convinsă că sunt adusă la o confruntare la altă securitate. În curtea spitalului mi s-au scos ochelarii. Am înţeles că atunci felcerul cu accent de basarabean şi doctorul tânăr de la securitatea Malmaison, care în iadul de acolo păreau mai umani, m-au trimis la spital.

Aici era o curte prelungă, îngrădită cu un zid înalt. În fundul curţii era o clădire cu arhitectură veche, cu două cămăruţe la parter şi cu trei camere mari şi un grup sanitar la etaj. În capătul scării la etaj era un cerdac, iar în dreapta era paraclisul mănăstirii, cu frumoase picturi bisericeşti, însă transformat în magazie. În acest perimetru, deţinutele politice din acea perioadă erau libere, neîncuiate. O adevărată oază de libertate nemaiîntâlnită în tot cursul detenţiei. Multe deţinute veneau de la securitate după un an de anchetă, din celule mici fără geamuri, din subsoluri cu becuri puternice aprinse în ochi zi şi noapte, cu ţăcănitul aproape continuu al vizetei care se deschidea pentru supraveghere. Acolo, singurul drum pe care îl făcea fiecare era la anchetă, cu ochelarii opaci la ochi, care nu-ţi permiteau să vezi nimic, şi cu un fior rece în spate. Aici, la spital, străjuite de paraclis, deţinutele simţeau cât de cât ambianţa unei mănăstiri vechi, în curte erau flori de piatră, aici veneau stoluri de porumbei, deşi în jur domneau suferinţa şi oprimarea.

În spitalul închisorii Văcăreşti, am întâlnit multe suflete minunate. La sosire, m-a primit în cerdac Aristina, o copilă de 20 de ani, fiică a codrilor Maramureşului, cu plămânii ciuruiţi de caverne, având o condamnare de 20 de ani. Făcea parte dintr-o familie de ţărani gospodari, cu frica lui Dumnezeu şi respectul faţă de tradiţii, intrată în legendă în Lăpuşul Românesc. Ea a adus la închisoare sufletul curat şi sănătos al oamenilor născuţi în mijlocul naturii, în harul Domnului şi în frica de păcat. (...)

La Spitalul Văcăreşti, noi, deţinutele bolnave de plămâni, am fost îngrijite cu toată competenţa, seriozitatea şi întreg devotamentul de doctorul Nicolae Popescu, şeful secţiei TBC a spitalului. Aristina şi cu mine, dar mai ales Cati – un caz cu totul depăşit de gravitate – ne datorăm vieţile răbdării, omeniei şi

---

Note:

* Text memorialistic de Dr. Marina Chiriţescu (manuscrisul, din care reproducem fragmente, a fost încredinţat de autoare doamnei Aristina Pop-Săileanu).

perseverenţei cu care doctorul Popescu s-a aplecat asupra suferinţelor noastre. Eu îi păstrez în suflet o recunoştinţă şi o stimă profundă.

Dar nu toate bolnavele de plămâni au fost salvate. Încă înainte de sosirea mea la spital, au murit lângă Aristina două bolnave – Maria Herescu, închisă pentru fiul ei, şi Mariana Ionescu, profesoară de franceză, în vârstă de 24 ani, din lotul francez. (…) Cred că într-o perioadă ceva mai târzie, la celular, probabil singură, a murit de cancer gastric France Marcovici, fiica generalului Marcovici. Sora ei, Arlette Coposu, a făcut ani grei de închisoare şi a murit în libertate puţin după graţierea din 1964.

Nu pot vorbi despre Spitalul Văcăreşti, fără să-mi amintesc de sergenta Maria Maga, care ne păzea. O adevărată personalitate care, sub o mască de severitate, ascundea o inimă de aur. Era sensibilă mai ales la suferinţele tinerelor deţinute. Iubea pe Aristina, pe Keţi şi pe Cati ca pe copiii ei, bineînţeles fără să manifeste făţiş aceste sentimente. Pentru Cati a avut o grijă şi o delicateţe de nedescris, camuflate sub asprimea cazonă a uniformei. O aud şi acum spunând cu blândeţe „Cătişor dragă”, iar Cati asculta numai de ea.

În general, în această perioadă a anilor 1954-1957, personalul medical şi mediu al spitalului a tratat cu conştiinciozitate pe deţinutele politice, bineînţeles în limitele îngrădirilor fixate de securitate. Au fost şi cazuri grave, depăşite, care în timpul anchetelor nu au primit asistenţă medicală de specialitate. Astfel, a fost cazul Elenei Stetin, condamnată la 20 ani muncă silnică, fiindcă găzduise pe fratele ei, care se ascundea. Mă întreb dacă a existat, în lumea necomunistă, vreodată, o legislaţie care să condamne la zeci de ani de închisoare o mamă pentru că şi-a găzduit fiul, o soră – fratele, o soţie – soţul etc. Elena Stetin, din păcate, pe lângă cei 20 de ani de muncă silnică, era condamnată irevocabil de un cancer mamar ajuns inoperabil, probabil de pe timpul anchetei. Această femeie care pierdea bucăţi din trupul ei, lipsită de orice tratament de specialitate, a fost un model de curaj. Nu a cârtit şi nu s-a văitat niciodată, cu toată suferinţa care o rodea, era calmă şi împăciuitoare. Ea ne încuraja pe toate. A rămas pentru mine un model de Româncă demnă care şi-a primit soarta cu un eroism calm şi sobru. Era o gospodină desăvârşită şi atâta timp cât a putut să se folosească de mâini, îşi albea cămăşile şi cearşafurile de spital ca nimeni altcineva.

În iarna anului 1956-1957, după evenimentele din Ungaria, toate bolnavele din Spitalul Văcăreşti au fost evacuate la închisoarea Jilava, iar spitalul s-a reorganizat, transformându-se în celular. Oaza de libertate de care au beneficiat deţinutele politice bolnave nu a mai existat. Închisoarea Jilava a refuzat să primească pe doamna Stetin, fiind prea bolnavă. Făcuse tromboză la un braţ şi curgea puroi din tumora care-i mânca trupul. A fost trimisă înapoi la Spitalul Văcăreşti, unde a murit la celular, probabil singură, după plecarea la Jilava a Aristinei, ultima care o îngrijise. Nimeni nu a ştiut exact când şi cum a murit această femeie curajoasă, care a fost un model de tărie pentru noi toate.

În perioada 1954-1956, cât am fost la Spitalul Văcăreşti, a murit mater Clementina, călugăriţă catolică, stareţă de mănăstire. Era o bătrânică micuţă şi slăbuţă, zâmbea blând şi spunea foarte des „mulţumesc”. Părea foarte obosită. Mater Clementina s-a stins discret, fără zgomot, cu o seninătate cerească pe obraz. Cred că a murit de o dublă pneumonie, la care organismul ei slăbit de detenţie nu a rezistat. Cam tot în aceeaşi perioadă a fost adusă şi aşezată în camera TBC-ului extrapulmonar o bolnavă care avea picioarele paralizate şi nu vorbea, probabil în urma unei congestii cerebrale. Cred că era adusă de la securitate. Era unguroaică, în vârstă de circa 50 de ani, iar noi i-am spus Anuşca. La început, starea ei s-a ameliorat şi se arăta a fi o fire veselă. A îngrijit-o cu mult devotament Vida Nedici, mult-discutata sârboaică, ea care lucrase la Timişoara, la securitate, ca anchetatoare. După cearta noastră cu Tito, Vida a fost condamnată la moarte. La Jilava, timp de doi ani, de câte ori se deschidea uşa camerei, aştepta să fie dusă la execuţie, dar apoi i s-a comutat pedeapsa la închisoare pe viaţă. Se spunea că la securitate bătuse deţinuţii în timpul anchetei. Sârbii însă o divinizau, şi la Spitalul Văcăreşti a avut o atitudine colegială şi s-a devotat cu tot sufletul îngrijirii Anuşcăi. Cu toate aceste îngrijiri, Anuşca a murit după circa două săptămâni de spitalizare. A rămas pentru noi un mister - cine era, de unde venea, pentru ce era închisă?

Soarta ne-a arătat cât de relative şi vremelnice sunt judecăţile omeneşti – Vida Nedici s-a eliberat din spitalul Văcăreşti, sub ochii noştri, când ne-am împăcat cu Tito şi au plecat toate sârboaicele. Atunci s-a eliberat şi Marişca – Nene, o femeie cuminte şi înţeleaptă, în vârstă de 40 de ani, condamnată la 15 ani închisoare. Avea o ciroză umedă, cu un abdomen de gravidă la termen, din care se scoteau căldări de

lichid. Cu condamnarea pe care o avea, ea nu mai spera să-şi vadă băiatul, dar soarta a dispus altfel, încât noi am văzut-o ieşind pe poarta închisorii cu sârbii eliberaţi.

În camera mare a spitalului mai era Olga Naghi, cu o condamnare cred de 15 ani, care căzuse la Mislea dintr-un cireş şi avea picioarele aproape paralizate. Totuşi, cu o voinţă de fier, reuşea să se târască în cârje până la grupul sanitar şi întotdeauna era curată şi îngrijită. În anul 1958, au fost eliberate de la Văcăreşti, ca incurabile, printr-un decret special, două deţinute care nu puteau merge pe picioare – Olga Naghi şi Cati.

Multe figuri luminoase şi suflete calde de femei, care toate m-au ajutat şi încurajat, au trecut prin Spitalul Văcăreşti. Mama Ioana Brânzaru din Soveja, ţărancă înaltă şi frumoasă, scoasă parcă de pe picturile lui Grigorescu, era închisă cu toată familia, doi băieţi, o noră etc. pentru nişte fugari. Cred că era condamnată la 10 ani închisoare. A stat mult în cămăruţa mică de la parterul Spitalului, împreună cu Cati. După plecarea ei, au stat acolo d-na Oancea, apoi Smaranda Romanescu, soţia comandorului Romanescu, care fusese condamnat la moarte şi executat. Apoi, sora Clara, călugăriţă catolică, calmă şi senină.

Tot în această perioadă a trecut prin spital Jeni, o fiică a Ardealului, blândă şi împăciuitoare. Doinea frumos şi lăcrima adesea după cei doi copilaşi lăsaţi acasă. Era condamnată la 15 ani pentru că adăpostise un cumnat. Doamna Cancicov – femeie cultă şi înţeleaptă, care ne delecta povestindu-ne cărţi pasionante şi ducea cu curaj o condamnare de 20 de ani. Keţi, tânără macedoneancă, condamnată la 10 ani, pe care i-a executat, frumoasă şi gingaşă ca un bibelou de porţelan, dar cu o tărie de caracter şi cu o demnitate demne de admirat.

ªi multe, multe altele care în clipa aceasta nu-mi vin în minte, dar cărora le păstrez calde sentimente.

Aş vrea să închei vorbind despre lelea Ana, o ţărancă din Ardeal, cu o minte ageră şi o inimă miloasă, care ştia să se aplece asupra tuturor suferinţelor. Lelea Ana era condamnată numai la un an închisoare pentru nişte fugari şi s-a eliberat în faţa noastră din Spitalul Văcăreşti. La plecare, a spus: „dacă domnii aceştia care m-au adus aici mă vor întreba ceva, am să le spun că tare le mulţumesc că m-au adus la închisoare, că nicăieri nu am iubit aşa de mult pe Dumnezeu ca aici". Cred că vorbele lelei Ana au o mare semnificaţie şi găsesc răsunet în sufletele multora din cei care au trecut prin închisoare, iar în clipele cele mai grele au avut un singur sprijin. Departe de zbuciumul cotidian, în climatul de izolare şi suferinţă a detenţiei, mulţi l-au regăsit pe Dumnezeu şi au avut bucuria să-l simtă aproape.

M. C.

P.S.: După 24 de ani am avut bucuria să revăd pe sora Clara, despre care am mai pomenit, călugăriţă catolică condamnată la 15 ani, din care a executat 14, figură luminoasă, care atât în libertate, cât şi în închisoare a tratat cu devotament sufletele şi trupurile în suferinţă. Am aflat de la sora Clara că ea a fost ultima care a îngrijit pe Elena Stetin în 1957, la Spitalul Văcăreşti, transformat în celular. Doamna Stetin era într-o stare extrem de gravă, pierdea bucăţi din trupul său, dar era la fel de curajoasă, suferinţele acestei femei fiind de nedescris. După un timp, cu tot protestul chirurgului Dr. Blidaru, sora Clara a fost trimisă la Jilava şi nu s-a mai ştiut nimic despre doamna Stetin. Într-un târziu, în 1958, Sora Clara fiind la infirmeria închisorii Jilava, a venit o inspecţie de la Spitalul Văcăreşti, din care făcea parte şi chirurgul spitalului, care i-a şoptit că Elena Stetin a murit în aprilie 1958. Presupunem că a fost singură în celulă, la sfârşitul calvarului pe care l-a trăit. Sora Clara, care a îngrijit-o ultima, spune că numai Dumnezeu a putut s-o întărească să suporte tot ce a suportat.

Cu ocazia acestei completări vreau să precizez că aprecierile pozitive pe care le fac asupra personalului medical şi mediu sunt valabile pentru spaţiul şi perioada descrisă. Exista şi atunci celularul secret, unde tratamentele erau dictate direct de securitate şi cea mai mare parte a spitalului era destinată bărbaţilor.

SCURTĂ PREZENTARE A ÎNCHISORII MIERCUREA CIUC*

Oraşul Miercurea Ciuc, aşezat în regiunea cea mai rece din ţara noastră, are în centru închisoarea, o adevărată cetate clădită pe timpul Habsburgilor. Până în anul 1955, acest penitenciar a adăpostit deţinute de drept comun, cu regim de detenţie relativ uşor, caracteristic acestei categorii.

În anul 1955 au fost transferate aici unele categorii de deţinute politice, ţinute izolate de celelalte. Astfel, au fost ţinute aici izolate de celelalte, în câte o cameră, trei femei din lotul Pătrăşcanu, dintre care Lena Constante a fost ţinută singură în celulă timp de opt ani, patru ani la securitate şi patru ani la penitenciar. Ceva mai târziu au fost ţinute aici şi două deţinute din lotul catolic, Silvia Montani şi Silvia Placa, ultima eliberându-se prin intervenţia Angliei, fiind căsătorită cu un cetăţean englez. Tot mai târziu au fost aduse pe acelaşi coridor, în anul 1955, o categorie de deţinute politice transferate de la Dumbrăveni. În această perioadă, acest coridor era separat printr-un paravan de lemn de restul închisorii unde se aflau deţinute de drept comun.

În iunie 1956 toate deţinutele politice de la Mislea au fost transferate la închisoarea Miercurea Ciuc, care de la această dată devine închisoarea centrală de executare a pedepselor pentru femeile cu condamnări politice din întreaga ţară. De la această dată, penitenciarul este destinat numai deţinutelor politice, deţinutele de drept comun fiind transferate la alte închisori.

Închisoarea Miercurea Ciuc, cu regim celular sever şi izolare completă de lumea exterioară, adăposteşte deţinutele politice până în iulie 1964, când se aplică decretul de graţiere.

Penitenciarul avea două nivele; la parter, pe stânga, era un culoar cu patru camere mici şi una mare, numerotate de la unu până la cinci. În partea dreaptă era cabinetul medical şi o cameră mare care, în general, adăpostea carantinele, adică deţinutele sosite cu duba. Tot în dreapta, sub scară, erau amenajate izolatoarele, camerele de pedeapsă, în număr de patru; primul direct sub scară, foarte mic, era destinat, în general, unei singure persoane. Aceste izolatoare nu aveau nici un mijloc de încălzire, nici mobilier în afară de tinetă şi frigul era pătrunzător.

De la parter se urca la etaj pe o scară de piatră cu treptele tocite de paşi. Aici erau 12 camere, aşezate pe două culoare, numerotate de la 1 la 12. Camerele nu aveau aceleaşi dimensiuni; erau camere mici şi camere mari. Cea mai mare cameră de la etaj era camera 2, o adevărată hală. Odată cu sosirea deţinutelor politice, ferestrele camerelor au fost înzestrate, pe lângă gratii, cu jaluzele etanşe de lemn, prin care nu se întrezărea nici un petic de cer şi greu pătrundea puţin aer. Mobilierul camerelor era reprezentat de paturi de metal, suprapuse pe trei etaje, înzestrate cu o saltea de paie măcinate, un cearşaf şi o pătură uzată. În camerele în care permitea spaţiul, erau bănci de lemn fără spătar, pe care deţinutele trebuiau să stea de la deşteptare, la ora 5, până la stingere, la ora 22. În cameră se mai găseau un hârdău de lemn pentru apă şi un hârdău tot de lemn, tineta, care ţinea loc de WC. Uşile groase de lemn, vopsite în negru, erau încuiate cu chei mari şi zăvorâte cu zăvoare grele şi erau prevăzute cu vizete care asigurau supravegherea continuă.

Curtea închisorii era mică şi dreptunghiulară, fiind împrejmuită cu ziduri înalte. Ea era pavată cu piatră şi, dacă între pietre răsărea un fir de iarbă, el era presărat cu sare ca să se usuce. În fundul curţii era o cişmea la care se spălau tinetele, care se vărsau într-un jgheab de ciment amenajat în dreapta pe lângă zidul clădirii. Această curte era singurul loc unde deţinutele erau scoase la plimbare pentru 10 minute şi dimineaţa, la program, pentru vărsarea tinetelor şi umplerea hârdăului de apă. Dincolo de această curte,

---

Note:

*Arhiva Asociaţiei foştilor deţinuţi politici, *Din documentele rezistenţei*, nr. 5, 1992, pp. 242-249.

mai exista o curte unde era bucătăria şi unde erau bărbaţi de drept comun care asigurau muncile de corvoadă.

Închisoarea Miercurea Ciuc a excelat printr-un regim celular sever, camerele nu aveau voie să comunice între ele şi nu a existat niciodată dreptul de a scrie acasă sau de a primi ceva de acasă. Pentru asigurarea izolării complete, de la o anumită dată, corvoada pe săli a fost asigurată de bărbaţii de drept comun. Focurile în sobe erau făcute de pe sală, căci toate sobele aveau gurile spre coridor, încât de multe ori nu ştiai dacă s-a făcut sau nu focul.

În prima iarnă după sosirea la Miercurea Ciuc, deţinutele politice au fost dezbrăcate de hainele pe care la aveau de acasă şi îmbrăcate numai în haine uzate de puşcăriaşi, toate lucrurile lor personale fiind depozitate la magazie.

Până în anul 1958 camerele mici ale penitenciarului adăposteau cam 6-10 deţinute, iar camerele mari 20-30 de persoane. După evenimentele din Ungaria şi valul mare de arestări care le-au urmat, penitenciarul s-a aglomerat peste măsură. Camerele care avuseseră 20-30 de deţinute aveau acum peste 60 de persoane, deţinutele nemaiîncăpând nici câte două în paturile suprapuse pe trei etaje. În unele camere paturile au fost demontate şi scoase. Au rămas în camere numai saltelele, care dimineaţa, la deşteptare, erau stivuite până la tavan şi noaptea, la stingere, erau aşezate pe muchie pe toată podeaua. Această operaţiune se făcea în puţinele ore de somn la care aveau drept deţinutele, într-un nor înăbuşitor de praf care se scutura din saltele. Penitenciarul fiind prea aglomerat, în martie 1960, o parte din deţinutele apte de muncă de la Miercurea Ciuc au fost transferate la închisoarea Arad, unde au lucrat la împletituri din răchită şi din fibre sintetice. Ulterior, la sfârşitul anului 1962, deţinutele politice de la Arad au fost transferate tot pentru muncă la închisoarea din Oradea.

Hrana în penitenciarul de la Miercurea Ciuc a fost practic un regim de înfometare; dimineaţa se dădea o felie subţire de pâine cu o aşchie de marmeladă, la prânz o zeamă goală cu o bucată de mămăligă rece, în general crudă şi din mălai încins, iar seara numai o zeamă chioară. Singura mâncare mai consistentă şi comestibilă era felia de pâine. În aceste condiţii, toate deţinutele erau complet slăbite fizic, fiind chinuite şi de frig şi de oboseală, fiind obligate să stea pe bănci până noaptea la stingere.

Asistenţa medicală la penitenciarul Miercurea Ciuc a fost aproape inexistentă, rezumându-se practic la câteva pastile calmante, distribuite de sanitară. În cadrul închisorii nu a existat spital, nici infirmerie cu paturi, nici nu s-a făcut nici un tratament de specialitate. Epuizarea fizică la care ajunseseră deţinutele prin inaniţie, avitaminoză, lipsa de aer, oboseală, frig, tensiune nervoasă continuă, au dus la frecvente îmbolnăviri, mai ales de tuberculoză. Regimul celular sever, interdicţia oricărei activităţi şi teroarea continuă au dus la dezechilibrarea nervoasă a multor persoane.

Femeile care au populat penitenciarul Miercurea Ciuc în perioada 1956-1964, au fost persoane de toate vârstele, de toate profesiunile, din mediul rural şi urban, din toate colţurile ţării. Unele erau condamnate în cadrul unor loturi mai mari, altele, mai puţine, erau cazuri răzleţe. Dintre loturile mai importante semnalăm: loturile care au ajutat rezistenţa din munţi sau diferiţi fugari, loturi legate de organizaţii naţionaliste şi anticomuniste, lotul catolic cu multe călugăriţe şi mirence, condamnate din procese considerate de spionaj sau considerate legionare, multe cazuri pentru omitere de denunţ, călugăriţe ortodoxe din mănăstiri desfiinţate, ţărănci care s-au opus colectivizării etc. Un caz mai aparte a fost constituit de trei femei, denumite de colegele lor „pufoaicele”, care au fost judecate în Uniunea Sovietică şi au executat acolo 12 ani şi jumătate de închisoare, lucrând în nordul extrem la construirea oraşului Vorcuta. Ele îşi executaseră pedeapsa şi fuseseră trimise în ţară, dar securitatea nu se decidea să le elibereze.

Condamnările, în general, erau mari, de la 10 ani până la condamnări pe viaţă; pedepsele sub 10 ani erau rare. Vieţaşele au fost mereu într-o cameră separată, izolate de celelalte deţinute. Aici erau cazuri aşa-zise de spionaj, Paula Wenzel, Lia Popescu şi altele, apoi ţărănci tinere care ajutaseră pe fugarii din munţi, Leontina Moldovan, Lucreţia Jurj, Florica, Mărioara Plop şi altele.

Regimul închisorii a fost de o severitate inumană şi absurdă, aplicându-se pedepse de 5 sau 7 zile de izolator pentru mai nimic. La izolator nu era foc, nu era pat şi primeai mâncarea o dată la trei zile. Astfel, făceai izolator dacă vorbeai tare, dacă te prindeau moţăind aşezată pe bancă, dacă te aplecai în curte în timpul plimbării, dacă te prindeau cu un ac de cusut etc., etc. Anuţa Cândea, condamnată la 20 ani, bolnavă

de tuberculoză pulmonară, decedată în detenţie la Arad, a făcut de două ori izolator, o dată fiindcă a ridicat în curte de jos o bucată de cui şi o dată a fost pedepsită fiindcă, stând la marginea patului, a ridicat un picior în pat.

După anul 1958, când penitenciarul a fost supraaglomerat şi izolatoarele au devenit neîncăpătoare, iar regimul s-a înăsprit mult, ca mijloc de pedeapsă au fost aplicate cătuşele. Aceste cătuşe, care se strângeau la cea mai imperceptibilă mişcare, erau extrem de chinuitoare, fiind un adevărat mijloc de tortură. Ileana Ghiţescu, doctoriţă, a plecat în 1960 la muncă la Arad cu o mână paralizată, în urma unor cătuşe aplicate pentru că fusese găsită la percheziţie cu un ac de cusut. Constanţa Georgescu are şi în prezent, pe antebraţ, după 30 de ani, urma unor cătuşe. Marga Vasiu, şefă de cameră, condamnată la 10 ani, a leşinat de durere în urma aplicării cătuşelor şi multe alte cazuri similare. În această perioadă de teroare maximă, au fost aplicate, în unele cazuri şi măşti de gaze sau lanţuri la picioare, pentru intimidarea deţinutelor pedepsite.

În urma plecării în 1960 a unui număr de deţinute la muncă la Arad, în unele camere din penitenciarul Miercurea Ciuc situaţia a devenit foarte grea, deoarece au rămas numai persoane foarte în vârstă sau foarte bolnave.

Aceasta a fost o foarte succintă şi incompletă prezentare a închisorii politice de femei Miercurea Ciuc. Fiecare din sutele de femei care au trecut prin această închisoare, a reprezentat o lume de suferinţe fizice şi morale, o familie distrusă, o viaţă călcată în picioare. Pentru unele deţinute politice zidurile întunecate, reci şi ostile ale închisorii Miercurea Ciuc au fost locul unde şi-au lăsat viaţa departe de cei dragi, neîngrijite, neştiute de nimeni, fără drept la o înmormântare creştinească.

Dorim din suflet ca niciodată în România şi, în general, în lume, nici o femeie să nu mai fie supusă regimului inuman de opresiune şi teroare la care au fost supuse, în timpul stăpânirii comuniste, deţinutele politice în perioada 1956-1964, la penitenciarul Miercurea Ciuc.

CÂNTEC (HOARE)
PENTRU ARISTINA*

Să fi ştiut, mamă, eu
C-oi petrece-atâta greu,
Nu mă ducem în codru'
Să fiu frate cu dânsu'.
Mă ducem o săptămână,
ªi stăteam un an şi-o lună
ªi-mi făceam o moarte lină,
Moarte lină cu-a me' mână.
Moarte gre' cu mâna me',
Nimănui rău nu-i păre'.
Îi păre' rău codrului,
C-am fost copiliţa lui.
Codrului şi la câmpie,
C-am fost fată de-omenie
ªi în sat cu oamenii,
ªi la joc cu feciorii.
În sat cu nevestele
ªi la joc cu fetele.
Gura-mi râde că-i nebună,
Inima-mi plânge de zună
Gura-mi râde că-i buiacă,
Ochii-n lacrimi mi se scaldă.
Să fi ştiut, mamă, eu
C-oi petrece atâta greu,
Nu plecam din satul meu
Să vă fac atâta rău
ºie şi neamului meu.

Note:
* *autoare: Varvara Boga din Libotin, jud. Maramureş*